

MŰHELY

Su-la-ce: Feljegyzések Lin-csiről –
Közreadja Sári László • Szoboszlai-Kiss
Katalin: A lélek egyensúlya • Acsai Roland,
Ayhan Gökhan, Czilczer Olga, Evellei Kata,
Fehér Renátó, Győri László, Karádi Márton,
Koosán Ildikó, Ladik Katalin, Mechiat
Zina, Nagyatádi Horváth Tamás, Necz
Dániel, Sebestyén Ádám, Solnay Dénes

2010
6

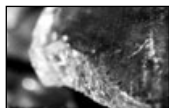
János, Varga Bálint és Zalán Tibor versei •
Deák László: Repkény • Pátkai Tivadar és
Plótár Noémi prózája • Sütő Csaba András:
Tolnai-triptychon. Romeltakarítás és res-
tauráció Tolnai Ottó újabb könyveiben •
Halmai Tamás: Messziről jött mondat –
Levél egy ifjú olvasóhoz • Képek: Detvay
Jenő fotói

Tartalom

SU-LA-CE:	Feljegyzések Lin-csiről – Közreadja Sári László	3

„A tűnődés nem az elme képessége, hanem a léleké. Olyan művészet, mely feltárja a világ valóságos természetét. A megismerés legfinomabb módszere, a titkok szelíd közelítése, fűrkészése. Nem támadás a tudásért. Barátságos ismerkedés.”

SZOBOSZLAI-KISS
KATALIN:

A lélek egyensúlya	16

„A helyes cselekedetek sikeressége elsősorban lelkünk egyensúlyán múlik, ha az egyensúly állandó-sul, akkor minden tettünk az erényt valósítja meg.”

GYŐRI LÁSZLÓ:

A támadás	25
Vízöntő	25
A mozgólépcső	26
Tettenérés	27
A dögevő	27

LADIK KATALIN:
ACSAI ROLAND:

Metró versek	28
Rokonok	30
Én vagyok a tó	30

CZILCZER OLGA:

Rendhagyó mese	31
Nagyapa	31

SEBESTYÉN ÁDÁM:

Üzenet a csöndből	32
Belépünk	32
Áldozat	33

NECZ DÁNIEL:

Kórkert	34
Körtebor	34

FEHÉR RENÁTÓ:

Melba kocka	35
Az átképzett tanár	35

MECHIAT ZINA:

A hála jogán	35
Pipacs	36

KOOSÁN ILDIKÓ:

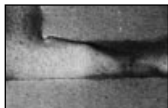
Ujjlenyomat	36
Nyírfá	37
Ha visszaköltözöl	37
Viharos tercinák	37
Bárzongorista	38

KARÁDI MÁRTON:

egy újabb rossz változat	39
napokká hajtogatott idő	39

VARGA BÁLINT:
EVELLEI KATA:

félálom közepette	40
Előnap	43
A nagy kerülő	43
Aszimmetrikus táj	43
Gazdátlan ház	44
Leltár	44
Völgybe vezető út	44

NAGYATÁDI HORVÁTH TAMÁS:	Ergo sum	45
	Távozóban	45
	Mínuszos	46
	Episztémé	46
	Fixatio	47
	Argumentum	47
AYHAN GÖKHAN:	Azóta más	48
	Bátya	48
	Van-e?	48
	Apabátya	49
	Megyek	49
SOLNAY DÉNES JÁNOS:	Vier Bäume	50
	ézsau	50
	Ozirisz fényképez	50
ZALÁN TIBOR:	Arányok ideje	51
	Sárga árnyék-szonett	51
DEÁK LÁSZLÓ:	Repkény	52
PÁTKAI TIVADAR:	Tökös bötlehemesek	56
PLÓTÁR NOÉMI:	Biciklivel a köldöke fölött	59
SÜTŐ CSABA ANDRÁS:	Tolnai-triptychon. – Romeltakarítás és restauráció Tolnai Ottó újabb könyveiben .	60
HALMAI TAMÁS:	Messziről jött mondat – Levél egy ifjú olvasóhoz	66
SZALAI ZSOLT:	„Szentület van” (Kalász Márton Összes verse)	68
ZSURZSÁN ANITA:	Szóval és nélkül (Győri László: A szó árnyéka)	69
FALVAI MÁTYÁS:	Érdemes hordalékok (Háy János: Egmyáshoz tartozók)	70
KOVÁCS KRISZTINA:	Észrevenni a mozdulatlanságot (Danyi Zoltán: Párhuzamok, flamingóval. Fejezetek egy regényből; Hullámok után a tó sima tükre. Fejezetek)	71
JUHÁSZ ATTILA:	Tisztaság, Egész-ség (Cseke Ákos – Tverdota György: A tisztaság könyve)	74
HORVÁTH NÓRA:	„Egy darabka vegytiszta idő” (Marcel Proust és A megtalált idő)	77

KÉPEK: DETVAY JENŐ fotói

Feljegyzések Lin-csiről

Közreadja Sári László

5.

Lin-csi kolostorába egy nap látogató érkezett.

– Ne áltassuk egymást, szerzetesek! Mondjuk ki nyíltan, hogy a Magasztos Buddha nem ismerte a céklarépa virágát – vágott mindjárt a közepébe Vang apát, aki Tajjüan városából jött hozzánk, a Bíbor Hajnal Világossága kolostorának előljárója volt. A váratlan kijelentés hallatán a szerzetesek vaksi pislogással forgolódni kezdtek.

– Így tehát a céklavirág nem jelképezheti a Magasztos parinirvándját – folytatta Vang. – Ezzel szemben viszont megállapítottuk, hogy jól ismerte a narancsvörös indiai sárgarépat. Ezt a szimbólumot festettük tehát szentélyünk falára a lótuszok közé, és száműztük jelképeink sorából a cékla mindenfajta ábrázolását. Nem engedhetünk meg olyan művészi megnyilvánulást, mely szembeszegül a valóság tényeivel, meghamisítja a Magasztos üdvörtörténetét – jelentette ki határozottan Vang apát, majd felemelt mutatóujjal hozzátette. – Azért jöttem kolostorotokba, hogy óva intsek benneteket az efféle eltévelyedéstől. Figyeljete hát, nehogy kolostorotokban is hamis képek tűnjenek föl, felüsse a fejét a céklavirág. Korunkban a téves elképzeléseknek még számos példáját említhetném. Az ábrázolás művészete minden esetben magában rejtí a csapdát! – szölt végül szigorúan Vang apát, majd elégedetten dörsölte a tenyerét.

– Sohasem vizsgáltuk, apát, a Magasztos Buddha és a céklarépa közelebbi viszonyát – támadt rá Vangra Lin-csi, mérgében még dobbantott is a lábával egy nagyot. – Ami pedig a cékla ábrázolását illeti, mi eddig sem áltattuk egymást semmivel, és nem álltunk vitában senkivel. Menj haza, mielőtt elzavarlak! És soha többé ne traktálj minket ilyen hülyeséggel! – Vang ijedten kapkodva a fejét, elsomfordált a kapu irányába. Lin-csi hosszú léptekkel utána. Mielőtt rácsapta volna a mennydörgő vaskolosszust, még utána kiáltott.

– Nincs jobb dolgod, te háborodott?! Mindannyian meghibbantok, ha nem térsz magadhoz!

Ez történt egyszer Lin-csi kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Mindannyian meghibbantok, ha nem térsz magadhoz!” Kiáltott mérgesen Lin-csi Vang után. Mert fertőző ám az ostoba okoskodás, könnyen divatba jön az eszelősség. Szegény Vang! Mázlija volt, hogy Lin-csi nem verte meg. Nyilván azért, mert már úgylis reménytelen eset.

Ha jót akarsz,
tartsd féken az eszed!
Ha pedig már elszaladt,
gyorsan keresd meg,
mielőtt mekegni kezd –

– mondták a régi csan mesterek, s bizony nem is ők találták föl a hitvitát. De még csak nem is a csangani nesztóriánusok...

6.

– Hívek! Tegyétek le a terhet! Tegyétek le, és heverjete el az Ég alatt. A tétlenség nemes dolog. Ez lenne emberi lényegetek. Nem az örök matatás, babrálás a porban!

Csakis ti bírtok a tűnődés költői képességével. A tűnődés képessége fajtátok egyetlen értéke. Ti meg mocskos kézzel túrjátok a port, birkóztok a sárral. Agyalágyultak, kretének! Nézzetek fel! Aztán máris induljatok, keljete át a sötét, öreg hegyeken!

Így szölt egyszer Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce

szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„A tűnődés fajtátok egyetlen értéke.” Tegyétek félre az értéktelent. Minden földi rossz és jót, ott heverésszetek fölöttük, csendben. Túl az öreg, sötét, keserves hegyeken.

Az Eget fürkészem, sorsom, szellemem, szívem. Szép mese az életem, még ha nem is értem egészen. Amikor visszatérek közétek, a szájalomtól nagy, fekete felhő borul rám. Agyalágyultak, kretének! Mindent elrontottatok...

7.

Lin-csi mesélte egy nap:

– Egyszer egy tibeti király követet küldött Indiába, hogy hozza el udvarába a legnevesebb indiai bölcsöt. A király – Buddha tanításának követője –, eltűnődve az emberi világ tízezer dolgán, minden kérdésére választ talált, ám mégis volt egy talány, mely nyugtalanította a szívét. Mindenáron választ akart kapni rá.

– Mondd, Nyugat legkiválóbb bölcsé – szólta a király, amikor a bölcs eléje állt. – Mondd, miként lehet az, hogy az emberek szívéből az öröm múlik el leghamarább, s a szomorúság él benne legtovább. Öreg vagyok már, s hosszú életem során sohasem tudtam se házam, se országom népét igazán boldoggá tenni. Pedig megpróbáltam mindent. De bármennyire igyekeztem, bármiből s bármennyit adtam nekik, miután szépen megköszönték, komor arccal mentek tovább. Rájuk ült mindig a sötét szomorúság. Áruld el, India bölcsé, mit hiányoltak, hol követtem el a hibát?

– Tudnod kell, országod jó ura, hogy nem követtél el semmilyen hibát – kezdte válaszat a lótuszban született bölcs, ő volt akkor India legokosabb embere. – Tudnod kell, hogy az embereknek egyfelől örömből, vagyomból sohasem elég, másfelől a jó mindig csak vendég a házuk táján, hamarosan odébbáll. Tekintsd akár a völgyek, a kertek virágait, vagy házad, országod legszebb asszonyait, alighogy szirmot bont életük, beléjük költözik a tétováság, majd ahogy bomlik viráguk, az ijedség, a nyugtalanság. Még táncol a szélben, illatozik a napfényben minden szál virág, ragyog minden asszony és leány, de ha megnézed őket éjjel, holdfényben, már rémület ül mindegyik arcán. Tudod-e, miért? – kérdezte Tibetország urát India bölcsé, a lótuszban született nagy tanító.

– Nem tudom, folytasd! – felelt rá türelmetlenül a király.

– Ez azért van így a földkerekség minden táján, mert minden szépre és jóra az elmúlás vetíti árnyát. A földi világ minden lényé már keletkezése pillanatában tudja, hogy pusztulás vár rá. De akkor még nem fél. Ám minél inkább megszereti létezését, megszokja magát, annál értékesebbnek érzi az életét. Amit egyre közelebről fenyeget a halál. Látja, hogy hamarosan el kell hagynia mindazt a szépet és jót, ami édesítette földi létét. Látjuk a virág hervadó szirmarcát, látjuk örömeink hűtlenségét, s látjuk földi alakunk múlását. S akkor már éjszakánként megterem a lelkünkben a félelem, úrrá lesz rajtunk a jeges dermedés. És bármily nagy király vagy is, Tibetföld ura, ilyenkor már te sem tudod megvigasztalni az élőket. Bármilyen erős legyen a szándékod, nagy legyen a jószágod.

De ne bánd, hogy fájdalmas az emberek eszmélése, és szomorú az elválásuk földi formájuktól – folytatta a bölcs. – Így van megalkotva az egész világ. Minden létezőnek legvalószínűbb természete a változás. A változás pedig a múlás folyamatában mutatja meg magát.

Ezt mondja az indiai tanítás.

És aki ezt tudja, nem veszíti el nyugalma. Még akkor sem, ha létezése legszebb pillanataiban is ott van vele ez a tudás. Örömei közé vegyülvén, legtitkosabb vágyait betöltvén. Kerted és völgyeid virágait, házad és országod népét is így lásd, király, s ne töprengj semmiféle hibán. Olyanok csak a lények, amilyenek lehetnek. Szépek és szomorúak. Egyszerre élük életük színét és visszáját. A ragyogást és az elborulást. Mert nincs más – szólta Tibet urához végül a lótuszban született indiai bölcs, majd meghajolt előtte, és távozott. Szívében mély együttérzés támadt a király iránt.

Így mesélte el Tibetország királya és az indiai bölcs találkozásának történetét egy nap Lin-csi apát, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Éjjel, holdfényben már rémület ül mindegyik arcán.” Attól félnek talán, hogy odaát a lelkek árván kószálnak, láthatatlanul és némán? Tényleg ennyi marad csupán? Tudós szerzetesársaim majd megmondják nekik.

Megmondják az embereknek, hogy ne féljenek. Odaát már nincs nyugtalanság, nincs szorongás, nincs rémület. Odaát béke van, nyugalom, könnyű a lét és örök. Ha ideát helyesen töltötted a rád szabott időt, méltón élted az életet. Minden rajtad múlik tehát...

Ugyanakkor Lin-csinek ezt mondta egyszer egy tao barát:

„Semmit sem kell magadról tudnod. Életed s halálad nem a te dolgod. Még a tested sem a tulajdonod. Nem más az, mint Égtől s Földtől kapott forma. Életed sem a tiéd, csak Ég és Föld pillanatnyi egymásra találása. Sorsod és természeted sem sajátod, ezek is Ég és Föld változásait követik szolgamód. Fiaid és unokáid sem a tieid, csak Ég és Föld levett bőre mindegyik.

Így hát megyünk, bár nem tudjuk, hová; itt vagyunk, bár nem tudjuk, hol; őrizzük erőinket, bár nem tudjuk, mi végre. Ég és Föld teremő erejét ugyan ki is tudná birtokba venni?”

Akár így állnak a dolgok, akár úgy, én, Su-la-ce szerzetes, nem aggódom. Minek?

8.

– Csakis ti bírtok a tünődés költői képességével! Ez fajtátok egyetlen értéke! – mondta nemrég szerzeteseinek Lin-csi. A szerzetesek kidüllesztett mellel, fülig érő vigyorral hallgatták a dicsőretnek hangzó kijelentést. Tetszett nekik a „csakis ti” határozottsága és a „költői” jelző komolysága. Az sem zavarta őket, hogy nem értették pontosan, mit jelölnek ezek a szavak, mi is az a tünődés egyáltalán. Néhány nap múlva azonban egyikük odalépett Lin-csihez.

– Apát! Ha a tünődés mindannyiunk képessége, akkor mi mindannyian költők vagyunk. Így van-e? – tette fel a kérdést Lin-csinek, s nyugtalanul várta a választ.

– Nincs így! – vágta rá Lin-csi. – De lehet belőletek költő, ha helyesen gyakoroljátok a tünődés művészetét. Ha valóban tünődtek, nem pedig feladványokon agyaltok, mint amikor elmétekre bízátok a megismerést. Akkor jártok el helyesen, ha félretesitek az okoskodást, az elme módszerét. A tünődéshez pusztán a látásotokat kell használnotok, ám vegyítsetek a látásba költészetet. Ez teremti meg a költői látás képességét. Ami a világon fontos, csakis a költői látás képességével ragadható meg.

Ennek híján a dolgok valóságos arca rejtve marad előttetek. Hát, ezért van szükségetek a tünődésre, szerzetesek, ezért kell költővé lennetek!

Így szólt egyszer Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Ami a világon fontos, csakis a költői látás képességével ragadható meg.” A tünődés nem az elme képessége, hanem a léleké. Olyan művészet, mely feltárja a világ valóságos természetét. A megismerés legfinomabb módszere, a titkok szelíd közelítése, fürkészése. Nem támadás a tudásért. Barátságos ismerkedés. Nézik egymást a szereplők. Szép néma kép.

Mit sem ért belőle az akarnok ész.

9.

– Apát! A költészet, ugyebár, elsősorban a vers. Akkor a „költői tünődés” nem más, mint versben gondolkodás. Hogyan kérhetsz tőlünk ilyet?! Ez képtelenség! – támadtak egyszer Lin-csire a szerzetesek, sohasem értették igazán a költészet kérdéseit.

– Hülyék vagytok, szerzetesek! – csapott a térdére mérgesen az apát. – Sohasem mondtam, hogy versben tünődjétek. A költészetnek semmi köze a vershez! A költészet: költői viszony a világhoz. Semmi több. Ezt a viszonyt ajánlottam figyelmetekbe.

A költészet, persze, megmutatkozhatsz versben is. De ez nem szerencsés. Jobb, ha nem mutogatjuk költői szívünket. A költészetet élni kell, nem zengeni! Értitek, szerzetesek?! – kérdezte fenyegetően Lin-csi, aztán elfordult tőlük.

– Értjük, apát! – felelték kórusban a szerzetesek, pedig nemigen értették. Inkább csak megszeppentek Lin-csi haragjától, el akarták kerülni a pofonokat.

– Na, azért! Kiteszem értetek a lelkemet. Ti meg... – mordult rájuk még egyszer a Mester, és a csarnok kapuja felé indult. Mielőtt kilépett volna rajta, visszafordult. – Mi lenne veletek poézis nélkül, szerzetesek? Mi lenne itt? Nem lenne idelent Föld, nem lenne odafönt Ég. A Föld csak hegycsúcs lenne, völgy, tó, folyó. Az Ég csupán felgyülemlett

levegő, víz, szivárvány, délibáb. Csupa valótlanág... – dörmögte az apát, majd behúzta maga mögött a csarnok kapuját.

Ez történt egyszer Lin-csi kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„A költészetnek semmi köze a vershez.” Mondta az apát, és valóban: mennyivel könnyebb költészetet találni például a felhők puha formáiban, a madarak vonulásában, a lombzúgásban, a füvek hullámlásában, mint a versekben. Az emberi világban pedig a társak szelíd viszonyában, viselkedésében.

A költészet egyáltalán nem igényli a verset, sokkal inkább kedvel minden más formát. A vers azonban nem tágit tőle, ráerőszakolja magát. Lelkesen majmolja, sőt azt hazudja, hogy ő a költészet maga. Pedig legfeljebb, ha rongyos-foltos ruhája.

Erre a következtetésre jutottam, mesterem útmutatásával.

10.

– Ja, a költők! Igazatok van, szerzetesek, még nem határoztuk meg, hogy kik a költők. Elfelejtettük, mert látszólag nyilvánvaló. De valójában nem az. Jobb tehát tisztázni ezt.

Szóval, az igazi költőt leginkább arról ismeritek meg, hogy nem ír verset. Ha mégis költőien szólal meg, nem tud róla. Mert nem csinálja a költészetet, hanem éli. Nem magamutogató. A költészete mögött sohasem látod meg őt. Soha nem dugja ki a fejét a szavak mögül, és nem kérdezi türelmetlenül, hogy „látjátok-e tündöklő elmém és szépséges szívem?”. Nem kérdezi csillogó szemmel és pirosló füllel, hogy „szerettek-e?”. És nem vár jutalmat, mint a kiskutya, mert amit nyújt, nem tekinti produkciónak. Az igazi költő nem látszik költőnek. Értitek, szerzetesek?! – szólt egyszer Lin-csi híveihez, akik ismerni akarták végre a költőket. – Értjük, apát! – felelték kórusban, s ezúttal valóban értették, mi az a költészet, és kit nevezhetnek költőnek.

Ez történt egyszer Lin-csi kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Az igazi költő nem látszik költőnek.” Vagyis, aki annak látszik, álruhát visel. Nála a költészet szerepe. Az is lehet, hogy jól alakítja, mégis akad benne hiba. A legkisebb figyelematlenség elárulja. Az éberség fenntartása fáradságos munka.

És vajon mit csinál az álköltő álmában? Azt nem tudja, milyen az igazi költő élete. Arról nem álmodhat. Ezért legszebb álmaiban gyertyaöntőnek látja magát, s ilyenkor piheni ki a költészetet.

11.

– Miért kergetik a gyerekek a pillangót, apát? – kérdezték egyszer váratlanul a szerzetesek Lin-csitől. Szemükben csillogott a kíváncsiság.

– A szépséget kergetik, szerzetesek! A szépséget, nem a lepkét! Úgy gondolják, hogy a szépséggel nagy boldogság jár. Értitek? Ha megvan a lepke, megvan a boldogság. Az édes, borzongató boldogság. Amíg rózsaszínű kis ujjait ki nem nyitják. Mert akkor felszakad belőlük a keserves sírás. Nincs fájdalmasabb, mint a szétmázoló, halott lepke, a lerombolt mennyország. Nem lenne szabad a tenyerükben látniuk azt a lepkét. Jobb azt hinniük, hogy elillant, tovaszállt.

De képzeljétek, szerzetesek, erényes, öreg bölcsek is kergetnek ám pillangót! Csak a szépség másféle pillangóit. Szép emberek társaságára vágnak, szép virágok, kertek, tájak közelségére, és még szép gondolatokra is. Költészetre, versre! Mert úgy képzelik, hogy a szépség beléjük költözik, és megszépíti őket.

És lehet, hogy így is van...

Így szólt egyszer Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„A szépség beléjük költözik, s megszépíti őket. És lehet, hogy így is van...” Talán így van, talán nem. De elég, ha az emberek csak szépnek képzelik magukat. Addig legalább nem haragnak. Nem illik a szépelgéshez. Nem becsülöm az akarást, még a szépség keresésében sem.

A lények és a dolgok vagy maguktól szépek, vagy nem szépek. Hamis szándék szépségbe öltöztetni a rútat. Valótlant festeni, képtelen képet. Kergetni a tűnékeny pillangókat. Szerencsétlenek.

De a gyerekeknek megbocsátom a halott lepkéket.

12.

– Hol lakozik az erény, apát? – kérdezték egyszer a szerzetesek Lin-csit. A Mester arca elsötétült, a kérdés az erényekről papoló konfuciánusokat juttatta eszébe. Nem kedvelte őket. Nem hitt rendrögeszmés gondolkodásukban, az erényesség taníthatóságában, túlzott elvárásaikban. Még ha jó szándék vezette is őket. Az ember olyan, amilyen. Nem sokat lehet tenni érte.

– Hol lakozik az erény, apát?! – sürgették Lin-csit a szerzetesek, míg ő a konfuciánusokon töprengett.

– Jól van, na! Megmondom nektek... A régiek szerint mind az öt erénynek megvan a lakása. Az „emberség” a májatókban lakik, az „igazságosság” a tüdőtőkben, a „szertartásosság” a szívetekben, a „bölcsség” a vesétekben, az „őszinteség” pedig a lépetekben. Így gondolták a régiek. És ez tetszik is nekem! Mert pont olyan valóságosan létezőnek tekintették az erényeket, mint az anyagot. Előállíthatónak, tapinthatónak, formálhatónak.

Csakhogy az erény nem lehet mindenható! Nem uralkodhat az egész emberen. Nem írhatja elő, hogyan érezzünk, hogyan gondolkozzunk és hogyan cselekedjünk. Odaveszne minden szabadságunk, odaveszne egyszerűségünk, ösztönünk. Elvesztenénk az utat egymáshoz. És megzavarodnánk az erényről szóló örökös okoskodásban. Végül össze-roppannánk az erényesség terhe alatt.

Nem lenne más, csak szabály, s a szabályok elvonnék tőlünk a Nyolc Égtájat, a Mélyet és a Magasat. Mi maradna? A Közép, a bírhatatlan, a lakhatatlan. De még élünk, szer-

zetesek! Élünk! A szabály pedig szenved. Megszaggatták az emberek. Mert korlátozza, rombolja az életüket.

Mindazonáltal azt mondom nektek, hogy legyetek erényesek. És tiszteljétek a szabályokat! Ugye, értitek?

Szolt egyszer híveihez Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Pont olyan létezőnek tekintették az erényeket, mint az anyagot. Előállíthatónak, tapinthatónak, formálhatónak.” Mondta a régiekről az apát. Szerintem azonban az erényesség nem más, mint tehetség. Tehetség a méltósággal éléshez. Az erény nem állítható elő, nem tapintható, nem formálható. Csak annak van, akinek magától van.

Ha pedig nincs, akkor lesz égető szükség a szabályra. Mely korlátozza a kilengéseket.

Értem, apát. Persze, hogy értem.

13.

Egy nap fény derült rá, hogy a szerzetesek nem egészen értik, miként gyakorolható helyesen az erényesség. Bent a csarnokban, kint a kertben minden félreeső zugban összesúgtak, tanácskoztak, de semmire nem jutottak. Persze, erényesek akartak lenni, szabálytisztelők, de hát hogyan?

Lin-csi rombolónak nevezte a szabályt, zsarnokként festette elénk az erényt. Ja, persze! Az előre megformált, ránk szabott, ránk erőszakolt erényt, amiből senki se kér. Az ilyen előre gyártott erényesség mindig eltúlzott, mindig mértéktelen, mindig örültség. Csakis a finom ösztön szülte, a tehetség szülte erényesség ér cél. Ennek gyakorlása adja életünk méltóságát.

Elmondtam mindezt szerzetestársaimnak, hátha végre felfogják a kérdés lényegét. – Legjobb, ha az erény könnyű járás csupán – tettem hozzá, Bóddhidharmát, az első pátriárkát idézve. Ő mondta ezt Vu császárnak, aki egykor szintén hajszolta az erényt. Túl nagy volt benne az akarás.

– Szóval, semmi erőfeszítés, csak könnyű járás... Értitek, szerzetesek?! – kérdeztem aztán a cimboráktól vigyorogva.

– Értjük, Su-la-ce! – bömbölték kórusban. Vették a lapot.

– Na, azért! Kiteszem értetek a lelkem, ti meg... – mordultam még rájuk, felemelt mutatóujjal. Jót röhögünk, de azután az egyik novícius előre lépett.

– Ha ilyen okos vagy, mondd meg nekünk, hol lakik a testünkben a tehetség! Az erények szinte minden helyet birtokolnak. Beköltöztek a szívünkbe, a vesénkbe, a tüdünkbe, a májunkba, a lépünkbe. Semmi helyet nem hagytak a tehetségnek. Pedig nélküle mit sem érnek.

– A tehetséget ott kell keresnünk valahol a szívünk közelében. Ahol Mesterem útmutatása nyomán magam is az érzést, a Tűzcillagot, a Dél, a Vörös és a Tűz ragyogását is keresem. És más tájon az értelmet. Szóval, a szív közelében kell keresnünk a tehetség lakását, olyan helyen, ahol még bőséggel táplálhatják a szív kútjai, és ahonnan sugarai még elérik az elmét, hogy féken tartsák ambícióit. Az elme lázas tevékenysége ugyanis felemészti az élet művészetéhez szükséges tehetséget.

A tehetségnek meg kell tehát védenie magát az elmétől. És meg kell védenie magát az erények hatalmával szemben, melyek szintén gátolják a kibontakozását. Ilyen hely azonban – ahonnan egyformán elérheti az elme és az erények lakhelyeit – nincs a testünkben.

Ám a tehetség mégis ott van a nemes viselkedésű ember minden megnyilvánulásában. Ott van minden szavában, minden mozdulatában, cselekvésében, egész életében. Ha pedig így van, azaz a tehetségnek nincs konkrét és egyetlen lakóhelye a testünkben, akkor szerzetestársaim, azt kell gondolnom, hogy a tehetségeket mindenütt jelen van.

Nem csak a szívetekben, a vesétekben, a tüdőtökben, a májotokban, a lépetekben, az epehólyagotokban, hanem a hajszálaitokban, a szemetek nedveiben és pilláiban, a fül- és orrcimpáitokban, a fogaitokban, a nyelveitekben és a mandulátokban, a könyökötökben, a térdetekben, a bokáitokban, a talpatokban, de még a feneketekben is. Még pontosabban: a tehetségeket ott van minden atomotokban! – válaszoltam a novícusnak és a körülötte állóknak, ők pedig hosszan bólogattak.

Ez történt egyszer Lin-csi kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, ezt is feljegyeztem. De csak azért, hogy újra és újra elolvassam a feljegyzésemet, elmélyülhessek benne, s ellenőrizsem, nem mondtam-e szerzetestársaimnak butaságokat. Majd ha mindez megtörténik, cellám homályában egy este, mielőtt mély, éji álomba merülök, hozzáfűzöm kommentáromat.

Kommentár:

Újra és újra elolvastam feljegyzésemet, elmélyültem benne, s ellenőriztem minden állításomat. Úgy látom, nem mondtam butaságokat.

14.

– Szerzetesek! Tudjátok-e, mi a legcáfolhatatlanabb állítás a világon? Amihez soha, semmi kétség nem férhet! Megmondom nektek... A legcáfolhatatlanabb állítás a világon az, hogy tökéletessé kell válnotok. Tökéletessé, mindenáron!

Ennél nyilvánvalóbb állítás nem létezik. Tudjátok-e, hogy miért? Mert minden kérdésünkre a végső válasz ez. Ha például azt kérdezzük magunktól vagy egymástól, hogy érdemes-e bosszankodni a társak rendetlenségén, megbízhatatlanságán, az elfőtt ebéd vagy akár az esőt a szemünkbe fújó szél miatt; mit felelhetünk erre? Azt ugyebár, hogy nem érdemes.

Ha azt kérdezzük magunktól vagy egymástól, hogy érdemes-e haragudni bárkire, akinek súlyos mulasztása vagy ostobasága miatt kínos kellemetlenség ért minket; erre a kérdésre is azt felelhetjük, hogy nem érdemes.

Ha azt kérdezzük magunktól vagy egymástól, hogy érdemes-e bármilyen rossz viszonyt, békétlenséget fenntartani a társakkal; józan fejjel erre is csak azt felelhetjük, hogy nem érdemes.

Sőt, ha azt kérdezzük, hogy érdemes-e igen szoros jó viszonyt kialakítani bárkivel; erre is csak azt kell válaszolnunk, hogy nem érdemes.

Azért nem érdemes, szerzetesek, mert a bosszúság, a harag, a békétlenség, az igen rossz és az igen jó emberi viszonyok is mind rabságba kényszerítenek bennünket. Gyötrelmes, utálatos rabságba, ahonnan nincs szabadulás.

Lehetetlen szabadulni a bosszúságtól, a haragtól és a békétlenségtől, mert mindig mindegyikre van ok. S úgy érezzük, hogy van ok az egymást fogságba ejtő szoros viszonyokra is. A szenvedélyes vonzódás és a szenvedélyes elutasítás ilyen ok. Vigyázzatok!

Vagy gondolatok, szerzetesek, arra, hogy társak nélkül, egymagunk is rabságra ítéltethetjük magunkat. Például szörnyűséges és örökös rabságba taszítanak minket a saját hibáink. Helytelen megfigyeléseink, következtetéseink, ítéleteink, rossz mondataink, cselekvéseink. Ha nem vigyázunk, életünk végéig javíthatjuk elrontott dolgainkat. Értelmetlen fáradozás. Megsavanyodik az élet, leránt a hanyatlás, elérhetetlenné válik minden cél.

Aki nem kér a keserű rabságból, egyetlen egyet tehet, szerzetesek! Egyetlen választása van: tökéletessé kell válnia. Tökéletessé, mindenáron! Ez a legcáfolhatatlanabb állítás a világon. Minden más döntés hibás, végzetes!

Csakis a tökéletességre törekvő ember képes elkerülni a bosszúságot, a haragot, a békétlenséget és a helytelenül alakuló emberi viszonyokat. És főként: a tökéletességre törekvők tudják elkerülni, hogy saját hibáik vessék rabságra őket.

Így szólt egy nap Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

Örülség lenne cáfolni a cáfolhatatlant, kétségbe vonni a tökéletesség értelmét. Nincs mit töprengeni ezen.

15.

– Azt mondtad, apát, hogy tele van a világ szalmakutyákkal. És azt, hogy bárkiből lehet szalmakutya, ha szorongás, félelem és fájdalom költözik a szívébe. Így van-e? – kérdezték egyszer izgatottan a szerzetesek Lin-csit.

– Így, hát! – felelt az apát.

– Úgy tartjuk-e, hogy az emberek egyenlők? – faggatták lázasan tovább.

– A konfucianusok úgy tartják. És van is benne valami igazság.

– Mi pedig, apát, úgy gondoljuk, hogy az emberek nem egyenlők. Nem akarunk egyenlők lenni a szalmakutyákkal! – bökték ki végre, ami a szívüket nyomta. – Hogyan tudnánk elkerülni az egyenlőséget? Az egyenlőséget a szalmakutyákkal, az ostobákkal, a tehetségtelenekkel és a tisztességtelenekkel. És még számosan léteznek olyanok, akikkel az egyenlőségnek még a gondolata is borzongató. Felelj erre, apát! – szegezték neki a kérdést.

Lin-csi elég hosszan elgondolkozott. Mit lehet felelni erre? Becsületesen, őszintén... Aztán hirtelen a térdére csapott.

– Szerzetesek! Hogyan felejthették el, mit tanított nektek a Magasztos Buddha az egész látható és láthatatlan világról? Nem azt tanítja-e, hogy minden, mi létező, káprázat csupán? Képzeltetés, illúzió! Nahát, a legvalóságosabb és legnagyobb illúzió az emberi világban az egyenlőség gondolata. De mivel azt játsszuk, hogy tiszteljük egymást, felismertük a gondolat hasznosságát. Ennek a játéknak a legfontosabb eszközévé vált. Az egyenlőséget hinni is, mondani is jó. Megnyugtató, igazoló.

Aki alulról mondja, vagy leránt magához mindenkit, vagy felmagasztalja magát hozzájuk. Aki pedig felülről mondja, az jóságot, emberséget igazolja vele, bármit gondol is a többről őszintén. Ráadásul, ezzel a legnagyobb hatalmasság is szerénynek tüntetheti föl magát, ami azért is jó üzlet, mert a szerénységért a balgáktól szeretet jár. És meg is adják.

A konfuciánusok azt mondják, hogy bár szellemi képességeiket tekintve az emberek nem lehetnek egyformák, erkölcsi minőségüket tekintve azonban igenis lehetnek. Az oktatás legalábbis megteremti az esélyt rá. Ezzel aztán ők is elintézik a kérdést. De szép dolog tőlük, hogy iskoláikban valóban megadják az esélyt, s tanítóik ápolják, nevelik az ifjúságban az erényesség gyenge hajtásait. Hála érte, mert ezzel is kevesebben lesznek az eltévedt szorongók, a rémületben és fájdalommal élők, azaz a szalmakutyák. Az erkölcsösség eszméje és szabályai rendet vágnak az életükben.

Mindez tehát jó. Akkor is, ha mindenki csalással igyekszik egyenlőnek látszani a többi emberrel. De ti, szerzetesek, tudjátok most már, hogy mindenfajta egyenlőség ámtás, a legtéljesebb szemfényvesztés.

Ám, amíg ezt a gyönyörű hazugságot egyezség tartja érvényben, nem lesz belőle semmi baj. Talán ez a legkorábbi szerződés az emberek között, nem kell tehát aggódnok, hogy hamarosan érvényét veszíti. Ha kimondanák, hogy az egyenlőség hazugság, a feje tetejére állna az egész világ. Az emberek átharapnák egymás torkát.

Tartsátok ti is a szátokat! Ez a legértékesebb hazugság, vigyázzatok rá!

Így szólt egy nap Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Ez a legértékesebb hazugság.” Ez az egyik. A másik egy régi igazság tagadása, a bambuszbot igazságaé. „Igenis, lehetséges valódi egyenlőséget teremteni! De csakis a bambuszbot képes rá.” Mondogatta egyik régi mesterünk, de nekünk ezt sem szabad mondanunk. Nem is lenne bölcs dolog ezzel biztatni bárkit is.

Vagy hallgatunk tehát, vagy hazudunk.

Így dicsőül meg az erkölcsös ember.

16.

– Szerzetesek! Jelentette a kapus, hogy megint jön Vang. Errefelé tart az úton. Fogadjátok barátsággal, ha hülyeségeket beszél is. – Alig hangzott el Lin-csi figyelmeztetése, Vang máris ott állt az udvar közepén, és beszélt.

– Ide figyeljete, hívek! Tegnap éjszaka a tíz pokolbíró egyike járt nálam, tanjüani kolostorunkban. Zöld volt az arca, vörös a szakáll, izzottak a szemei. Iszonytatóan nézett ki, de szívélyesen viselkedett. Elmondta, hogy az utóbbi időben alig akad dolga. Senki nem jut pokolra mostanában. Feleslegessé vált az ítélkezés, semmi dolguk a pokol-szolgáknak. Se vallatás, se büntetés... De a szellemvilág más tájain is egyre kevesebb az új lakó. Azt mondta a vörös szakállú, hogy azért van ez, mert az emberek feltaláltak valamilyen csodaszert, és nem halnak meg.

– Hívek! Én kiszedtem belőle, hogy mi ez a varázsszer! Azért jöttem, hogy megmondjam nektek. Legyetek ti is hosszú életűek! – A szerzetesek egyik lábukról a másikra álltak, hümmögtek, de szót fogadtak Lin-csinek. Csendben maradtak.

– Ez a szer a hibiszkuszvirág szárított szirmának porából, szilvavirág szirmából és

krizantém szirmából készül. Porrá zúzott fenyőtobozt és körtefagyökér hancsát kell hozzákeverni, őszibarackmag belét, lófej alakú sziklából nyert köreszeléket, teknőpáncél- és jádeport, valamint vízparton gyűjtött himporát éji pillangóknak.

Mindezt jádemozsárban kell száz napig törni, jádemozsártörővel, felhőílen éjszakákon, a Hosszú Élet Csillagának fényénél. Amikor ez megvan, főtt fagombába kell tölteni, melyet szarvas hozott a szájában, de lehet darumadár csőréből kapott gombába is. Fő, hogy ezeréves fa gyökerén nőjön, különben nem ér az egész semmit.

Ezután már csak le kell nyelni az ízletes szert, hogy elnyerjétek a hosszú életet. Képzeljétek, azt mondta a vörös szakállú, hogy egyesek örök életet nyernek általa. Na, mit szóltok hozzá, szerzetesek?! – nézett végig rajtunk diadalmasan Vang apát, végül Lin-csin állapodott meg a tekintete.

Lin-csi a magas kőfal tövében guggolt, alig látszott az árnyékban. Mi mukkanni se mertünk, Lin-csi se szólt egy szót se. Meg se moccant. Tűzött a nap. Aztán Lin-csi felállt, és lassan, nyugodtan odasétált Vanghoz.

– Apát, leköteleztél jószágoddal – szólt elgondolkozva, visszafogottan. – Köszönjük, hogy elmondtad a nagy titkot, az elixír-receptet. Önzetlenséged melegíti a szívünket.

– Maradj nálunk ebédre, azután pihenj le egy jó, hűvös cellában. És csak utána indulj haza, ha nagyon sietős a dolgod. Am, ha nem az, tölts nálunk néhány napot, pihend ki magad. Kérlek, fáradj most be a csarnokba... – mondta Vangnak Lin-csi, mindannyiunk füle hallatára, szeme láttára. Arca mindvégig komor maradt, még azután is, hogy a szótlan Vangot bekísérte, és leültette a Keleti Csarnokban.

Ez történt egyszer Lin-csi kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Tölts nálunk néhány napot, pihend ki magad.” Ez alkalommal nem sokat szólt Lin-csi, ám kevés szóval is sokat tanított. Mert mindegy az, hogy szegény Vang teljesen hülye, vagy csak napszűrést kapott, és ezért hordott össze hetet-havat a varázsszeréről. Mert akár így van, akár úgy, csakis azzal az együttérzéssel volt szabad feléje fordulni, amellyel Lin-csi szólította meg. Együttérzéssel és komor fájdalommal. Mert Vang sorsa

tragédia. A Bíbor Hajnal Világossága kolostorának valaha éles eszű apátja eltévedt a szellem labirintusában, és most tébolyultan bolyong a világban, fogékony minden badarságra. Talán meggyógyul, és jobbra fordul a sorsa.

Ami mai szereplését illeti, hát nem csak belőle csináltak bolondot az örök életre szomjazó tao barátok. Őket és áldozataikat is gyógyítania kellene Lin-csinek. Ne az elixírt keressék, hanem az életet. Mert úgy járnak, mint Vang apát: azt is elveszítik, ami a marokban volt, születésüktől fogva.

17.

– Amikor Liu Ji életében először gondolt komolyan az elmúlására, igazi rémület tört rá. Csaknem elakadt a lélegzete. Dermedten bámult maga elé a teleírt papírra, letette mellé az ecsetet, abbahagyta a munkát. Olyan hosszú idő telt el így, hogy a tintapaletta kövén megszáradt a tus.

„Egy közeli pillanatban vége szakad itt az életemnek.” Gondolta, és megborzongott. Eddig csak akkor gondolt a halálra, amikor mások beszéltek róla, vagy éppen küzdöttek vele. Ebből arra következtetett, hogy ez az ő dolguk, neki nem kell foglalkoznia vele. Most rádöbbsent, hogy nem így van. Többet kellett volna gondolnia rá – élete legfontosabb eseményére.

Liu Ji összehúzta magát ülőpárnáján, egészen kicsire. Ilyen töpörödött maradt később, föllállva is. Így lépkedett óvatosan a hálószobájába, és így feküdt le. Alig lehetett észrevenni a takarója alatt. Sosem látott gyönyörű tájakról és sosem látott gyönyörű pillangókról álmodott.

Amikor reggel fölkel, még mindig nagyon visszafogott volt, és még mindig nagyon óvatosan közlekedett. Halkan, lopakodva lépkedett, kerülte háza népét. Úgy tett, mintha észre sem venné őket. Ők sem szóltak hozzá, ne zavarják. Feleségei és lányai kissé aggódtak érte, de ő ezzel sem törődött. Szótlan volt egész nap. Délutánra azután összeszedte magát, és lázasan intézkedni kezdett.

Liu Ji igen jómódú hivatalnok volt, tartományi előljáró. Ő építette Tajjiuan városka legszebb házát, szinte fényűzően élt benne. Jómódú volt, tehát hívathatott volna magához híres-neves orvosokat, hogy gyógyítsák, ha beteg; hívathatott volna alkimistákat, hogy varázsszereket főzzenek neki; elhívhatta volna Buddha és a Tao papjait, hogy imákat mormoljanak érte; vagy akár pazar síremlék építésébe is foghatott volna, ahogy a legtöbb jómódú teszi, amikor a végét érzi, vagy még sokkal előbb. De Liu egyiket sem tette.

Hanem elküldte Buddha szerzeteseihez az egyik szolgáját a közeli kolostorba, és arra kérte apátjukat, hogy azonnal küldjenek neki egy szerzetesi öltözetet. A szolga megkapta, és hazavágtatott vele.

Liu Ji szótlanul átvette és magára öltötte. Esze ágában sem volt szerzetesnek állnia, mégis úgy gondolta, hogy ebben az öltözetben kell elindulnia. Nem sokat várt vele. Egyetlen szó búcsú nélkül hagyta el a házát, kísértelt a hátsó kapun. Átlépkedett a kertjén, át a hibiszkuszok, majd a páfrányfenyők alatt, s már kint is volt az utcán.

Végigment az egész városon, még mindig óvatos, lassú léptekkel, körültekintgetve, ahogy a tolvaj hagyja el a tetthelyet. „Itt sem voltam. Ugye, nem látott senki? Különben üres volt a ház teljesen. Üres volt, reménytelenül üres. Bármilyen pompásnak látszott is. Semmi értéket nem viszek magammal.”

Liu Ji csak ment, ment, kifelé a városból, s nem érzett a szívében semmi fájdalmat. Pedig örömteli szép évei teltek itt, úgy emlékezett. De elmúltak hirtelen. Ahogy az alkony vetett véget a meleg, nyári napnak. Már kint járt a hegyek lábánál, néptelen vidéken. Nem volt már ott se város, se ember, csak a rét, a füvek tengere, a hegy, a fák zúgó erdeje, a hegy, az Ég, az Ég, az Ég... aztán már az se.

Liu Ji ekkor visszanézett. Azután körös körül, minden irányba. A tíz égtáj felől nem volt ott egy lélek se. Megnyugodott végre.

Sikerült észrevétlenül kilopóznia az emberi világból.

Ezt a történetet mesélte egyszer Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Sikerült észrevétlenül kilopóznia az emberi világból.” Pont olyan észrevétlenül, ahogy ide érkezünk. Egy-két ember kivételével senki nem veszi észre. Nem is kell nagy dolgot csinálni belőle. Az apát többször is mondta, hogy nincs itt más dolga az embernek, mint „kitöltenie a rá szabott időt”. Méltón, ha lehet. Csakhogy

nehéz ám méltósággal végezni az értelmetlenséget. Ahhoz teljesen ostobának kell lenni.

Megrendített Liu Ji története. És sokat tanultam belőle.

Én is gyakran álmodom sosem látott gyönyörű tájakról, és sosem látott gyönyörű pillangókról.

18.

– Ja, igen... a halál – dünnyögte maga elé Lin-csi, amikor a szerzetesek Liu Ji történetét firtatták. „Miért lopózott ki az emberi világból?” „Hová tűnt el a város szélén?” Ilyesmiket kérdezgettek tőle. Az apát ingatta a fejét, nem volt valami vidám. „Igencsak tökkeliütöttek ezek az én szerzeteseim.” Gondolhatta. „Mi a fenét mondjak nekik?”

– Szerzetesek! Tudjátok-e, hogy hol tanyázik a halál? – fordult feléjük végül. – Hogy bennetek lakik-e, és ott várja ki szépen az időtök végét, vagy kívülről les rátok egyfolytában, s egyszer csak nyakon csíp benneteket? Na, mit gondoltok? – kérdezte Lin-csi, és várt. A szerzetesek csak forgatták a fejüket, bámultak egymásra. Tényleg eléggé tökkeliütöttek voltak. Addig bizonyára azt gondolták, hogy a halál is csak olyan dolog, mint minden más. Na, de ez képtelenség. A halál mégiscsak halál. Ő minden létezőtől különböző.

– A halál, szerzetesek, hogy tudjátok végre, és ne kérdezzetek tőlem hülyeségeket Liu Ji szökéséről az emberi világból, lehet egyszerre bent is meg kint is. Ez a legsúlyosabb eset. A kintinek nincs más dolga, csak vár. Nyugodtan, csendben, láthatatlanul. Nem is tudtok róla, gyanútlanok vagytok, felhőtlenek. Eppen ezért könnyen áldozatául eshettek. De azért, ha figyeltok, egy ideig elkerülhetitek.

Az a halál viszont, amelyik belül van, az nem kerülhető el. Folyton kóstolgat, harapdál. Beleharaphat a szívetekbe, a májatokba, a vesétekbe, a tüdőtökbe, a lépetekbe, de leggyakrabban apró részecskéiteket harapja ki a helyéről.

Eszre sem veszitek, és már ki is harapott belőletek tízezret. Aztán nem kell sokáig várni, kiharap még tízezret, és még tízezret, és még, és még... és akkor hirtelen észreveszitek, hogy már alig maradt belőletek valami. Akkor pedig megkergültök a belső halálhálótól az örökös rágcslásától. Véget akartok vetni neki, ki akartok törni magatokból, hogy meneküljete elöle, de ott máris a külső halál markában találjátok magatokat. Ez a vég. A külső és a belső találkozása. Ezek mindig megtalálják egymást. Eggyé válnak és diadalmassá. Mert egyek is voltak és diadalmasak – mindenkor.

Így van az megszervezve, szerzetesek, hogy mindenütt legyen halál. Belül és kívül, vagy egyszerre mindkét helyen.

Mert lennie kell mindenütt. Pontosan ott, és pontosan annyi változatban, mint az élet. Mindezt tudnotok kell, szerzetesek, hogy értsétek Liu Ji történetét.

Ezt válaszolta a szerzetesek kérdéseire Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Eggyé válnak és diadalmassá.” Hát, igen. Ez a téboly. A megbolydult lélek kimene-kül a házából, el akar rejtőzni valamely távoli tájon, és ott éri utol a halál. De ez nem Liu esete. Ő költővé vált és halhatatlanná. Így kellene kiszállnia mindenkinek. Csakhogy hová? Én sem tudom, hol van most Liu. Lin-csi nem mondta meg. Én pedig nem kérde-zem meg soha.

Elég, ha látom álomban. Nem képzelem rossz helynek. Azért lehet, hogy Lin-csivel egyszer még tárgyalok róla...

19.

– Ide figyeljete, szerzetesek! Akármit mondtam is legutóbb, nem kell félnetek! Nincs örökös veszélyben az életek. És ha végül mind ugyanúgy végezzük is, azért nem győz le minket a halál. Elhiszitek? – fordult egy nap a szerzeteseihez Lin-csi apát. De nem várta meg a választ, úgys tudta, hogy mit felelnének. És azt is, hogy akkor se hinnék, ha megesküdnének rá. Jobb lesz tehát, ha azonnal belefog egy szívderítő beszédbe, nehogy rosszkedvűek legyenek az elmúlástól.

– Szóval, azt is bátran kijelenthetem, szerzetesek, hogy mindannyian halhatatlanok vagytok! Tudjátok, hogy miért vagytok halhatatlanok? Mert minden halhatatlan a világon, ami csak létezik. Miért éppen ti lennétek kivételek?

Minden, ami létezik, el is enyész, el is múlik. Így tartják az emberek. Ez azonban csak

látszat. A valóság az, hogy semmi sem enyész el, semmi sem múlik el, csak átalakul. Minden, amiből az anyag áll, újra és újra előkerül, újra és újra megmutatja magát – mindig más formában. Ez a természete a ti anyagságotoknak is. Az örökös átváltozás. Még mai formátokban is pillanatonként átalakultok. Saját szerkezeteteken belül is, és kívül is örökös a mozgás. A szerkezet, mint gépezet egész életek során minden pillanatban más és más. Nincs két pillanat, amikor azonosnak lenne mondható.

De jelen vagytok változásaitokkal a külső világban is. Ahol valaha előfordultatok, anyagságotok nyomot hagyott. Gondoljatok csak például elhulló hajszálaitokra. Vagy anyagi öltözetetek egyéb apró elváló részeire. Bőrötök kopására, párolgásotokra, elhagyott nedveitek – csakis benneteket jellemző – tartalmára. És a tüdőtökből kiáramló levegő részecskéiben is ott vagytok már az Ég és a Föld között örökké. Ott vagytok a Nagy Áramlásban, az átváltozások óriás folyamában. Vagyis, szerzetesek, ti már életekben halhatatlanná váltatok. Jelen vagytok, és jelen lesztek a vízben, a földben, a fűszálban, a virágban, a magban, a madárban, a szélben, de még a távoli csillagok fénysugaraiban is. Így van ez, szerzetesek, nyugodtan elhihetitek. És mindehhez ott van még halhatatlan lelketek...

Róla azonban majd máskor szólok nektek, ma elégedjetek meg ennyivel, halhatatlanságból is megárt a sok.

Így szólt egyszer Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Még mai formátokban is minden pillanatban átalakultok.” Hát még azután! Ez a világ valóságos természete. A változás. Így mondta a Magasztos Buddha is, miért kételkednék hát Lin-csi szavaiban?

Hogy a változások megvalósulhassanak, a halálnak valóban ott kell lennie mindenütt az élet nyomában. Pontosan ott, és pontosan annyi változatban, mint az élet. Ezt is jól mondta az apát. Egyetértek. Ott kell lennie, mert neki kell elvégeznie a munkát. De tényleg nem dolgozik soha tökéletesen... Csupán a forma megszüntetésére képes. Mi meg, Buddha tanításában inaskodó szerzetesek, tudjuk jól, hogy a forma csak illúzió. Nincs miért bánkódnunk tehát: a lényeg él tovább.

Kint álltam ma délután a Huo-to folyó partján. A víz felől lassan repült felém egy sirály, és mielőtt elszállt fölöttem, lenézett rám. Elkaptam a tekintetét. Abban a tekintetben láttam, hogy a halál és az átváltozás kérdéseiről sokkal, de sokkal többet tud az a vén sirály, mint én. Többet mindannyiunknál. Még Lin-csinél is.

20.

– Apát! Apát! – rohant a kapus Lin-csi cellája felé az éjszaka közepén. – Dörömböl a kapun egy látogató, nem bírom elküldeni. Tapodtat se mozdul, dörömböl és kiabál. Mindenáron be akar jönni hozzád. Mit csináljak vele? – kérdezte, amikor elérte a cellát. Lin-csi hallgatott, a kapus verte az ajtaját.

– Mit akar?! Nem mondta? – förmedt rá az apát, épp csak kidugta az orrát. – Nem. Nem mondta. Csak azt, hogy égetően sürgős. – Engedd be a Keleti Csarnokba, megyek mindjárt – szólta Lin-csi, s szép lassan összekészülődött. A Keleti Csarnokban a vendég fel s alá járkált, akkora zajjal, hogy már talpon volt a kolostor minden lakója. A szerzetesek a csarnok kapujában és a sarkokban meghúzódva álldogáltak, hunyorogva bámulták.

– Mi az, ami ennyire sürgős neked, te tekergő?! – mordult felé Lin-csi, nem volt a hangjában semmi kíváncsiság, csak fenyegetés. De a látogató, mintha meg se hallotta volna.

– Vándorszerzetes vagyok, apát. A nevem: Liang Fu. Egész életemben a kolostorokat járom, Északon és lent a messzi Délen ismerek minden tanítót, minden iskolát. Mindegyik a legjelesebb mesterekkel konzultálok, bölcséleti műveket szerkesztünk a pátriárkának, valamint a tudós indiai panditokkal együtt fordítjuk a szent könyveket a mi nyelvünkre. Hogy ti is értsétek a Magasztos Buddha tanítását, egyszerű, bárgyú szerzetesek, tanoncok és előljárók.

– De most nem efféle ügyekben jöttem hozzátok. Visszahoztam a papagájotokat! – jelentette ki váratlanul a látogató, és körülhordozta rajtunk a tekintetét. – Mit hoztál vissza, vándor?! – kérdezte tőle Lin-csi, miután levegőhöz jutott. Nem láttuk még ennyire meglepettnnek soha. – A papagájotokat! – vágta rá a látogató, majd benyúlt az izájkába, és előhúzott belőle egy színpompás óriáspapagájt. Ott ült a vállán, megráz-

ta a fejét, csapott néhányat a szárnyával, de nem repült el. A szerzetesek izgalmaiban felhördültek. Őszinte meglepetés hangja zúgott végig a csarnokon. Soha életükben nem láttak még papagájt. Csapzott hajával, egyenes tartásával, vállán a madárral a vándor alakja tekintélyt parancsolt.

Lin-csi odalépett hozzá, mélyen a szemébe nézett, aztán a madárra. Mindketten nyugodtan, szinte kevélyen néztek vissza rá. Az apát kétszer körüljárta a papagájt.

– Szép példány! – állapította meg.

– Ja, szép... Éppen ezért gondoltam, hogy hiányoljátok nagyon. Visszahoztam, nehogy megszakadjon a szívetek. Gyönyörű madár... és értékes is. De nem kérek érte jutalmat – szolt a látogató, és leült egy asztalkához. A papagáj átrepült Lin-csi vállára. A szerzetesek abban a pillanatban mind odasereglettek köré. Bámulták a madár csodás színeit, formás fejét, okos szemét. De megérinteni nem merték. Pedig mindannyiuknak viszketett az ujjá begye: olyan jó lett volna megsimítani selymes feje búbját, szép ívű szárnyát, vagy legalább a farkát!

Lin-csi a madárral foglyul esett a szerzetesek gyűrűjében. Egy ideig egyik lábáról a másikra állt, toporgott, hümmögött, krárogott, de a papagáj nem tágitott a válláról. A szerzetesek pedig egyre izgatottabbak lettek, be nem állt a szájuk, mutogattak a madárra, és magyarázták egymásnak, hogy miért a papagáj a világ legszebb teremtménye. Egyesek már nyíltan célozgatnak rá, hogy feltétlenül meg kell tartani, mert sose látnak többé ilyen gyönyörűséget, ha elárulják a vándornak, nem az övék ez a madár. Lin-csi hallgatott, nem volt szíve megfosztania szerzeteseit a mesék csodás madarától. Az ő kedve is felderült, amikor a vállán ülő papagáj szárnya olykor megcirógatta a fülcimpáját.

Már hajnal felé járt az idő. Eközben a vándor nyugodtan és kényelmesen üldögélt az asztalnál. Lin-csi akkor odaszolt a szakácsnak és a konyhás szerzetesnek.

– Hozzatok a vándorszerzetes úrnak vacsorát! Keressetek valami rendeset a konyhán...

– Elfogadom, apát! – mondta rá azonnal a vándor, s máris hozzákészült a falatozásához. – Végül is, nekem köszönheted, hogy megvan a papagájod.

Lin-csi szeme ekkor rávillant Liang Fura, erre a különös szerzetre, akinek volt bátorsága éjszakának éjszakáján berontani a híres-neves és veszedelmes hírű apáthoz egy papagájjal. „Hol talátlad, te semmirekellő? Loptad talán?” Ezt olvashatta volna ki a látogató Lin-csi szeméből, ha nem a vacsorájával lett volna elfoglalva. Jóízűen és elégedetten lakmározott, időnként jól megfuttatta a szakácsot és a konyhás barátot, amikor újabb és újabb fogásokat kért. Volt fantáziája és ízlése. Arra is ügyelt, nehogy egy pillanatra is elfogyjanak asztaláról a finomságok. Merthogy az étvágya is igen-igen rendben volt.

Erről még napokig meggyőződhetett az apát és a szakácsa, a vendég szinte föl sem állt az asztaltól. Alig győzték hordani neki a falatokat. De Lin-csi nem szolt rá, sőt némi elismerés jele is felfedezhető volt az arcán. Leginkább azonban az öröme. Mert szerzetesei olyan boldogok voltak a szép, színes madárral, amilyenek még sohasem látta őket.

Ez történt egyszer Lin-csi kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Visszahoztam a papagájotokat!” Vajon mit gondolhatott Lin-csi, amikor meghallotta a vándor kijelentését? Azonnal felismerte, hogy kit tisztelhet Liang Fu személyében? Váratlan találkozás volt, az biztos. Lin-csi őszintén meglepődött, de egy pillanatra sem veszítette el józanságát. Végül befogadta a rokonszenves csavargó szerzetest meg a madarát, ami teljesen levett minket a lábunkról. Nagyon kedveltük ezért az apátot. Ez alkalommal megint a viselkedésével tanított.

Egyikünk sem látott még soha papagájt. Hallottunk róla, hogy van ilyen madár, de hittük is, meg nem is. Van, persze, a mesében... Kuan Jin istennőt is papagájok kísérik, igazgyönggyel a csőrükben. Ezért gondolták többen is közülünk, hogy a papagáj nem valóságos madár. És most itt van a világ legszebb papagája a kolostorunkban!

Délről jött vendég, idefent Északon. A szerzetesek megfogadták Lin-csinek, hogy télen szorgalmasan hordják majd a parazsat a csarnokba, hogy ne fázzon. Ami egy északi szerzetesnek semmi, az borzongató hideg egy ilyen nemes, déli madárnak. De nem leszünk restek, ellátjuk a papagájunkat.

Áldja meg az Ég Liang Fu vándorló szerzetestársunk és talán madártolvaj nevét!

Szeretettel köszöntjük a 60 éves Sári Lászlót!

A lélek egyensúlya

Az értelem etikája, avagy a sztoikus szenvtelenség mint életcél

A sztoikus filozófia legismertebb területe a sztoikus etika. Olyan nevek köthetők hozzá, mint Seneca, Marcus Aurelius vagy Epiktétosz. Tanulmányomban azonban mégsem a méltán jól ismert nagyságok etikai elgondolásait kívánom vázolni, hanem a rendszer lefektetőjének, a kitioni Zénónnak rendszerteremtő tanításait. A sztoikus etika első megközelítésben ismertebbnek tűnhet számunkra Platón és Arisztotelész etikájánál, ennek az a magyarázata, hogy e szigorú önmegtartóztatásra és önfegyelemre nevelő gyakorlati filozófia igen nagy hatással volt a keresztény erkölcsiesség kialakulására. A hellénizmus korának két nagy etikai mozgalma ismert: az epikureista gyönyörfilozófia és az askétizmus felé vonzó sztoikus etika. Ez utóbbi a császárkorban elterjedő keresztény életmódhoz sokkal közelebb állt, ez tehát a magyarázata annak, hogy modern korunk emberének etikai szemléletében és életmódjában határozottabban uralkodik a sztoikus minőség Platón és Arisztotelész hagyományánál. Az önbecsülés, a megfontoltság, a mértéktartás vagy az emberbaráti szeretet mind a sztoikus etika legfőbb erényeiként határozódtak meg, olyan kiválóságokként, amelyeket elsajátítani és gyakorolni érdemes, és éppen ilyen értékeket vallott magáénak a közvetlenül a hellénizmus korának utolsó éveiben megszülető ókeresztény közösség is. Manapság a keresztény erkölcsi normák szerint élők tudatlanul gyakorolják a sztoikus etikát, így biztosítva e hagyomány továbbélését.

Az etika tárgya

SVF I 178 Diogenés Laertios VII. 84.

A filozófia etikai részét a következő témákra osztják föl: a készteétről (*hormé*), a jó és a rossz fajtáiról, a szenvedélyekről (*pathosz*), az erényekről, a végső célokról, a legfőbb értékről és a cselekvésről, a kötelességről, a sarkalló és gátló tényezőkről. Ezt a felosztást fogadja el Khrüszipposz, Arkhedemosz, a tarszoszi Zénón, Apollodórosz, Diogenész, Antipatrosz, Poszeidóniosz és tanítványaik. A kitioni Zénón és Kleantész, akik régebben éltek, egyszerűbben kezelték ezeket a témákat. Utódaik viszont a fizikát és a logikát bontották több részre.

SVF I 179 Diogenés Laertios VII. 87.

Elsőként Zénón állította *Az ember természetéről* című írásában, hogy a végső cél a természettel összhangban élni, amely az erény szerinti élet. ... Az erényes élet a természettel összhangot mutató dolgok tapasztalata.... Mindenki természete a mindenség természetének része.

A boldogság

SVF II 11 Cicero *De finibus* III. 23.

Ahogy a testrészeknek elrendelt funkciója van aszerint, hogy megfeleljenek az élet ésszerűségének, úgy a lélek készítésének funkciója sem tetszőleges célra, hanem meghatározott életformára adatott; a készítetést görögül *horménak* nevezzük; ugyanígy van ez az ész és a tökéletes ész esetében is. A színész játéka és a táncos mozgása sem tetszőleges, hanem rendezett módon bontakozik ki, ehhez hasonlóan az életünket sem élhetjük bárhogyan, hanem elrendelt módon, ezt nevezzük összhangot mutató életmódnak.

SVF I 184 Stobaios *Eclogae* II. p. 77, 20 W.

Zénón a boldogságot a következőképpen határozta meg: a boldogság az élet szerencsés események sorában történő folyása.

SVF I 187 Diogenés Laertios VII. 127.

Az erény önmagában elegendő a boldogsághoz, állítja Zénón.

SVF I 180 Alexandriai Kelemen, *Stromateis*, II. xxi. 129 1.

Nos, a sztoikus Zénón szerint „a végső cél az erény szerint élni”; Kleantész szerint „a természettel összhangban élni”; Diogenész sze-

rint „helyesen ítélni meg azt, ami a természettel összhangban van”. Diogenész tanítványa, Antipatrosz szerint „a végső cél szilárd és kitartó választás a természet szerinti és az annak ellenére való dolgok között”. Arkhedemosz szavai szerint „a végső cél a természet szerint legnagyobb és legdicsőbb dolgok választása szerinti élet, mellőzve a hozzájuk nem illőket”. Ezzel kapcsolatban Panaitiosz így nyilatkozik: „a végső cél, a természettől belénk helyezett szükség szerint élni”. Mindezekkel szemben Poszeidóniosz szerint a végső cél a szemlélődés, mindenek felett az igazságról, lehetőség szerint magáról a megmutatkozó kozmikus rendről, ami pedig a lélek értelem nélküli képességével nem végrehajtható. Az újabb sztoikusok közül egyesek így határozzák meg: „összhangban élni az ember alkatával”.

A jó, a rossz és a közömbös dolgok

SVF I 190 Stobaios *Eclogae* p. 57, 18 W.

Zénón azt vallotta, hogy a létezők közül minden, ami a szubsztanciából részesül, jó, rossz vagy közömbös. A jók a következők: megfontoltság, eszesség, igazságosság, emberségesség, minden, ami erény vagy az erényből részesül. Rossz alá a következők sorolhatók: megfontolatlanág, fegyelmezetlenség, jogtalanság, gyávaság és minden, ami rossz vagy részesül a rosszból. A közömbös dolgok a következők: élet és halál, vélemény és közömbösség, fáradtság és élvezet, gazdagság és szegénység, egészség és betegség, és hasonló dolgok.

SVF III 104 Diogenés Laertios VII. 104–5.

A közömbös kifejezést kétféle jelentésben használják a sztoikusok. Egyfelől azok körére, amelyek nem járulnak sem boldogsághoz, sem boldogtalansághoz, mint az egészség, vagyon, hírnév, jó kondíció és ilyenek, ugyanis ezektől függetlenül is boldog lehet az ember, az alkalmazásuk módja alapján válhat boldoggá vagy boldogtalanná valaki. Másfelől azok körét is jelöli, amelyek nem mozgatórugói sem vonzásnak, sem visszautasításnak, mint például, hogy valakinek sűrűn nőtt haja van, vagy ha behajjtuk az ujjunkat.

Az erényekről

SVF I 199 Cicero *Academica Post.* I. 38.

A korábbi filozófusok (ti. Platón és Arisztotelész) nem minden erényt helyeztek az értelembe, hanem bizonyos erényeket a természet vagy a szokás révén tökéletesedőkként értelmeztek, Zénón minden erényt az értelembe helyezett. Ők úgy ítélték meg, hogy az erényeknek fent nevezett csoportja különválasztható (ti. az erkölcsi erények), de Zénón mellett érvelt, hogy ezt ilyen módon nem lehet elválasztani; szerinte nem csupán az erény gyakorlása, ahogy a korábbi filozófusok állították, hanem már maga a birtoklása is dicséretes, hiszen senki sem birtokolhatja az erényt úgy, hogy ne gyakorolná.

SVF I 203 Stobaios *Eclogae* II. 7, 1 W.

Zénón követői, a sztoikusok azt vallják, hogy az erkölcs az élet forrása, a cselekedetek arányosan belőle erednek.

Szenvedélyekről

SVF I 205 Diogenés Laertios VII. 110.

Zénón szerint a szenvedély a lélek értelem nélküli és természetes mozgása, vagy túlradó készlet.

SVF I 209 Galénos *De Placitis Hippocratis et Platonis* V I (V 429 K).

Zénón ... szerint a szenvedélyek nem a lélek ítéletei, hanem az ítéletek okozta értelem nélküli összehúzódasok, elernyedések, felemelkedések és kitörések.

SVF II 379 Cicero *Tusculanae Disputationes* IV. 22.

A sztoikusok szerint a fegyelmezetlenség minden szenvedély forrása.

sa, ami valójában a teljes értelemről és a helyes észről való elpártolás, azaz az ész parancsaitól való elfordulás; ekkor a lélek készítése nem irányítható és nem gátolható. Idővel a fegyelmezettség lecsillapítja a szenvedélyt, hatással lesz arra, hogy a józan észnek engedelmessé legyenek a szenvedélyek, továbbá megtartja (ti. a fegyelmezettség) az értelem megfontolt ítéleteit. A kellemetlen fegyelmezetlenség a lélek teljes egészét felborzolja, megzavarja, felizgatja, mivel az indulat, a félelem és az összes szenvedély belőle ered.

SVF II 444 Lactantius *Divinae Institutiones* VI. 14.

A sztoikusok szerint a készítés közreműködésével, amely mozgatja a lelket, minden szenvedély az emberből ered, például a vágy, a gyönyör, a félelem vagy a szomorúság. Az előző kettő a jelenbeli vagy a jövőbeni dolgokkal kapcsolatban támad a lélekben, az utóbbi viszont a rosszból. Ugyanakkor az alapszenvedélyeket betegségnek is nevezik, ahogy azt már korábban említettem, de nem annyira a természettől belénk helyezett betegségnek, hanem olyannak, amely egy kisiklott vélekedés által áll elő. Azt is vallják, hogy a szenvedélyek gyökerestől kiirthatók, ebben az esetben a jó vagy a rossz dolgról alkotott téves vélemény eltűnik. Ha a bölcs nem ítél se jó, se rossz dolgot, akkor a vágy nem fogja érinteni, nem veti majd magát a gyönyör után, nem gyötri a félelem, és a szomorúság sem gyengítheti majd meg.

SVF I 211 Diogenész Laertios VII. 110.

A szenvedélyek összes fajtája négy fő szenvedélyre vezethető vissza Zénón tanítása szerint: fájdalom, félelem, indulat és gyönyör.

SVF II 229a Galénos *De Placitis Hippocratis et Platonis* V. 437.

Nos, engedtesse meg nekem, hogy a saját elemzésem előtt az adott téma legfontosabb részleteivel foglalkozzam. Közülük elsőként a gyermekeket jellemző irányító erőt vizsgálom meg. Képtelenség azt állítani, hogy a gyerekek racionális készítéssel bírnak, ugyanis a gyerekek még nem rendelkeznek értelemmel, miként azt is képtelenség állítani, hogy nincsenek indulataik, nem éreznek fájdalmat, se gyönyört, nem nevetnek vagy sírnak és nem éri őket számtalan szenvedély. A gyerekeket több és erőteljesebb szenvedély mozgatja, mint a felnőtteket. A fenti megállapítások Khrüszipposz tanításaiból egyáltalán nem következnek. Érvéle szerint a gyerekek nem rendelkeznek természetes sajátossággal a gyönyörre vagy a fájdalomtól való elfordulásra, de minden gyerek a gyönyör után veti magát, és menekül a fájdalom elől. ... Nos, természetesen ezzel a három törekvéssel rendelkezünk, mindegyik egy-egy lélek rész formájához kötődik a következőképpen: a gyönyörre a vágy, a győzelemre az indulat, az erkölcsi jóra pedig a gondolkodó lélek rész által. Epikurosz csak a legrosszabb lélek részt vette figyelembe, Khrüszipposz pedig csak a legkiválóbbat, mondván, hogy általa törekszünk az erkölcsi jóra, ami nyilvánvalóan igaz is. Mindhárom törekvés figyelembe vétele csak a régi filozófusokra volt jellemző.

SVF I 212 Cicero *Tusculanae disputationes* III. 74, 75.

Előadom Poszeidóniosz Khrüszipposz elleni érveit. Poszeidóniosz szerint a fájdalom szenvedélyének definíciója számos egyéb szenvedély- definíció mellett Zénón szóbeli tanításából ismert, de Khrüszipposz jegyezte le. A fájdalom definíciója (ti. Zénóné) nyilvánvalóan ütközik Khrüszipposzéval. Az utóbbi szerint ugyanis a fájdalom hirtelen megalkotott vélemény valami rosszról, ami minket érhet. Néha igen tömör fogalmazásokat találhatunk, például: „a fájdalom hirtelen meghozott vélemény, hogy jelen van a rossz”.

SVF II 381 Cicero *De finibus* III. 35.

A sztoikusok a szenvedélynek, amit a görögök *pathosznak* neveznek, a következő négy fajtáját határozták meg: szomorúság, félelem és gyönyör (ti. két típusa). Ezt a sztoikusok közös névvel gyönyörnek (*hêdonê*) nevezik, testi és lelki gyönyört értenek rajta. Véleményem szerint a lélek

erős óhaja ez, amolyan élvezethajhászó jajgatása. A szenvedély a természet egyetlen erejével sem hozható mozgásba, mivel minden szenvedély vélekedések és könnyelmű ítéletek következményeként áll elő.

A szenvedélyek tompításáról

F168 Poszeidóniosz, Galénosz, *De Placitis Hippocratis et Platonis*, V. 472–3.

Poszeidóniosz szerint „a nevelési módszerek a szenvedélyt kiváltó ok feltárása alapján határozhatók meg”. Egyeseknek javasolhatunk ritmuskat, harmóniákat, bizonyos testgyakorlatokat, másoknak pedig egészen más jellegű gyakorlatokat, miként azt Platón óta tudjuk. A lustaság, a tunyaság, a gyáva jellem átnevelhető feszes ritmusokkal, harmóniákkal és megfelelő testgyakorlatokkal, amelyek erőteljesen mozgatják a lelket. A teljes mértékben zavarodottak állapotán a fentiekkel ellentétes módon lehet segíteni. Az istenekre – teszem fel a kérdést Khrüszipposz követőinek –, hát vajon mi a magyarázata annak, hogy a lakomázó ifjak a phrüg dallamtól őrjöngve tomboltak, aztán meg miután Damón megkérte a fuvaláslányt, hogy dór stílusban játsszon, rögvést abbahagyták a vadulást. Világos, hogy az aoloszjátékkal kapcsolatos véleményük nem értelmük hatására változott meg, hanem a lélek irracionális képességének emotív mozgásai révén. Ezek a mozgások okozták, hogy előbb izgatottak voltak, aztán lenyugodtak. Az értelem nélkülít az értelem nélküli segíti vagy gátolja, míg az értelmet a tudás, illetve a tudatlanság ugyanígy.

Bölcs és balga

SVF I 216 Stobaios, *Eclogae* II. 7, 11.

Zénón és a sztoikus filozófusok két fajtáját különböztetik meg az embereknek: a bölcseket és a balgákat. A bölcsek egész életükben az erények szerint élnek, a balgák az erkölcsi rossz szerint, ezért minden tettükhöz mindig a rossz társul, hibáznak. A bölcs ember egész életében vágyik önmaga erejéből a jót megtenni, állandóan okosan és bölcsen és a többi erény szerint él. A balga éppen ellenkezőleg: rosszul. ...

Gondviselés

SVF I 175 Diogenész Laertios VII. 149.

Minden a gondviselés által lett, állítja Khrüszipposz ... és Poszeidóniosz ... és Zénón, mivel a fátum minden dolog okának szoros összefüggése vagy logosza, mely szerint a kozmosz vezeti magát.

A sztoikus etika három fő elmélet köré tagozódik: a helyes cselekedetek definiálása, a szenvedélyek kiküszöbölésének problematikája, illetve a végső boldogság lehetőségének feltételeit taglaló tézisek köré. A fogalmak tisztázása és az egyes teóriák rögzítése az iskolát alapító mester nevéhez kötődik. Kitioni Zénón a Kr. e. 3. században Athénban alapította a sztoikus mozgalmat; annak ellenére, hogy termékeny szerzőként vált ismertté, művei csak töredékesen és az utódok erősen interpretált tudósításai alapján maradtak fenn, tanainak rekonstruálása máig nagy kihívás a kutatók számára. Tanulmányomban elsősorban Zénónnak tulajdonított etikai tartalmú töredékeket válogattam, próbát téve ezáltal az alapító mester eredeti elgondolásainak felfejtésére. A fent közölt szövegek a sztoikus gyűjtemény Zénón töredékeit tartalmazó kötetéből származnak; igyekeztem olyan részleteket válogatni, amelyek segítenek megérteni az olykor nehezen kinyomozható sztoikus fogalmak és tanok primér jelentését.

i) A cselekvésekről általában

Első körben a Zénón által lefektetett sztoikus cselekvésemélet kifejtésével érdemes kezdenünk, tekintettel arra, hogy a sztoikus etika, miként minden etika, elsősorban abban óhajt segítséget nyújtani a hétköznapi ember számára, hogy az különösebb nehézségek nélkül képes legyen döntést hozni az etikai értelemben vett helyes cselekvés mellett, illetve képes legyen elkerülni az erkölcsi rossz alá eső tetteket. Mielőtt a helyes cselekedetéről esne szó, fontos lenne azt tisztázni, hogy mit is neveznek a sztoikusok általában cselekvésnek. A tett mindig bizonyos ingerek, motivációk által kiváltott moz-

gása a léleknek. A sztoikus pszichológia szerint a lélek tisztán racionális, így minden benne rejlő mozgatórugó is racionálisnak fog minősülni, vagyis akár jó, akár rossz vagy erkölcsi szempontból közömbös tett valósul meg, annak okát a lélek racionális mozgásaiban kell keresnünk. Ennek megfelelően minden tett véghezvitelének korábbi előzményeit a lélekben kell keresnünk. A cselekedetek három típusát különbözteti meg Zénón: jó, rossz és közömbös. Lássuk tehát, milyen kritériumok szerint valósul meg helyes, azaz jó, helytelen, vagyis rossz, és közömbös cselekedet.

a) Ha a lélek önmagával összhangban mozog, tehát ha az értelmet semmilyen tényező nem zavarja, akkor az így végbemenő cselekvések és motívumai helyesnek minősülnek, azaz a jót valósítják meg. Például erkölcsi jót valósítunk meg abban az esetben, amikor a fuldokló embert kimentjük a vízből. Az ilyen tett struktúrája a következőképpen írható le: a lélek észleli a fuldoklót, az értelem ezt a képzetet jóváhagyja, ami azonnal mozgást indít bennünk, mégpedig az ismeretlen ember megmentésére. Fontos megemlítenünk, hogy a gondolkodást is cselekvésnek tekintik, tehát a logikai következtetések helyes végiggondolása is éppolyan jó tett, mint a fuldokló megmentése, hiszen az értelem ez esetben is tiszta észleletek jóváhagyásával mozgat bennünket. A helyes cselekedetek gyakorlása végül erénnyé módosul, tehát az erény nem lesz más, mint a helyes cselekvések állandósulásának, gyakorlásának az eredménye. Mivel minden helyes cselekvés a lélek racionális képességére vezethető vissza, ezért minden észbeli képesség helyes mozgása nem csupán a jót, hanem magát a morális jót valósítja meg. Ez talán mai szemmel kissé furcsa, de az antikvitás korában a helyes észhasználat és a morális értelemben vett jó azonos értéket képviselt, és ez a sztoikus etika esetében sem lesz másként. Azok a cselekedetek, amelyeket a zavartalanul működő értelem motivál, akár a matematika, az irodalom vagy a logika terén valósulnak azok meg, a sztoikus etika tanai szerint a morális jót célozzák; e tettek, mivel a kozmosz szépségét megőrző minőséggel bírnak, értéküket tekintve azonosak. A morális jó, mint érték, tudás, szépség, tökéletesség, jóság, harmónia, vagyis minden, ami a kozmosz egyensúlyával összhangot mutat. Minden tett, ami a világ jól működését szolgálja, a morális jót célozza. A sztoikus filozófia kissé ellentmondásosnak tűnhet ezen a téren. A kozmosz tiszta értelem, önmagát rendezi hibátlanul, a lélek a kozmosz kicsinyített mása, tiszta racionalitás, minden cselekvés mozgatórugója. Ha tehát minden tett motívuma a racionális lélek, és hasonlatos a tökéletes kozmoszhoz, akkor minden cselekvése a kozmosz szépségét hivatott szolgálni. Zénón és követői nem esnek abba a hibába, hogy a morális értelemben vett rossz tetteket is egyenértékűvé tegyék a kozmosz szépségét közvetlenül kiváltó tettekkel, vagyis a jó tettekkel. A cselekedetek három típusának elméletével sikerül megoldaniuk e problémát. Minden tettet az értelem mozgat, de nem minden tett valósítja meg a kozmoszsal való egyensúlyt.

b) Felismerik ugyanis, hogy léteznek olyan cselekedetek, amelyek se jobbra, se rosszabbra nem teszik világunkat. Az ilyen cselekedetek halmazát közömbösnek (*adiaphora*) nevezik, olyan cselekedeteket kell itt értenünk, amelyek sem jó, sem rossz következményekkel nem járnak, a sztoikusok szerint ilyen például a légzés, a táplálkozás, az egészség, a betegség, a vagyon vagy a hírnév. Zénón hagyománya, hogy ezek nem járnak hozzá sem a kozmikus, sem az individuális boldogsághoz, ugyanakkor nem is tehetnek bennünket boldogtalanná. Abban az esetben válhatnak károssá ránk nézve, ha tőlük várjuk a boldogságot. A közömbös dolgok halmazának elfogadásával könnyedén lemondhatunk olyan vélt javak hajhászásáról, amelyek elérése nem rajtunk múlik, tehát ha nem adatnak meg nekünk, ne vágyjunk utánuk, a valódi boldogság nem általuk érhető el, hanem a cselekedetek első körével. A közömbös tettek mozgatórugói szintén a racionális lélekben találhatók, hiszen a hajunk növekedését vagy a vegetatív funkciók működését is az értelem irányítja; emésztésünket vagy a hajunk növekedését semmilyen kognitív mozgással nem tudjuk befolyásolni, tehát se jó, se rossz következménnyel nem lesznek személyes morális életünkre. Ezzel szemben a cselekedetek harmadik köre kimondottan a boldogtalanságot valósítja meg.

c) Az erkölcsi értelemben rosszat megvalósító cselekvések motívumait – mivel cselekvések – szintén az értelmes lélekben kell keresnünk, ezek olyankor fordulnak elő, amikor a racionális lélek egy zavar következtében sarkallja tette a cselekvőt. Az ilyen tettek a kozmosz szépségéhez nem járnak hozzá, morális értelemben a helyes tettek egyenes ellentétei, így semmilyen tekintetben nem nevezhetők jóknak. Nagyon izgalmas tehát, hogy a helyes és a helytelen cselekvések mozgatórugói azonos területről erednek: eredetük a racionális lélekben keresendő. A racionális lélek mozgásának eredménye éppúgy a morális jó és az erény, miként a rossz is. Ez kissé ellentmondásosnak tűnik, hiszen az értelmes lélek lesz felelős a jóért és a rosszért egyaránt. Ha a lélek tisztán racionális és a kozmosz lelkének kicsinyített mása, akkor miként lehet felelős a rossz tettekért. Zénón magyarázata egyszerű. Amikor az értelmes lélek zavartalanul végzi mozgását, képes

megvalósítani a helyes tettet, ellenben ha valamilyen zavar keletkezik benne, az értelem ellenőrző szerepe akadályokba ütközik, gátolva lesz eredendő funkciója, értelme, az így motivált cselekedetek tehát értelemmel ellentétesek lesznek, a morális rosszat fogják megvalósítani. Zénón minden cselekvés elsődleges mozgatójában a lélek különös feszültségét véli felismerni, amit a lélek késztetésének (*hormé*) nevez. Ha a késztetés helyesen működik, olyankor közömbös vagy erkölcsi értelemben jó cselekedet valósul meg, ha viszont a késztetés valami hiba folytán rosszul működik, akkor a megvalósuló tett az erkölcsi rosszat fogja eredményezni. A rosszul működő késztetés olyan cselekedeteket implicál, amelyek minden tekintetben kerülendőek. Ezek lesznek a lélek szenvedélyei, minden szenvedély tehát a morális értelemben vett rosszat fogja megvalósítani. Zénón a lélek szenvedélyeit a túlzó késztetéssel (*hormé pleonadzousza*) és a téves ítélettel (*kriszisz*) összefüggésben definiálja. Mindkettőre példát is lehet mondani. A túlzó késztetés például az akarat nélküli kacagás vagy sírás: az eszünk kiadja a parancsot e mozgás abbahagyására, de képtelenek vagyunk rá, a mozgás addig fog tartani, míg a lélek ki nem merül e szenvedélyben. A téves ítélet okozta erkölcsi értelemben vett negatív tette például egy rossz helyzetfelismerés, mondjuk saját képességeinket illetően, az önbizalomhiány okozta szenvedés vagy éppen a túlzott bizakodás önmagunk képességében.

A szenvedély maga is cselekvés, mechanizmusa a következő lépésekben írható le: vagy az érzékelés, vagy az elme belső működése révén (képzettársítás) a késztetés feszültsége megjelenik, az értelem az így megalkotott képzetet, ha gyenge jóváhagyással illeti, akkor téves, más néven friss ítéletet alkot, ennek következtében túlzó késztetés jelenik meg, és ebben ez esetben kerül a lélek a szenvedély állapotába. Az ilyen ítélet megalkotásakor az értelem gyenge, és ennek köszönhetően a késztetés túlteng (*hormé pleonadzousza*), a késztetést ekkor az értelem gyenge mozgása teszi túlzóvá. Összegezve tehát a lélek túlzó késztetése lesz az elsődleges oka a lélek szenvedélyeinek, azon cselekedeteknek, amelyek kellemetlen, értelemellenes mozgásokat váltanak ki a lélekben. A túlzó késztetést nem csak érzékszervi tapasztalatból származó képzetek, hanem belsők is mozgásba hozhatják, vagyis a lélek saját belső működése alapján is alkothat zavaros képzetet, önmagának okozva így szenvedélyt. Téveszmék vagy kényszerképzetek által okozott lelki betegségek sorolhatók ide. A szenvedélyek minden típusa a morális rossz körét valósítja meg, megbontja a kozmosz és a cselekvő ember közti egyensúlyt, elkerülésük tehát célszerű.

ii) A helyes cselekvésekről

A késztetés (*hormé*) minden létező mozgatórugója, az egyszerűbb élőlények, például növények késztetése, hogy a fény irányába tartó mozgást végezzenek, az állatoké szintén az önfenntartás, a táplálékszerzés ösztönével azonosítható; az ember az egyetlen létező, aki a késztetését önkontrollal, értelmével képes irányítani. Abban az esetben, ha a késztetés természetes módon motivál mozgást, és azt az értelem is jóváhagyja, nos, abban az esetben beszélünk erkölcsileg sikeres cselekvésről. A morális jó megvalósításában tehát nem is annyira a késztetésnek, hanem a cél helyes megragadásának és az értelem jóváhagyásának jut fontos szerep. A lélek nem kapja készen a helyes célok halmazát, fel kell kutatnunk őket az értelmünk segítségével. Miután minden cselekvés motívuma a lélekben található, ezért természetesen e célokat megvalósító tettek motívumait is a lélekben kell keresnünk, magunkban. Önmagunk ismeretét nem kerülhetjük meg. Az önmagunk képességeinek felkutatására a sztoikus szövegek az *oikeion* fogalmát alkalmazzák, fordítása nem egyszerű. Korábban önazonosságnak, önismeretnek fordították a filológusok, eredeti jelentése: hozzám tartozó; olyan sajátos tulajdonságot vagy képességhalmazt értettek alatta, amely jellemünk jegyeit adja, általában sajátos törekvésnek szoktam fordítani, mivel olyan természetes mozzanata a léleknek, amelynek helyes mozgása önmagunk ismeretét és ezáltal gyakorlati boldogulásunkat eredményezi. Ha tisztában leszünk saját képességeinkkel, saját törekvéseinkkel, abban az esetben olyan megvalósítandó célokat tűzhetünk magunk elé, amelyek elérése valóban sikeres lehet, végső eredménye pedig a lélek boldogsága. Nyilván ezzel ellenkezőleg, ha a sajátos törekvéseinket félreismerjük, hibás célokat kergethetünk, nem rendelkezünk az azokat elérő képességekkel, így a kudarc élménye a lélek nyugtalanságát és boldogtalanságát eredményezi. Az így élő ember balga, minden tekintetben boldogtalan. A sztoikus etika legfőbb tanítása önmagunk képességeinek, jellemünk alapvető jegyeinek a felismerése: ha kiismerjük sajátos tulajdonságainkat, sikeresen boldogulhatunk az életben. Ha például nincs nyelvérzékünk, akkor ne akarjunk mindenáron nemzetközi tolmácsnak elszegődni, állandó kudarcot fogunk megélni, ami a lélek egyensúlyának teljes felbomlását eredményezheti, romlást hoz magunkra és környezetünkre, boldogtalanok leszünk. A bölcs ezzel szemben felismeri sajátos törekvéseit, képes ennek megfelelően célokat kitűzni magának, a sikertelenség így messze elkerüli, tehát elérheti a lelki nyugalmat, a boldogságot. A helyes cselekedetek sikeressége elsősorban lelkünk egyensúlyán múlik, ha az egyensúly állandósul, akkor minden tettünk az erényt valósítja meg. Az erény (*areté*) gyakorlása és annak állandósulása örök cél előttünk, nem is sikerül mindenkinek, a bölcs az egyetlen, aki egész életében képes eszerint élni. Az *areté* kifejezés kiválóságot jelent, egy olyan mozgása a léleknek, amely a bölcs esetében állandósult és változatlan. A továbbiakban arról szeretnék röviden szólni, hogy milyen nehézségek gátolnak bennünket az állandósult lelki egyensúly, vagyis a boldogság elérésében.

iii) A rosszról, azaz a szenvedélyekről

A cselekedetek mechanizmusának, illetve az etikailag helyesnek minősülő tettek és az erények ismertetése után a következőkben a morális értelemben kerülendő cselekedetek elemzésére térek ki. Zénón a szenvedélyeket, emóciókat nevezi meg a boldog élet elérésében leginkább gátló tényezőként. A szenvedély kifejezése a *pathosz*, eredeti jelentése benyomódás, és talán innen érdemes megközelítenünk a szenvedély definícióját is. A kifejezés egy olyan igéből származik, amelyet fizikai erővel történő nyomás esetén használtak, például az ujjlenyomat benyomódásakor egy viasztáblába. A lélek minden észleletet ilyen fizikai benyomásokként él meg, ha benyomás éri, a lélek késztetése mozgást indít, a legtöbb észlelet a lélek egyensúlyát nem zavarja, sőt, egy kellemes zene hallgatása egyenesen nyugtató hatású a lélekre, ellenben egy hirtelen keletkező nagy zaj már kellemetlen rázkódást vált ki, a zaj okozta benyomódás összerántja a lelket, vagyis az ijedtség, félelem szenvedélye jelenik meg. A szenvedély a lélek belső egyensúlyát zavarja. Zénón erős fizikai jegyekkel írja le ezeket a mozgásokat: összehúzódnak, elernyedésnek, felemelkedésnek és kitörésnek nevezi. De miként is jelennek meg a szenvedélyek? A lélek értelmes létező, az értelem irányítja, ha ezt semmi nem gátolja, akkor a cselekedetek, amelyeket irányít, az erényt valósítják meg. A fentiekben már említettük, hogy ezek a cselekedetek lesznek a morális értelemben vett helyes cselekedetek. Ha azonban az értelem működése zavaró tényezők végett nem működik természetes rendeltetése szerint, akkor az érkező észleleteket, benyomásokat (*kriszisz*) hibásan rögzíti, ilyenkor a lélek, mintha értelmét veszítené, olyan tettekre sarkall, amelyek a morális rossz körét valósítják meg, vagyis szenvedélyt. Ilyen hibásan elfogadott képzet lehet pél-

dául annak a megítélése, hogy a felénk közeledő állat egy oroszlán. Azonnal összeszorul a szívünk, és a félelem minden skáláját kimeríti e mozgás, késztetésünket pedig túlzóan arra mozgatja, hogy futásnak eredjünk. Csak akkor szűnik meg e kellemetlen remegés, ha téves képzetünk kitisztul, s belátjuk, hogy a közeledő állat valójában a kedves házörző kutyánk. Mai szemmel egy ilyen félreértést és az abból származó következményeket nem nevezzük morális rossznak, de amint már említettem, az antik etikák esetében az értelemnek ellenszegülő minden tett nem csupán intellektuális értelemben tartható elítélendőnek, hanem morálisan is. A sztoikus szenvedélyesség fogalma tehát éppen az ész tökéletes működését célozza meg, miután minden szenvedély értelemellenes, vagyis rossz, tehát minden eszközzel azon kell dolgoznunk, hogy kiküszöböljük őket életünkéből. A fentén talán szemléletesebb példa az indulat szenvedélyének működése, amely ártó, és a modern ember számára is világosan felismerhető etikátlan következményeket indukál. Ismerős lehet az a dühítő helyzet, amikor mondjuk egy postai hosszú sorban állva éppen előttünk zárják be a fülke ablakát, a türelmetlenségtől és fáradtságtól elcsigázottan hirtelen indulatból pedig egy oda nem illő frázissal adunk hangot véleményünknek, majd szépen lehiggadunk és pironkodunk előbbi viselkedésünk miatt. Az indulat, amely megjelent a lélekben, nem küszöbölhető ki, amint maga a késztetés sem, mely mozgásba hozta a haragot. A korrekcióra alkalmas mozzanatot a túlzást kiváltó téves képzetben találjuk meg, tévesen ítéltük meg, hogy a hangos szóval célt érhetünk, és mivel ezt a téves képzetet nem gátoltuk eszünkkel, ezért ártó lélekmozgás, szenvedély jelent meg a lélekben. Az ész ennek a túlzó mozgásnak az adott esetben nem tudott megálljt parancsolni, ennek következtében meg is valósult a morálisan elítélendő tett. A sztoikus etika nagy felismerése, hogy az ilyen élethelyzetekben az ész szavára hallgatva elkerülhetjük a magunkra és környezetünkre kiható kellemetlen következményeket. A boldogság elérése tehát nem csupán az erények gyakorlásán múlik, hanem a szenvedélyek csillapításán, vagyis értelmünk kiművelésén. Zénón alapvetően négy szenvedélyt határoz meg: félelem, lelki fájdalom, indulat és gyönyör. Ezen alapszenvedélyekre vezethető vissza minden szenvedély, a sztoikus etika szigorúsága abban az alapvető elvárásban rejlik, miszerint életünk során minden szenvedélyt kerülnünk kell. A szenvedélyek elkerülésének egyik eszköze az alapvető erények elsajátítása: az önfegyelem és a mértéktartás, éppen ezért a sztoikusok nagyon fontos hangsúlyt fektetnek a nevelésre. A legfőbb erények között találjuk a józan megfontolást, a mértéktartást, az önbizalmat, az igazságosságot, a bölcsességet és minden jellegű tudást. Ezek az erények nem velünk születettek, elsajátításuk fáradtságos és kellő gyakorlatot igényel. Életünk során többnyire nem az erények, hanem a szenvedélyek irányítanak bennünket, ennek ellenére a boldogság elérhető, lássuk miként.

iv) A boldogságról, a természettel való összhangról

Mint minden etika, a sztoikus etika legfőbb célkitűzése is a morális értelemben vett boldog, nyugodt emberi élet elérésének, feltételeinek tisztázása. Zénón definíciója a következőképpen hangzik: a boldogság a természettel összhangban élni. Ezt az első olvasásra kissé megmosolyogtató, talán romantikusnak tűnő felhívást a gyakorlatban egyáltalán nem lesz egyszerű teljesíteni. A definíció megértéséhez a sztoikus fizika alapelvét kell megismernünk. Szintén Zénón hagyománya azon tétel, miszerint a kozmosz, vagyis a világ, amelyben élünk, jól rendezett, szép, és minden története egy tökéletesebb világ felé vezet, minden része és a benne lejátszódó történetek hozzájárulnak ezen tökéletes szépség, a természet megvalósulásához. A természettel, vagyis a világgal való összhang megteremtésének és megőrzésének elvárását rögzítő tétel, elismerem, még mindig inkább idealisztikus és túlságosan elméletinek hangzik egy ízig-vérig gyakorlati etikához, amilyen a sztoikus etika. Érdemes tehát tovább töprengenünk azon, vajon miért éppen ezt a kritériumot köti Zénón az emberi boldogság eléréséhez. A harmónia megteremtése és megőrzése olyan létezőtől nyilván nem várható el, aki képes örök összhangban élni a világgal, sokkal inkább olyantól, aki folyton szenvedésnek és gyötrelmeknek érzi önnön életét. Az utóbbi kategóriába tartozik a mindenkori ember. A világban való létünket alapvetően a végbemenő eseményekkel szembeni tiltakozásunk és elégedetlenségünk határozza meg, igaz ez éppúgy ma, mint a hellénizmus korában. A korszakot, amikor a sztoikus etika született, az emberiség történetének gyötrelmes és nehéz időszakaként jellemezhetjük, járványok, természeti csapások és háborús konfliktusok állandó jelleggel nehezítették az akkor élő emberek hétköznapijait. A zénóni etika boldogságfogalma a kegyetlen világgal történő összhang elérését célozza meg, a sorscsapások ellenére való boldogságot és a lázadás nélküli beletörődést a tragédiákkal szemben. Vajon milyen eszközökkel érhetjük el ezt a célt? Ennek tisztázásához vissza kell térnünk a sztoikus etika alapvetéséhez: a világ minden története, még ha jelen pillanatban negatív is, a tökéletes

világ szépségéhez járul hozzá. Tehát a harmónia megteremtése, vagyis a boldogság úgy érhető el, ha elfogadjuk, hogy a velünk történő tragikus események ellen nem érdemes lázadni, szenvedni miattuk, hiszen ezen történeteket nem befolyásolhatjuk, megtörténtük pedig a világ szépségét szolgálja. A természettel összhangban élni, mint etikai cél, tehát nagyon határozott pszichológiai tantétel, amely morális kötelességként parancsol számunkra, illetve önuralmat és önfegyelmet vár el tőlünk. A természettel való összhang elérése magában rejti önmagunk kiismerését is, így nem csupán a kozmikus tragikus események ellen való tiltakozásunkat tudjuk általa megszüntetni, hanem a saját individuális életünkben megtörténő, a szenvedélyek által okozott kellemetlenségeket is csillapítani leszünk képesek általa. Ha alkatilag hajlamosak vagyunk az indulatra, akkor, ismervé eme tulajdonságunkat, még mielőtt az szenvedéllyé válna, képesek leszünk kezelni. A természettel való teljes összhang megvalósítása ugyanakkor egyáltalán nem egyszerű, hiszen a hétköznapi életben leginkább az összhangot megbontó eseményekkel találkozunk; a legnagyobb tragédiák elfogadását, mondjuk egy több ezres áldozatot követelő földrengés okozta borzalom elfogadását pozitívan megélni, miszerint a kozmosz szépségéhez ez is hozzájárul, főként ha hozzátartozóink is ottvesznek, első megközelítésben egyenesen visszatetszőnek tűnik. A sztoikus etika mégis képes meggyőzni bennünket arról, hogy az ilyen legszörnyűbbnek tartott történetek is okkal, mégpedig jó okkal mennek végbe a világban. A magyarázatot szintén a sztoikus etika adja meg: a világ nem véletlenszerűségek láncolata, hanem értelmes történettel bír, minden okkal történik, minden történést a gondviselés gondolja. Ezt a sztoikusok *fatumnak* nevezik (görögül *heimarmenē*), és ez utóbbi kifejezés valóban visszaadja a terminus valódi jelentését. A tanítás szerint minden történet, ami az individuális életünkben, illetve a mindenségben végbemegy, befolyásolhatatlan. Minden döntésünk és választásunk a fátum által eleve elrendelt, tehát a tragikus események ellen való tiltakozásunk így értelmét is veszti. Ennek a tételnek elfogadása könnyebbé teszi számunkra egyfelől a természettel való összhang megteremtését, ugyanakkor viszont komoly morálfilozófiai problémát is generál. Ha minden esemény előre eldöntött és meghatározott, akkor vajon beszélhetünk-e szabadságról egyáltalán. A sztoikus etika elismeri a szabadság létét, de csak korlátozott értelemben. A fátum döntéseinket, választásainkat, egyáltalán a teljes életünk menetét gondolja, bármilyen bekövetkező esemény, akár szerencsés, akár szerencsétlen, nem magunknak, hanem a fátumnak köszönhető. Sorsunk szerencsés alakulásának elfogadása senki számára nem jelent problémát, a balsors belenyugvással történő konstatálása már annál inkább. Szabadságunk e különös tantétel szerint abban rejlik, hogy szabadságunkban áll elfogadni a történeteket abban a tekintetben, ahogy ezek az események végbemennek. Ha tiltakozunk, akkor saját szenvedélyeink rabjaiként kell elszenvednünk az életet, elveszítjük szabadságunkat. Szabadságunk tehát a szenvedélyektől mentes életben valósulhat meg. A szabadság vagy a természettel való összhang így valójában egy és ugyanazt fogja szolgálni, a lelki békét, a lelki nyugalmat, a valódi boldogságot.

A sztoikus etika első megközelítésben talán lehetetlen célkitűzést fogalmaz meg, de végtére is ki ne szeretne saját lelkének gyötrő, marcangoló fájdalmaitól, hibáitól szabaddá válni. A sztoikus etika segítségünkre lehet e cél elérésében. Önmagunk kiismerése és elfogadása persze nem lehet néhány tanulással töltött óra eredménye. Élettapasztalat, idő és az általunk nem befolyásolható események elfogadása terén tanúsított kellő türelem szükséges hozzá, vagyis maga az élet.

Irodalom

- Arnim, J. von: *Stoicorum Veterum Fragmenta*, Stuttgart, Teubner, 1978.
 Inwood, B.: *Ethics and Human Action in Early Stoicism*, Oxford, 1985.
 Long, A. A.: *Hellenisztikus filozófia*, Budapest, Osiris, 1998.
 Long, A. A. – Sedley, D. N.: *The Hellenistic Philosophers*, Cambridge, 1987.
 Steiger K.: *Sztoikus etikai antológia*, Budapest, Gondolat, 1983.

GYŐRI LÁSZLÓ

A támadás

Mindent elesznek előlünk a kertben.
Szánk elől veteményesünket,
szemünk elől a virágok szirmait.
A bőség, a jóság, a szépség egyre fogy.
Csonkok, csutakok merednek fölfelé.
Hulladékon hálnak, teraszon terpednek el.
A végsőre vágynak, a küszöb sínje is túl kevés.
Nyúlnak, vonszolódnak
nehézkesen, lassan, kimérten,
mind előrébb a cél felé,
amelyet egyelőre még mi sem ismerünk.

Sehol a régi, a meghitt,
amelyre még akadt
egy-két nem barbár, finom ellenszerünk.
Újak fekszenek rá a tápázkodó szálra,
hevernek az étken,
a lélek gerezdjein,
s reszelik kövéren, letéphetetlenül.

Nem rendül meg a kert?
Nem hasad ketté a mákgubó?
A meteor mindig megbicsaklik,
ők beleálltak rezegve a Földbe.
Vonulnak rajta, máris túlon túl közel.

Vízöntő

*A Kilenceknek
Változat egy Suhai Pál-versre*

Inkább a kő mohos álla,
inkább a kő mohos álla,
mint a vénék nyűtt szakálla,
mint a vénék nyűtt szakálla.
Inkább a kő mohos álla.

Inkább a kő borostája,
inkább a kő borostája,
mint a tajték borotvája,
mint a tajték borotvája.
Inkább a kő borostája.

Ég alatti, föld feletti,
ég alatti, föld feletti,
ki mert olyat, amilyet ti?
Ki mert olyat, amilyet ti,
ég alatti, föld feletti?

Legyek én a víz öntője,
legyek én a víz öntője,
éledjete megint tőle,
éledjete megint tőle.
Legyek én a víz öntője.

A mozgólépcső

Anyám kisvárosban él, ahol sohase buszozik,
gyalog teszi meg az utat a szomszédos boltokig,
nem ül kerékpárra, csak ő módon gyalogol,
kezében kosár, amely minálunk garaboly,
útját a lámpák hármass csillagai
nem szokták sehol megállítani,
alig van zebra, ha piacra, legmesszebbre megy,
óvják a gépkocsik az öreges lépteiket,
mindenki ismeri, alig akad a városban idegen,
kérdezzetik tőle, hová tart ily kora reggelen,
nyugodtan jár-ke, szeldesi mára a holnapot,
nem retteg, nem éri szokatlan, rossz dolog,
nem nyüzsög tömkeleg, a járda nem téríti ki,
minden hajlatát, követ ízről-ízre, régóta ismeri.

Aztán gondol egyet, bár sosem vonatozgat,
nekivág a messzi, lassú horizontnak.
Látni akarja legalább egyetlen egyszer, hol lakik,
hogyan megy élete fiának, új sorsa mire, merre nyit?
Reméli, jóra. Fia, új menyé várja az állomáson,
karon fogva viszik, s intik, hogy mire vigyázzon.
Alig bírnak a torlódó dagályon hármassban áthatolni,
akár a moziban, az áradat annyira valódi.
Egymásba fogóznak, hogy el ne sodródjanak.
Metróra szállnak, most jön csak a legvadabb pokol,
a mozgólépcső surrog, ömlik az irdatlan gomoly
valahová alá és nem áll meg egyetlen pillanatra sem.
Hordja a mélybe a rengeteg idegent a lépcső.
Jaj, ha elzuhan, de már sóhajtani késő,
viszi a lába, viszi öntudatlan,
már alatta az árvíz, hogy fulladozzon abban.
A végtelen szalag hirtelen elkapja,
hátradől, s ajkán jaj szakad a jajra,
de mire a sóhajt kétszer kimondaná,
már viszi a zuhatag, viszi a föld alá.

Nem is volt szörnyű, mondja majd odalent,
fogtok ti még látni nem holtat, elevent.
Hát túléltem ezt is, majd otthon elmesélem.
De hogy így történt-e, arra már nincs tanú.
Hány halottak napján újult a koszorú
azóta a sírján! Ismerős, rokoni halottak
között meghitten ő is a földbe olvadt.
Belebotolt a sírba, fogtam, de eleresztett.
Szokatlan így járni, akárcsak Budapestet
a zord mozgólépcsőn, nem csoda, megbotolt.
Egymásba fogóztunk, a két sors összeforrt,
ám egy rossz mozdulat, s Káron elragadta,
levitte a mélybe a sötét víz végtelen szalagja.

Tettenérés

A hűtő ajtaja kitárul,
a szekrényből kibuggyan a fény:
mint akit haslövés nyitott ki,
kezében tartja kiomlott beleit,
és csodálkozó szemmel tömné vissza őket.

Megremeg a víz a műanyagpalackban,
a víz fénye rendül a szememben.
Mintha rám nézett volna valaki,
úgy nézek oda a hirtelen fényre.
Iszkolnék, akár a plázában a tolvaj,
mert a kamera lefényképezi.
Úgy surranok a spájzba éjszakánként,
mint a fogoly, aki csontra aszva koplal.
Ki nézett rám, ki fed meg most engem,
hogy kimászkalok folyton önmagamból?

A dögevő

Az utolsó utáni pillanat sakálja.
A legvégső pillanat csontjain ropogtat.
Elhullott keselyűkön él.
Karácsonyra este vásárol fenyőfát.
A végkiárusítást sorral koszorúzza.
Csámcsog a csődön.
Mások sirásán veszi a nevetést.
Türelmet a türelmetlenektől.
Jóságot a jóságtalanoktól.
Parkinsonos, hogy fölverje a tejszínt.
Földrengéssel ringatja a bölcsőt.
Meghal, de másnak.
Végkiárusított halált nyújt neki.

Metró versek

1.
amióta bicikli helyett
néha metrón utazom
ilyesmi történik velem
hosszú fekete kabátom
meghúzgálják
budapesten
vagy nem fizetek
münchenben a spielstrasse
felé menet
münchenben a színes állomások
mint a likőr
elszédítenek
párizsban mindenki esőszagú
ott vannak a csövek
párizsban g. a. úr x-ben
jutott eszembe
párizsba csokoládé nélkül indultam
sápadtan tértem vissza

2.
egy fogkefe
a személyiség halála után
úgy él tovább
hogyan emlékeztetnek rongyai
megmaradnak a pohárban
c. elvtársnak
sétapálcája volt
mit kezelőgombnak viselt
így volt legalábbis ezt hitte
bizonyos dolgok
melyek jellemére vonatkoztak
például irattáskája
hatyúként úszott felé
de egyszer
lift helyett
villanyégőbe lépett be
nyílt az ajtó
sok ezer villanyégő jött ki
c. elvtárs helyett
mosolygott
eldobta sétapálcáját
mely ragyogó villanyégőbe
visszavezet

3.
büntetendő cselekmény
vörös cérnaszálat
húzni
az utcán
a járókelők kabátjára
a villanypóznákra
a fákra
a fűre lépni tilosra
a testemre csavarni
azóta okosabb lettem
ez lett a veszttem

4.
többféle bicikli van
a beszéd például
sőt a hallgatás is

5.
mert lennie kell
valaminek
amiért mindezt
érdemes
amitől így dübörög
ez a dübörgő
-et

csak tudni kell
mikor be-
meddig
mikor ki-
aki tükörbe néz
mindig más valakit
szeretne látni
mint a tükör
önmagát szeretné
visszaadni
ő akinek csengő van a torkában
ennyije van
átszálló menetjegyet kér
egy másik életbe
kettős megálló:
még egyszer
ugyanott ugyanakkor
másképp
végállomás:
újra
ugyanott
ugyanúgy

volt ereje és célja volt
száguldott a kijelölt úton
mert aki nagyon sokáig

akik várták
meghaltak vagy meg sem születtek

túl későn
vagy túl korán érkezik

ACSAI ROLAND

Rokonok

(Fehér László Rokonok című festményére)

1.

Képzelete ráfesti apját és saját magát
A játszótéri platán foltos törzsére –

A platánra, ami alatt felnőtt,

És ami a gyerekkori délutánokon
Filmeket vetített neki az apróköves útra
A lombokon átszűrődő napfény
Diavetítőjével.

2.

Amíg gyermeke meg nem született,
Nem is tudta, hogy voltaképpen
Milyen a saját arca.

Én vagyok a tó

Nem a lányom hasonlít rám,
Az én arcom tükrözi az ő vonásait.

Rendhagyó mese

Diadalmasan hagyta maga mögött a kettőt. A harmadikat, a legnagyobbat hogy győzze le, ha még a szerencsét hozó megszólítás se jön a nyelvére? Havasom, ha jó... halihó... próbálkozott.

Havasod a ménkő, ott úszkál a tengerben, sértődött meg a hegy. Annak hullámaint háborgasd inkább. S még jobban befészkelte magát a messzeségbe, állig felhúzta a paplant.

De a legény a tengert csak a fürdőkádból ismerte. Dugóhúzásra jött az apály, csapnyításra a dagály. No, meg időközben hegymászó kedve is elapadt. A felhőt, amit a csúcsra tűzött volna, hagyta zsinegestől elszállni.

Felhő? Léggömb? Mi száll ott? Egy ufó? Egy Forma-1-es versenykocsi? Mért ne változtathatna alakot ő is? S ha negyedszer is próbát tenne?

Foga javát kihullatta. Haja már egy szál se. De öregemberként az „Öreganyám” még annyira se jutott eszébe, mint korábban.

Nagyapa

Jelen vagyunk, ha ezt jelenlétnek hiszed
(Euripidész: Héraklész gyermekei)

Olyanok lesznek, mint a reggeli felhők
(Ozeás)

Tegnap meglátogattam. Nem nehéz-e a takaró? Első kérdésem alól kibújt. Nézd, mondta. A felhő ellibbent. Amint fölkel, pihéire foszlott. Eleredt az eső, hát jobb híján beálltunk egy pók szőtte lomb alá. Ha a szó szóra, takaró pókhálóra cserélhető, még azt is megkérdeném... Hát Margitom, Lacika, vágott közbe, Ágnes meg Ilona? Kisfiú apám nevét ki se merte ejteni.

Hogy mondjam el neki (el inkább ne mondjam?), hogy abban a bizonyos évben, melyet már (szerencséjére) nem ért meg, mind odavesztek.

Hát az ott? Egy újabb felhő? Vagy a füst? Fölnézve, láttam, ott tömörül.

SEBESTYÉN ÁDÁM

Üzenet a csöndből

Halott kismacskák nyávogása
az éjszaka.
Jó volna visszatérni
valakihez.

Tíz körömmel az aszfaltba
marva, kétségbeesetten
szólítani valakit.
Jó volna a sárba süppedni,

dideregni a vízenyős
csonthidegben. Égre emelt
tekintettel eltakarni
a fátyolfakó Holdat.

Jó volna elfelejteni
a városokat. A csíkokkal
mázolt autópályák helyett
a Tejút spirálkarjaira tekeredni.

Jó volna a csöndbe visszamenni.

A halott kismacskák
visszhangzó nyávogásában
megsejteni a néma pillanatot.

Belépünk

Az ösvény szűkül,
az ottfelejtett léptek
leválnak rólunk,
mint az illat.

Látod a kidőlt fát.
Itt kezdődik
a dantei erdő.

És itt kezdődik
egy végtelen megváltás
zarándokútja.

Áldozat

Szétszórt kövek, elejtett kés,
fűszálak vérrel mázolt emlékei.
Ugyanaz a szertartás ismétlődik
minden reggel. Kilépsz magadból,
szobád falain átsuhansz, át a házon,
majd elindulsz az ismerős domboldal
felé, óvatosan átlépve a harmatnedves virágokat.
Ugyanaz a titokkeresés foglalja fénybe
az első pillanatokat. A tisztás még
kavarog a köd és a fák lombjain
át betörő napsugarak szerelmes
hánykódásában. Még látszik
a tegnapi tűz nyoma, a szétszórt kövek,
érezni az eldobált sörösdobozokba menekült
lélekfoszlányokat, de a hangok felszívódtak
a levelek zúgásában.
Kavarog a tisztás. Lomhán hullámszik,
akár a részegségből ébredő test széttartó
erői. Kavarog a tisztás. Tudod jól,
te vagy az áldozat. Házadból, szobádból,
ruhádból, testedből kilépő tisztaságodban.

Kórkert

Mint kókadtt, beteg növények
a végtagok.
Az arcokra halvány, gyógyszereszagú
napfény csöpög.
Az összetört testek mozdulatlanok –
tömör, fehér gipszangyalok.
Te is ott fekszel, és vastagon
befutnak a drótok.
Olyan az egész, mint egy intravénás dzsungel.
Hosszú fémindákon át kering az inger,
az étel, az ital, az álom.
Mint a bonszaifa ága, úgy tekereg itt a lélek,
bele a másvilágba.
Néha ezt-azt kicserélnek, tisztítanak;
én tehetetlenül állok.
Nem sokáig tudok már maradni. Még azért
várok kicsit, és nézlek, mint valami
nagyon öreg virágot.

Körtebor

Egyre megfoghatatlanabbak a dolgok,
mintha minden tárgy, mozdulat és arc
folyékony lenne. Jó volna
ilyenkor elmenni hozzád,
és egy-két dolgot megbeszélni.
Vajon mennyi most egy út Ferihegyről
a Mennybe?
Lassú, komor körtebort iszom,
és már ázott gyümölcs ízű tőle a lelkem.
Kint ülök egy csapat ismeretlennel
egy esti csendbe mártott telken.
Lassan úgy érzem, elpárologok,
szokásaim zsíros, kiélt foltokká válnak,
de minek magyarázzam? Ezt az utat
te is végigjártad.
Régen szerettem volna nagyon nem te lenni,
feloldódni ölelésben, ételben, utcazajban.
Kortyolok, és öregszem;
mint átázott papíron, egyre inkább te ütközől ki rajtam.

FEHÉR RENÁTÓ

Melba kocka

Az ingeid lassan elvásnak,
a bőrkabátba viszont nem vállasodtam bele.
A nadrágok derékban bők, amúgy meg rövidek.
Tudtam, hogy a gyász hirdetésbe
J. A.-t kell idézni,
azóta kartávolságban van.
Többi bálványunkat a rajzszög fenntartja még.
Mikor pelyhesedtem
anyu órákig böngészte a kezelési útmutatót,
de a villanyborotva helyett azóta is hagyományosat használok.
Majdnem minden ügyben felmentettünk.
Csak a könyvtár haragos.
Nem tudják, hogy a köteteket
én nem vittem vissza.
Szombatonként melba kockát kapnál virág helyett,
de ha tudnék is venni valahol,
annak biztosan veled járt le a szavatossága.

Az átképzett tanár

Ülök kádban, fotelben, teraszon,
kicsoszogok a piacra, átfestem a régi játszóteret.
Az emlékezéshez szervezem a napokat,
mert családdá minket a történetek tettek.
Ezeket, *sajátok híján*, újramesélem
(apám leveleiből, nagyapám naplóiból),
hozzájuk öregszen, ahogyan később kéne tenni,
és elalszom magam mellett.
Így tanulom és tanítom meg
(mint az átképzett tanár,
egy leckével a diákok előtt),
hogyan kell felnőtté, szülővé, szépkorúvá válni.
De az újak már átfogalmazzák a szabályokat:
a hunyó lesz a hős, a keresés győzelem.

A hála jogán

Beküldtél omladozó sírkövek közé,
hogy utána kimenthess onnan.
Ha rémálmaim voltak jobban féltél nálam,
a görcsös szorításod miatt nem tudtam visszaaludni.
Nem tanítottál meg mosni magamra, és most
a szennyest emlegetve érvelhetsz értem.
Füredtél tízéves koromig, és a hátamba
(ahol nem láthattam) tökéletes átkokat karmoltál
az idegen nőkre, akik aztán tényleg megérkeztek.
Most az ágyamban alszol minden éjszaka
(ott nem érzed magad talán annyira egyedül).
Én akkor szöktem el, amikor rájöttem:
nálunk a hála jogán bármi kizsarolható.
És te azóta nem érted meg, hogy
a sértődöttek körül gyorsabban múlik el az idő,
és hogy hiába kiabálsz, nem tudsz megvédeni.
Neked lettem férfivá, hogy hagyj már végre békén.

Pipacs

A talpadat meg szétszabdalták a borospohár szilánkjai, te meg táncoltál a hófehér lepedőn, és azt mondtad pillangókat rajzolsz, meg virágos rétet pipacsokkal. Én meg csak ültem a fotelban egy piros ruhában, és végignézttem rajtad, a hózentrógereden, meg a rongyos alsógatyádon. Hát így állunk, megint megőrültél egy kicsit életem, de ne aggódj. Majd egyszer meggyógyulsz te is. A világból már kiloptad a rokonságot, már csak belőlem kell. De akkor mindketten olyan nagyon egyedül leszünk.

Ujjlenyomat

„És ne vigy minket a kísértésbe, könyörgünk estefelé, csakhogy a bűn az ajtón kopog ám, sőt bejön a szobánkba, sőt egész az asztalig jön előre. Távoztasd hát el a forró serpenyőt, amelyen ég a húsunk, lévén az állat énbennem oly igen esendő.”

És leestél az ágyról, és a hüvelykujjad markolászta. Nem, ezen nem vörös a köröm, nem ez nem karmol, ez csak koszos és rövid, ezzel csak palántázol. Kérges, motyogod magad elé, kérges ez is, hát így esett, megkérgesedtünk, ugye barátom? Mondod a hüvelykujjadnak, az meg nem válaszol, csak bárgyún tartja magát, mint te. És fennen szólítod magad, hogy ne menj tova a kísértésbe, de te benned az állat oly esendő. Ezt mondtad nekem is, amikor kigombolkoztam, meg amikor vörösre festettem a körmömet meg a számat, aztán barackot ettem. Most meg ott fekszel az ágyad mellett, én meg megölelnélek, de te nem hallgattál rám annakidején, úgyhogy eltávoztam tőled, és azt hittem húzom magam után a forró serpenyőt, de az ott serceg alattad, és csak a hüvelykujjad lóg ki belőle. Elpirulok és mosolygok ha rád gondolok. Szeretem az ujjaidat.

Nyírfa

Karcsú ágain méteres zöld szakáll
ferdén kileng, és újra visszaszáll
a vonzás örök törvénye szerint,
hogyan lengjen fel és le megint.
Könnyű szél motoz, akár a csitri lány
kibontott, hosszú, loboncos haján,
és ring a nyír, bókolva hajladoz,
hullámot vet, játékos zöld habot,
majd mintha ölelnék, megadja magát,
feltáru, mélyen kivillan ott az ág
fehér kérge, rajt' simulva csügg a fény,
szelíden kutat a titok rejtekén...
Figyelem rég, önzés, áldozat
születik, haldoklik ablakom alatt,
suttó fácskából közel anyányi.
Lombja terül, ha újra itt a nyári
hőség, s a tél rettenve visszahőköl,
ha barkát szó tavaszi fénymezőből.

Ha visszaköltözöl

Kopott keret, a kép mögötti fal
világosabb. Ha visszaköltözöl,
rendezzük át, feledjük el a
megszokásokat. Meglátod,
jól megleszünk, külön szobában
ébredünk, nem nagy áldozat.
Te újra írsz, reggel kávét
iszol, és adsz nekem, ha jut,
felveszed a régi papucsod,
élsz, mintha itt sem lennék,
de én, mert társad szeretnék
lenni, megérteni a dolgokat,
– hisz nem köt hozzám semmi,
élőhelyem szerves része
vagy, – kutatnám észrevétlen,
ami múltunkból megmaradt.

Viharos tercinák

Viharos szél tombolt minap,
fákat csavart ki tövestől
az elszabadult indulat.

Por, levél kerengett le, s föl.
Kupacban húzta meg magát
avardomb, fénycsík az estből

szusszanásnyit, s gurult tovább.
Hullám-fodrozott pocsolya,
magasba lendülő faág

fogta fel, lökdöste tova.
Felhők ráncba vont homlokán
az eső szétbomló szálhaja

lobogott, ahogy az orkán
cibálta, s tőből kiszakadva
zúdult le lombsátrak fodrán

a vonagló fákra, apraja
nagyja, mint gumilabda
aszfaltra, korhadt kerti padra,

s fészkeből egy ázott rigó...

Végül kifúlt, vagy tán elunta,
ahogy egy bennünk pusztító
vihar tépázva hagy magunkra.

Bárzongorista

Az utat leste, meg azt, hogy van e tiszta hely, egy szakadt plakát nézett vissza, s a ráfestett vigyor, csomagját, mint féltett porcelánt kézbe vette. Bárzongorista immáron harminc éve Svájcban, előkelő lokálban, s amíg a harmincötösre várt, kissé félre állt, áriát dúdolt magában. Ki se nézné belőle senki, megkopott rajt' az esték fénye, ő, ki a hangulatot teremti fényezett lazactál, extrém koktélok élvezetéhez, meghajol, ha szól a taps bravúros futam, divatos zeneszám után, de persze ritka ez, pincérnek sem dukál, ha tállal, pohárral egyensúlyoz, s a zsonglőr bárpultos, ha sékert dobál, robot csupán, ezért fizetnek az előkelők, pléhboyok, fogadott szeretők, hűvös tartózkodással tüntető sztárok, világfi naplopók. Visszafogottan, mintegy bocsánatkérőn végzi a munkát, percekre vonulhat félre. Ma gyásza van, meghalt az apja, ezért a gyertya a kis csomagba', majd reggel otthon gyűjtja meg, pezsgőt tölt pohárba, iszik, hogy kábultan zuhanjon ágyba, feledni fájdalmas valót – mert életre szülte, s anyja lett a holt –, álmában játszik majd csöndes altatót a vén ivósnak. Éveket küzdöttek át, talán nem is az apja volt...

KARÁDI MÁRTON

egy újabb rossz változat

hiába minden, hiába van hitem,
ha a halottakat isten úgy hagyja a sivatagban
mint gyerek a homokozóban a megunt játékszereket
magamban sem bízom, csak ceruzával húzok a festményeimen szereplők
tenyerébe életvonalat,
elemlámpával radírozom le a papírról
árnyékomat
és már nagyon régóta kizárólag pépeset eszem,
csak álmomban csikorgatom néha a fogam
végül azt hittem hozzád talán mégis lesz erőm.
de ahogy követtelek, lábnymod feltörte a cipőm.

napokká hajtogatott idő

korábban
mialatt beszéltél, unottan mocoogtak a nézők,
mint szádban a tejfogak,
most persze élvezik minden szavad
mert talán ma utoljára kelsz fel,
mint ahogy a fű is kiegyenesedik még lépteid után
és talán utoljára indulsz útnak, miután
olyan véglegesen, mint ingujjba a jobb karod
véred fiad ereibe bújtatod
nem számít, hogy egy helyben maradnál,
lábad már kinőtte régi nyomod,
azt meg végképp felesleges kiprovokálnod,
hogy szájba vágjon, aki szembejön, a legelső.
fogad már olyan tartós, mint föld ínyében a sírkő.

*félálom közepette**déjà vu*

itt hagyta, máshol megtalálta, visszajöttél, és várt rád. ugyanaz. mindig csak ugyanaz. ennyit arról, hogy képes lennél valamit is változtatni azon az állagon, ami körbe vesz. tettél egy kört vagy valami útnak tanúsított bámeszkodást, és mégis ugyan ott maradtál. próbáltad, és az érkezéssel az újabb meg erősítés csalódásba keretezett portréját találod meg. nem apró gyönyörűséget, vagy amolyan pontokat, ahol egy kicsit megkönnyebbülnél. sosem az amire te számítás vagy tervezel, esetleg kalkulálsz. a változatlan tény, miszerint a lét mindenütt ugyan az a mázos cukor és sütemény hegyeknek kreált síkság. viszont esténként nem tudod magaddal vonszolni az árnyékodat. akkor az szépen elmegy másokat ijesztgetni, és te meg önelégült kába mosollyal elbújhat az előle. szörnyű ez az összeférhetetlenség. mind a kettő menekül a másik elől, és mikor felordítana egy önfeledt hangulatban, akkor mosolyog a lába előtt az a bizonyos másik. aztán amolyan felebaráti, feleutalat kézfogással, esetleg öleléssel üdvözlitek egymást.

csoda

mert öntelten imádod azt, amit nem lenne szabad átélni, azokat a kis pillanatok, amikben a megfoghatatlan gyönyör gyermeteg ártatlanságban honol a maga apró szent és ugyanannyira bűnös mivoltában, ahol csak és kizárólag egyedül te tudod hogy mennyire nem lenne szabad, hogy mennyire nem lenne erkölcsös megrontani azt a szépséget. mert csak annyira örömteli, mint amennyire valótlan. és ha már valami kreált, akkor abban ott van az a cseppnyi feketeség. ami valójában te magad lennél, mert annyira ott akarsz lenni, mert annyira valóságnak akarsz. így történik meg az a csoda amit boldogságnak nevezünk. ezért fekszel álmatlanul napokig a földön tekeregve. és verejtékezel, taknyodban úszol, csak hogy még egyszer ott lehess. kábultan kúszol, görcsösen karmolászod a padlót, csak hogy még egyszer rápillanthass. gyorsan kapkodod a levegőt, felszökik a vérnyomásod, pedig a világ legegyszerűbb dallama cseng a füledbe, a legsemlégebb illattal itatja át a pórusaid, és a legtisztább ízt sugallja a torkodban, ahogy a levegő után kapkods. így kezdődik a csoda. így jutsz el a magad kis száműzetésébe.

más

élsz és észre sem veszed hogy szakadsz ki a világból, a valóságból, és szépen lassan teremtesz valami mást amit nem annak nevezel, amit általában egészséggel szoktak definiálni. csak vagy, de hogy hol és minek, azt már kezded feledni, és észre veszed, hogy másként éled meg a napok váltakozását, máshogy teljesedik be nálad az öröm, és másban. egyszerűen más. és szót nem találsz rá, csak kérdezel és mondasz, hogy más. kérdezel a többit, és mondják, hogy más. nem veszed észre az embereket akik körülötted vannak, te csak vagy egy kiégett érzéssel, aminek a nyomát csak tapogatod meg nyaldosod, és valami rémlik az emlékedben hogy még volt mikor másokkal röhögtél, szórakoztál, söröztél, de mára valahogy nem találod őket sem magad, mert te valahogy vagy, de nem tudod leírni hogy miként vagy. egyszerű unalom és a semmittevés alacsony színvonalának a délibábja lenne az egész élmény, vagy tényleg nem leled örömöd az e világi dolgokban. mert vannak azok a tudatot módosító gondolatok, és kis játékok az elmédben, amiktől egyszerűen beteljesedik az öröm érzése, és olyan mintha, de mégsem. aztán később észre veszed hogy egyedül ez az ami-ben ott van az apró kis dolog ami feldob, és ha kimennél valahova akkor csak jönne a szokásos rettenet, és a döbbenet, meg a többi hajtépés. vagy, létezel, lélegzel élsz. ennyire egyszerű lenne az egész. de te raknád a pontot a végére, amikor is a tinta megdermed és képtelen kölcsönhatásba lépni a gravitációval,

csak lóg ott a tollhegy végén, de még csak sejtéd, hogy az akadályozó tényező az te magad lennél, vagy mégsem? ragaszkodsz ahhoz a ponthoz, és nem akarod a papírra hányni, majd ledobni a meszelő asztalára óbégatás közepette, hogy tessék, itt van megírtam, hogy pukkadj meg. valami mást akarsz te azzal a tintával. körbe nézel, átfutod a sorokat, mélyen elgondolkodsz. majd egy újfajta rettenet, vagyis csak ahhoz társított érzélem csomag, miszerint, csak ennyi? ezek után beindul a folyamat, ami már a rendszer háta mögött sokszor lefutott. a tervezés. de az akarat közbe szól a tapasztalattal karöltve, egymást nyaldosva, majd néhány apró mondat után pofon csapják azt. mert ők ketten szépen egybe keltek, és gyerekeket neveltek. lett sok, csak hogy néhányat említsek: megszokás; unalom; félelem; nemtörődöm; meg sok-sok piszkos csetlő-botló csonka csúnyaságok. viszont eléggé szép házastársi életet élnek így ketten. én legjobban az akaratot sajnálom, mivel valamikor még volt tartása a tagnak, de mára a tapasztalat megrontotta, és jöttek a gyerekek, és nem tudja már megcsinálni azt, mint régebben, hogy csak úgy kalandozzon az idegpályákon. felelősség meg a többi házassággal járó dolog. szóval most így állnak ott ketten, mögöttük a sok kis lurkó és leteremtették a tervezést, így az csak szépen nyugodtan összecsomagolja a kis papirosokat, és gondosan eldugja azokat a táskájába, hátha kell az még. így ülsz te ott a cseppnyi tintáddal a tollad végén, és nem tudod minek is írtad ezt idáig, hisz mehetnél volna e helyett máshova. sörözni azokkal az arcokkal, akik azt mondják, hogy más, és nem értik a két mássalhangzó között megbújó mély magánhangzót. tán ezért kezdted el leírni azt a rondaságot. mert a más szó mély magánhangzóját szeretted volna kicsit fényesíteni, színesíteni, vagy csak egyszerűen leírni hogy mennyire is mély az, de most, bizony, most félsz a pontot odabiggyeszteni a mondat végére, mert valami van még. és nem a kis sarkokban vagy az ágy alatt. inkább benne az ágyban, amikor ott fekszel, és behunyod a szemed, majd kinyitod, mert a fény köpte le azt, és jó gyorsan kimos minden egyes nevet és emléket amit te akkor annyira valósnak éltél meg, annyira ragaszkodtál hozzá, és olyan szépnek

találtad, és örültél, igazán örültél, hogy ott voltál, és veled volt ő is, és együtt eszeltétek ki a saját valóságotokat. így megvted, és gyűlölni kezded mind azt amit ez a fény éltet. de egy kicsit később ráismersz arra a valóságra azokban a dolgokban, így valamelyest megbékélsz vele. de más, és megint csak más. és most egy kicsit ércesre sikeredett ahogyan megkóstoltad, és nyelveden forgattad, mert ez nem az a mély magánhangzós volt, mint amiről te írtál. ezért megfogod a papírost és dühöngve összegyűröd, és hátad mögé hajítod, majd az szépen visszagurul a talpadhoz ültödben, ahogy halk suhanással lepatogott a kupac tetejéről.

parce mihi domine

hol vannak? állsz. újabb kérdés a fejedben. hol vannak azok a pillanatok amiket eddig se találtál? csak gyengéden megre meg a tested az érzéstől. és máris eltűnik, tovább suhan, hogy egy másik embert borzoljon meg. annak az apró kis hiánynak az érzete. és te már csak kacagsz, megmosolygód, mert annyira jól esett megint, hogy rád is gondolt, hogy ma reggel is beköszönt hozzád. nem felejtett el. ha a hiányt nem találtad meg legalább annak hiánya köszön rád nap mint nap. igen, megint. mert te csak arrébb léptél egy picit, hátha eltűnsz előle, de egy pillanatra elfutott melletted, még úgy kapta vissza a buksiját, bolondos vigyorral, nyugodt meleg tekintettel visszanézve rád, szemében vágyódással. mert annyira megszokott társad lett. rosszul érezted magad nélküle, furcsa illatok csapták meg az orrod, és minden annyira szokatlan lett, minden annyira rideg, egyszerű, unalmas, kiszámítható, és teljesen hibrid. klórtól bűzölgő kórházfehér. aminek az ízét még hetek után is érzed a szádban. de egyszer újra kinyitottad a szemed és ágyad szélén ült, a megnyugvás tekintetével, hogy megtalált, még mindig létezel egymagadban. és újra segített, újra kicsit otthonná varázsolta neked azt a komor világot. újra meséket súg a füledbe. újra anyai aggodalommal bocsát el az újabb napra. újra várhatod vele együtt a hiány kitöltését. csak a gond, hogy ő se tudja már, hogy mi is lesz az. hiszen csak annyira segít, mint amennyire piszkál téged. nem több egy naprakész apródnál, cselédnél. áll melletted, elvégzi amit kérsz tőle, de gondolkodni már nem tud. mert nem akarja, hogy tudt ezt róla, mert nem az ő feladata. viszont vicces, hogy ha kérdezed, válaszol. bármi legyen az. de nem igazat mond, nem bölcsét, és nem szól nagyot. egyszerű válaszokat dob elé, vagy csak oda böki az orrod alá, azzal a világon legidegesítőbb gesztussal, amikor lerí rólad, hogy mennyire is értetlen vagy, hogy csak egy újabb félkegyelmű bolond, akinek sok a szabadideje, mert megengedheti magának, és tudni illik hogy a szabad idővel egyenesen arányosan nő a butaság mértéke is. lásd a cseléded. mindig dolgozik, és hülyét csinál belőled. újabb ironikus észrevételed vele kapcsolatban. bizony, ez történik manapság. inkább mindig. nem tudod, kérde, és csak hülyébbnek érzed magad mint előtte. mert annyira egyszerű a megoldás. csak sosem jutsz el odáig, mert mire megtennéd ő szépen lassan elsunnyogna mellőled. és mint már említettem, ő tud egyedül válaszolni a kérdésedre, ő mindig ott fog ülni az ágyad szélén, és mindig mesél neked. újabb ironikus észrevételed vele kapcsolatban. bizony, ilyen az amikor illúziók kergetésében látod a szabadulást. tőle. mert mi másra utalna a kérdés, mint a szabadulástól való félelemre? hasonlatos a gyermek lázadáshoz, mikor fejed vesztve szaladsz a falnak, csak nem tudod mi elől. de nem. nem tudtad akkor se, most se. csak a két érzést tudod már megkülönböztetni. ezért mondom én neked. ne aggódj, hisz reggel én foglak köszönteni. te csak aludj. a holnap aggódjon magáért.

csak egy pillanat

amikor már nem tudod hogy mi történik körülöttes, akkor csak nyugodtan olvadsz bele a nagy semmibe és rántod magaddal az egyetlen dolgot ami csak és egyedül a tiéd volt. csak azt amit te szerettél csinálni és a többiek nem is értik, mert te mindig egy kicsit többet akarsz mint ami vagy valójában egy picit többet annál amit megértesz. csak mész... mész... mész... valahogy unalmas és kiborító, na de ne foglalkozz vele. hiszen a végtelenség milyen, ha nem ilyen? csak egy kis piszok a körmöd alatt. te teljesen hozzá szoktál és átlátod, megérted a történeteket. hogy ez csak egy élet a sok közül. de egy.

Előnap

A házak morajlása körbeér,
s a feltorlódo hullámsötétben
egymásba csukódnak az ablakok,
hogyma esti imájukat eldadogják,
összekulcsolódnak a kertek is;
a riadt, csúszós kövek közé már
befészkelte magát a félhomály.
Egy villanás, az utca elszökik,
a lámpák fénymarka összerándul,
a házak morajlása körbeér.
A tetők alá beszivárogo az éjjel.

A nagy kerülő

Kecses, csattogó pászmákban
dől alá az éjféli, kinyílnak
csontszirmai, mégsem fehérlik
semmi előttem, két határon át

erősödik csupán a külvilág mind
követelőzőbben kúszó jelen-
léte, mintha ismerős lenne
bárki előtt is e látatlan minta.

Egyszer parancsoltak csak, szolgálók
azóta mégis, jóhiszeműen
pörögve alább, az ejtőernyő
nemtörődőmségével dúdolgom:

új ez még, hiába tettet minden
nappal folytatást, az össze-
vissza-tétel változik, a széllel
száll az elszabadult virágpor.

Aszimmetrikus táj

Itt egy fügefa nőtt a falból
ott a tetők egymáshoz érnek
fehér vízcsepp a kőre rajzol
udvar sötétjén kong a lépted

Tegnap valaki itt lakott még
ma nem tudhatod mi a titka
kettészakított végtelenség
üres felhőbe vág a szikla

Örök-egymásban elmerülve
hullámszik ég és tenger vize
ha kifordítom minden tükre
ha visszafordítom semmi se

Gazdátlan ház

Tengernyi most a messzeség.
A fák sós szélről részegek.
Kövek közt hullám tévelyeg.
Felhőtlen sulytól kong az ég.

A táj üres, hiába vár.
A ködhegyű sziklák alatt
saját testébe váj a part.
Küszöbnyi lesz a szemhatár.

Kútba ejtett kavics konok
csendjével rád nem gondolok,
nem ne zavarjam álmodat.

Mit szétszórt a régi ősztön,
egy újabb halomba söpröm
a cseresznyevirágokat.

Leltár

Egy kissé talán nyugtalanít,
hogy lemaradtam a gyerekkoromról,
félíg-meddig átaludva mindent,
és amitől féltem, a konok serdülés is,
mire körülnéztem, nem volt sehol
Jobban oda kellett volna figyelni

Gondoltam, amint a nagyapámat
elcsomagolták egy dobozba,
hogy, mint a kinőtt játékokat,
ne is vegyék már többet elő

Ahogy én is egyre széjjelebb futok,
lassan kezd kínossá válni,
hogy minden egyes névsorolvasáskor
egyre több az igazolt hiányzás
Félő, hogy így sohasem lesz kész a leltár

Völgybe vezető út

Nincsen remény. A földbe fúrt fák
felhőket karmolnak az égbe.
Örök időkig járja útját
senki földjén a senki vétke.

Ergo sum

Köztük múlok el, alig sejtve
magam is, végül melyik
arcomba égve ravataloz
fel az ezerszemű hajnal.

Sorsom a vergődő felhőké,
melyek terhe sosem érhet
a földekig, és a lent folyó
tüzeké, melyek sziklákká

hülve maradnak az alvilág
sötétjében, otthonos poklok
falává lényegülve. Feledem
az angyal titkát földre

vágyakozásról és feledem
az ördög titkát égbe
vágyakozásról, őrizve csak
keményedő agyag vonásaim...

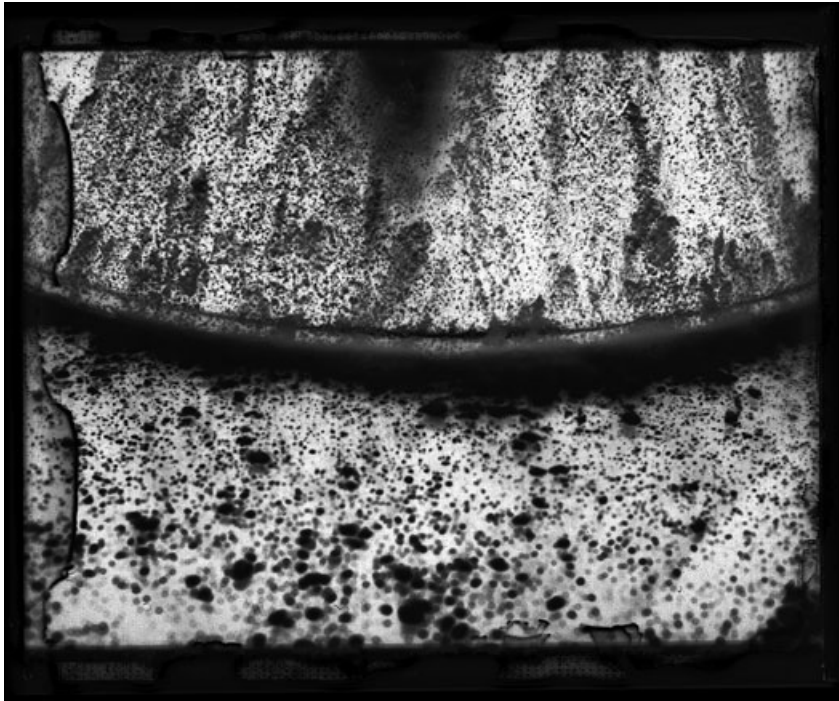
Távozóban

Nézi, ahogy verseket
érlel a nehéz éjszaka,
ahogy még buknak elő
az újabb és újabb sorok.

Szeretne könnyű lenni
és szertelen, de túlon túl
kötelességtudóvá
formálta a nehézkedés.

Mint egy zsák, úgy terül szét
aztán a megvetett ágyon,
pedig összeterelné
az elkóborolt rímeket;

volna mit cifrázni még
az egyhangú dalokon, tán
hogy késznek hasson egyik-
másik – mintha távozóban.

Minuszos

Feledésre született, nehéz
életekből ollózza ki orvul,
de formára szabva mind
a falakat elborító, tarka

példákat, melyeken olykor
átdereng, ha nem is az Isten,
de valami hamis barát
róka arca – végigéri két,

résnyinél szélesebbre sosem
nyitott, gyanakvó szeme.
Perlekedik egyre, szemöldöke
alól csak néha felnézve,

valami kusza beszéddel
támadva-védve mindent,
ami szélnél és ködnél kevesebb,
de léleknél, vérnél több lehet.

Episztémé

Belül, amint a szél elül,
és nem cibál tovább
tépett, kopasz koronát,
nem kócol apró istenek

tükrös alkonyába újabb
jelet, hanem csak magára
hagyja a hó némaságát
fogvacogva táncba oldó

balerinát, aki kedves
dallamára terít fehér
takarót a várakozásban
heverő, fagyott határra,

sokadjára fáradva el
a megszokott végjátékra,
hogyan fagy és köd, de nap és fény
az igazság felfedése;

a mozdulatlan hullámmászás
útmenti göröngyeiben
kihűlt bőreire ismer,
színenként magát siratva...

Fixatio

Íme, felfedezhetővé váltak
a részek, amelyek néhány
pillanat múlva tökéletesen
együtt állnak. Ráérő szél

és bóbiskoló épületek
keretében vágy cselezte
emberek lépnek át és vissza
– miféle természetességgel?

az örökkévalóba, oda hagyva
néhány lábnyomot; kép híján
örökölni csak a kérdés marad:
Üresség-e valami hiánya?

Argumentum

Cáfolatokba zárja összes
szabadságát és a kibontakozás
összes lehetőségét, mintha
értelmét fakító reményei

csupa példa értékű ítéletek
zavaros tanulságai lennének,
amiket meg kell őriznie egy dicső
jövőnek, amely kegyelmes lesz

és méltatja majd az egy szebb élet
előhívásáért végzett számtalan
erőfeszítéseit; és hiába
gondolkozik, hogy mire vélje

az újra és újra átkínlódott
mutatványt, néha nem jut eszébe
más magyarázat rá, minthogy
távol maradt isten a gépből.

Azóta más

bátya, itt azóta változott a helyzet.
nem politikailag, mintha
különösebben az érdekelne. nem,
egészen másról van szó, anyád után
legelső fiú, legelső halott.
korán-kávék, hamutartó-könyök,
gyűjtögetem hozzád a szavakat,
bőrkabát és szorongás-apa, én sem
hittem volna, ami azóta felfoghatatlanul
megtörtént, a mama temetésén te sem
gondoltad, néhány hónap múlva
oda temetnek, a sírjával szemben, most
a tehetségeddel mit kezdhettek? vers,
ami vers, soha nem beszéltünk róla,
megírlak, mintha a bűntudat helyén
ennek apányi helye volna.

Bátya

nem tudtad te se. én se, na persze,
két cigány mit tudhatna
egymásról? a véletlenre
bíztuk, elvettük, magunkra
hagyott a féltő kéz. lassan
kezdtém benőni magam az idegen
szokásokba, te a kóborlást választva, abba
nem hagytad volna, a megbocsátást
nem ismertük. a másinak meg, na,
persze, még mit nem, az kellett volna, igen,
ilyenek után meglepődhetnél, virágot
viszek a sírodra, többször
gondolok az utolsó találkozás
megállóira, a megjegyzéseidre, bátya,
több éve nem fogtunk kezét, ölelést
nem ismertünk egymás közt, őszintén szólva,
féltem tőled, szorongtam, a cigányútra
te indultál eltévedni, hiába
mondtam volna bármit, mindig is,
anyád szerint is, önfejtő voltál.

Van-e?

a halálnak van-e szaga
nem félreértett értelemben,
szoba hűvössége, hideg van a
konyhában, elérem, szerintem
a tárgyszerűt, ha már alanya
a versnek az, ami helyében
én állok és anya, fotelapa
tologatás, hiányuk érdem,

gonosz október halottja
a hűtőbátya, nem beszéltem
róla, hát, nem is váltom valóra
lelke üdvét, történetében
cigányság van, tragédia,
abbahagyom, eddig értem.

Apabátya

van, aki lyukat beszél a nyelvébe,
ki hitte, meghalsz, apabátya,
legendák arcod mögött, fény sávja,
hűtőből csúszol át a föld
középpontja felé? talán ha
lett volna beszélgetés. nincs
felidézhető szobabelső, ahol
a fotel a hamun kívül hátra

többet hagyott volna. a jobb kéz
tanította a balt borotválkozni, de
van-e olyan mondat, ami egy kicsit
hasonlít a másik arcra?
busz jön, leszállás, fennmaradtál,
marad a borotválkozás,
a fehér hab, a név helyén: apabátya.
kesztyűbe bújunk, kéz szerint,

én a bal, te a jobb kamrába. nem
érünk össze, a levegőben két
pálya, mindkettő külön.

Megyek

anya, borért megyek, eső van,
a temető mellé, olyan
hideg, már-már a hangja,
szürke, mosatlan. szerinted,
a test, mint műveleti terület,
tévedéseibe kapaszkodik?

sötét téren megyek át, és hát
nincs sok lehetőség a beszédre,
a faltól a parkolóig érve
jutnak eszembe a furdalások,
egyik lelki, a másikról majd
a későbbiekben magyarázok.

anya, rám hagytad a lakást, utak
hosszú sorát rajzolom
a szőnyeg mintáiba, lefekvés
előtt nyitva hagyom neked az ajtót,
drága rokon, ha véletlenül
vissza tudnál esetleg jönni.

Vier Bäume

Nem tudom már, hogy
mikor mondtad, talán
a nagymamád volt
halott, talán az enyém
haldokolt, hogy nem szűnt
meg, csak már nem az,
ami volt – egy kiszáradt hang
a gégén, az ujjbegyen tintafolt,
diófa polcokon könyvek közt
Schiele volt kopott keretben,
fenn, a hideg falon,
amikor kimondtad.

ézsau

a téli melegben megéreztem
a kéményfüst szagát,
mint gyerekkoromban,
a velemi vályogház tornácán,
ágra fagyott almák közt, a kályha
mellett, újévi lencsét ettünk csülökkel,
ahogy ez dukál, ha évet kezd az ember,
ropogós kenyérrel és borral, amíg
a föld fordult egyet, és
fordul azóta, számtalan –
ahogy most a lencsét számolom
a maszatos, hideg tálban

Ozirisz fényképez

már nem nekem, a poros
emlékezés, hogy nem vagy itt,
a szikkadt nyári fényben
rekesz kattan, *kodak color gold*, látni
narancsos háttér előtt a
megperzselt napot,
hogy másnak nyugszol és kelsz
dohos levendulaszagban, a
felpeckelt tükör halkán kipattan, egy
Örökkévalóságon át a meleg, sárga fénybe,
az elhamvadt múltba, árnyékok bele-
simul

ZALÁN TIBOR

Arányok ideje

Bontogatja a szirmait,
utána fordul az eső.
Dúdolgat csöndben valamit
arról, hogy tizenöt esztendő

iramlott el tőle, amit
kivárni nem kellett erő.
Ami fogyott, az volt hamis.
Találkozásuk a betelő

arányok idejére esett.
Vergődhetett volna ellene,
ereje volt, de tudta, nem lehet.

Remeg, és hangosan felnevet
rozzant kis vendéglő sarkában.
Tea, pálinka – s egy semmise

Sárga árnyék-szonett

Nem találod pedig keresed
ott sem leled hol látni vélted
Vágyad holdfényben szétszéled
ágot vesztett madár-szeretet

Könnyű szél emeli kezedet
fölköttek roppant hold-seb éled
Riadt csöndről pereg a kéreg
utad bárdok s jég között vezet

Zaj rebbent de nevetsz mégis
sárga árnyék esik utánad
Inged lobbán Meglátsz egy férfit

nem mozdulsz de reszket vállad
avar kavargózik az égig
Ködben ébredsz Ő nyúl utánad

Repkény

(álom, mint Mexikó)

5.

Különös és megfoghatatlan megannyi változata, ahogy személyre szabott, agy- és élményfüggő, pillanatnyi, kusza és mégis strukturált, csaknem logikus, ha lehetne rá mondani, de meg szoktuk különböztetni, pontosítjuk, és úgy már érthető. A helyére tudjuk tenni, bahh! Na, mindegy! Van, aki pár másodpercig emlékszik rá, aztán elveszti. Más csak a tényét tudja, de még csak nem is dereng belőle semmi, főleg nem kép, hanem csak valami érzület, vagy inkább homálya, szokatlan lélekállapot, talán. Aztán egy-egy képes elmesélni, sőt leírja töviről hegyire, megszövi, vagy beszövi, mint Jékely, Krúdy, Weöres, Pilinszky, Kálnoky, Karinthy, Füst Milán, alig kibogozható, hol kezdődik, és hol ér véget, és még csak nem is biztos, hogy álom volt, de mégis, vagy lehetett volna. Fölfejtethed csipesszel és szikével, bajosan fogod elkülöníteni.

Én azokat bírom legjobban, akik minden hókuszpozusz nélkül tudják mesélni, akár ébredéskor, akár utána, akár másnap. Sokáig a fejükben marad, anyám volt ilyen. Sőt, bizonyára, a nők körében sokkal gyakoribb ez, míg a férfiaknál igen ritka, úgyszólván kivételes. Táncos mégis közéjük tartozik.

Azt is mondják, hogy nem az álom a fontos, hanem az emlékezés az álomra, amely persze, mint minden emlék, pontatlan és bizonytalan, ám az emlékező önkéntelenül, és valamiféle nyelvi automatizmussal, épkézláb történetet farag belőle. Meglévő, már kialakult nyelvi készletétől és képzeletétől függ aztán, mennyire színeset és érdekesítőt. Hangsúlyozni kell, mindebbe az akarat nagyon kevésbé és halkán szólhat csak bele. Mert ha nem, érdektelenné válik az egész, kilóg a lóláb. Régi, drága barátunk, Lóbal testesítette meg a kéjjel feltupírozott álmú és utószínezet-ten álmódó fenomént, akivel még nyugtában se történhet szürke, köznapi, közhelyszerű dolog. Viszont olyan hallgatója se akadt, aki hitelt adott volna túlbonyolított álommeséinek.

Apropó mese, igen, igen, milyen kézenfekvő ugyebár álom és mese rokonsága, közelálló volta, egyiknek a másiktól való vétele, származása. Táncos szerint semmi esetre sincs így. Sokan állítják, a mesében gyakran történnek úgy a dolgok, mint az álomban. Táncos szerint, s egyetértünk, aligha álmódja valaki azt, hogy buk fencezik egyet, és ezzel oroszláná változik.

– Nézzétek, az álomban nincsen semmi meseszerű. Nem tudom, ki találta ki, hogy van, de marhaság. Egyik-másik sokkal jobban emlékeztet a János Jelenései vagy a Divina Comedia légkörére, vagy Blake Próféciáira, mint a Két bors ökröcskére. Az álomban nincs semmi gyermeteg, bárgyú, lekerekített sarkú elem, mint a mesékben gyakorta. Még a rémmesék is, amelyekben emberek és állatok garmadáját ölik le, s fálják fel, szörnyek bukkannak elő és holtak szellemei, roppant távolságra állnak egy-egy álom mélyen sötét képiségétől, hangtalan történetétől, az álmódót feltétlenül leigázó hatalmától. Mert eltekintve az úgynevezett lebegős álmoktól, minden, amit rossznak, félelmesnek, elkerülendőnek ismerünk a való

életből, az álomban az álmódót fogja sújtani. Rettentetes igazságtalanságok történnek meg, és ezt tehetetlenül, bénultan kell tudomásul vennünk. A szépséget még annyi időre se birtokolhatjuk, mint a valóságban, legalább is ez a döntő benyomásunk, még a legerotikusabb álomban is elvesznek azok az izgató részletek, amelyekért az életben élünk-halunk, amivel valójában megkülönböztetjük a vágyottat a közömböstől. Úgy rémlik, az álomban inkább érvényesül a predesztináció, mint a valóságban, mert amott a választás teljességgel lehetetlen. Mint egy gyorsvonat, csattogva száguld előre. De szemben vele, ez olyasvalami, aminek se értelme, se magyarázata. Ha mégis azt akarnád sugallni, hogy valamiképp mégiscsak van mindkettő, már nagyon távol kerütlél az álmódótól, illetve az álomtól magától, már kezdeményezője vagy, netán alanya egy analízisnek, amelynek végeztével garantáltan kizsebelnek majd, anélkül, hogy jottányival közelebb kerülhetnél volna rémisztő énedhez.

Ilyen és hasonló szónoklatok hozzátartoztak a Táncos-féle mindennapokhoz, Ági szomorúan nézett rá ilyenkor, mert Ági is nagy álmódó volt, de nem álmodozó. A díványon hanyatt fekvé mesélte mindig az aznapit, miközben sűrűn hessegetnie kellett Táncos ravaszul simogató tenyerét, amivel bizalmasan, sőt szemtelen kitarással tapogatta ki a kreol bőrű, fekete lány testének rejtett zugait. Nem törődött vele, ha néha elhárítják, újra és újra rohamozott, végül, többnyire, eredménnyel. Ági megadta magát, félbehagyta az álombeli események sorolását, és izmos teste Táncosra borult. Sportos lány volt Ági, szenvedélyesen sportos, Táncostól pedig mi sem állt távolabb, mint bármi megerőltető testmozgás. Idegenkedését a katonaságnál rendszeresen kikényszerített reggeli torna gyűlöletes voltával indokolta, elhallgatva, hogy annak idején, elemi iskolás korában tornaiskolába járt, házi és kerületi versenyekben vett részt társaival együtt, és akkor még nagyon is ínyére volt ez az egész. Tetszett neki a nála idősebb, már komoly nehézségi fokon álló gyakorlatokat pompásan teljesítő edzőtársak harmonikus izommozgása, fess alkatuk, s nem kevésbé a siker, ámulat és tekintély, amit a közönségből kiváltottak.

Hiába ordított velünk Viktor bácsi, a tornatanár, hiába püfölt kérges tenyerével, és egyébként minden keze ügyébe eső tárggyal is, hiába eszelt ki aljasabbnál aljasabb kínzógyakorlatokat, a torna nimbuszát nem sikerült megtörnie Táncos szívében. Ekkor még.

Siker, tekintély és ámulatba ejtés, ezek szívtották a gyermek Táncos szívében a színpad utáni vágyat is, talán éppúgy, mint egykoron Petrovics Sándor kebelében. Ezt sosem fogjuk megtudni. De azt tudjuk, hogy egyiküknek sem sikerült tartósan megtapadni a világot jelentő deszkákon.

Álom és álmodozás ily módon korán szétvált, elkülönült Táncos gondolati rendszerében, ám azt már nem tudta befolyásolni, hogy alkalmasint az egyik szféra be ne hatoljon a másikba. Már amikor az álmodozások tartalma beszűremkedik, betödul az álom szövetébe, vagy fordítva, álombeli motívumból álmodozás tárgya lesz. Ahogy Forgács mondja:

– Nem tudjuk, hogy Gulácsy úgynevezett álomszerű képeire nem volna-e helyesebb azt mondani, álmodozás-szerű képek. Szerintem helyesebb volna. Persze nem minden képére áll ez, festett nem egy valóban álomszerűt. – Várt egy kicsit, aztán folytatta.

– Csodálatos volt!

Ágival különben egy volt osztálytársa lakásán rendezett házibulin találkozott először Tancos. Az osztálytárs idővel híres és kiváló festő lett, de akkoriban még a szüleivel élt egy óbudai panelház felső emeletén. A házibulis milióban volt valami álomszerű, például egy mindenki számára ismeretlen, torzonborz törpe, aki fekében valahogy tüzet gyújtott a díványon, s bár az arcához közel csaptak fel a lángok, aludt tovább édesdeden. Valaki, talpraesetten, kancsónyi vizet öntött a szikrázó kráterbe. A kihunyó fénymorzsák és az épp hangzó Rain and Tears hangjaira csókolta meg először Tancos a lányt, ki nem ellenkedett.

Ági talán, elsőrendűen, nem szép volt, hanem vonzó, nagy, puha szájú, meleg arcú-testű, sötét színekkel borított ruganyos termet. Fogai tündököltek a tánchoz teremtetett félsötétben, nevetése telt és mély regiszterű, ajka nedves és kíváncs, Tancos kissé meg is ijedt. Hirtelen nagyon gyermekdednek érezte magát a nálánál jóval fiatalabb lány mellett, még ha mulékony volt is a zavarba hozó érzet. Később szemben álltak, az ablak mellett, és tenyerük közé szorították a másik arcát, megpróbáltak hosszan farkasszemet nézni, de nem ment már igazán, későre járt, ittak is eleget mindketten, inkább elnevelték magukat.

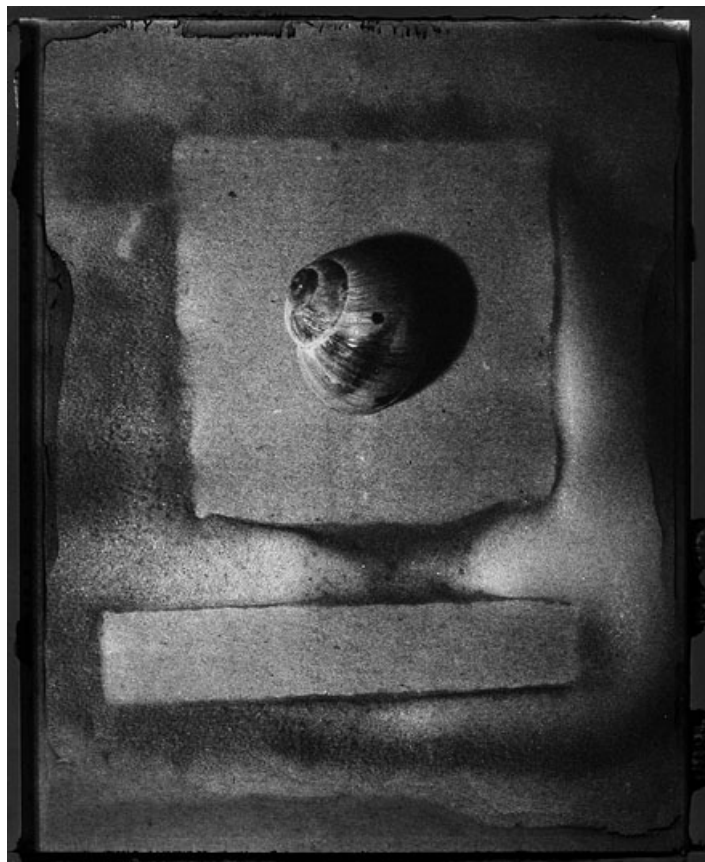
– Ezt nem gondoltam volna, mikor elindultam – mondta Ági –, egyáltalán nem volt kedvem jönni. Ilyen helyen még sose történt semmi.

Elhallgatott.

Csak egyszer mesélte el ezt az estét Tancos, mert ezen nem voltam ott, szokásommal ellentétben. Jó ideig mindketten azt gondolhattuk, sorsdöntő este volt, ám csak rövid távon bizonyult igaznak. Ági feltűnt, lénye betöltötte a következő napokat, hónapokat, csaknem egy teljes évet, hogy aztán örökre eltűnjön Tancos életéből, mint egy felzaklató, hajnali álom. Különös. Mivel álom semmiképp sem lehetett hatvanöt kilójával, villogó szemével, gyakran felcsattanó, harsány nevetésével, testének mesterien esztergált formáival, valóságosnak tekintettük mindvégig, mint ahogy a ház és a lakás is valóságos volt, ahol lakott. És mégis, alig egy évre rá, hogy Tancossal szakítottak, testestől, névtáblástól, barátnóستól úgy eltűnt a belakott, megszokott környékről, mintha a tájékán se járt volna soha. Nem is találkoztak többé se véletlenül, se készakarva az elmúlt évtizedek során, ami több, mint csoda, kész lehetetlenség. Pesten még a bennszülött tűzföldi is szerencsésen belebotlik egy távoli, Sanghajba szakadt rokonába. Csak a hajdani szerelmeseket ne illelné meg a véletlen viszontlátás öröme?

Erősen úgy tűnik, feltéve, ha nincs rá egyéb magyarázat.

Persze előbb-utóbb mindenre akad magyarázat, például, hogy a nyertes csatát voltaképpen miért veszítettük el, vagy hogy mi, kebelbarátok, miért vagyunk tulajdonkép-

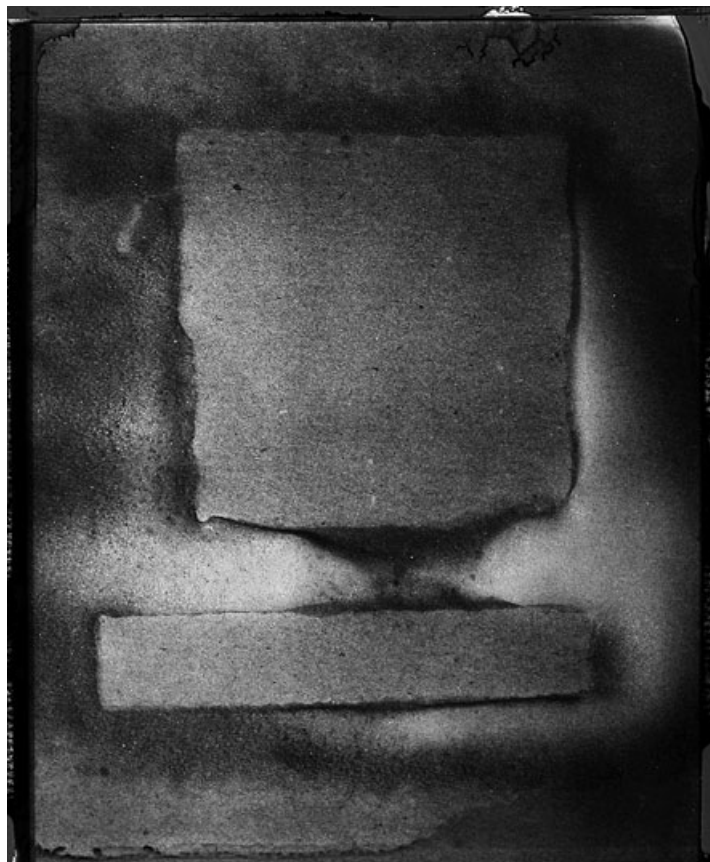

pen élehetetlenek, amikor egyebet se akartunk soha, mint szabadon élni. Na, mindegy. Biztosan létezik valahol valaki, aki tudja, s ki tudná megmondani, ha ő nem, hogy hová tűnt Ági és teljes családja ezerkilencszázhetven nyarán, mert az ezzel kapcsolatosan lábra kapott mendemondáknak mégsem hihetünk.

A néhai Bauhaus szellemében fogant Attila úti ház is a lehető legtávolabb esett az Elvarázsolt Kastélyok trükkjeitől és műcsodáitól, midőn valóságosnak tetsző személyeket tüntetnek el, s állítanak újra élénk szemfényvesztő tükrök segítségével.

Elvarázsolt Kastély! De nagyon szerettünk Tancossal a fal tövében lebzselni, felnézve az építmény nyitott folyosójára, ahol a vendégeknek kénytelen-kelletlen, de föltétlenül át kellett haladni, az ellentétes irányba mozgó padlólecek dacára. Nem is beszélve, hogy a lányok-asszonyok szoknyáját mindeközben, a padlóba rejtett fűvókák működtetésével a delikvensnek nyakába fűjták fel gonosz és rejtőzködő férfiak, Vidám parki munkások. Volt is nagy sikítás, sivalkodás, kacagás mindig, mi is roppantul élveztük a látványt, nagy röhögések és felkiabálások mellett, miközben főtt kukoricát eszegettünk.

Persze nem azt a sárgafogú, puhácska jenkifajtát, amit még ma is kultiválnak a hazai termelők. Nem ám, hanem azokat a régi vágású, fogat próbálóan kemény, egyes típusában felhasadt szemű, vagy tiritarka, lila és fekete szemekkel pettyezett, olykor lófogú, mennyei ízű kukoricákat, amelyeknek szép, nyurga csöve álomszerű lánycombokat idézett elébünk. Nagy kár, hogy a valóságban akkoriban a nők még nyáron is nylonharisnyát hordtak, így a hirtelen fellibbenő szoknyák a legjobb esetben is csak felemás élményt, valaminő illúziót adhattak legfeljebb. De mi azért élesen látni véltük a harisnya mögötti egészségesen barna, vagy hősínű combok vad

villogását, és mindjárt új hevülettel haraptunk a kukorica forró húsába.

– Nem tudom, mit szólna Tamayo ehhez a tengerihez, de én annyira imádom, hogy ha neki esetleg nem ízlene, inkább őt vetném ki a szívemből, mint kedvenc csemegémet!

Táncos ez időben bolondult a mexikói festőért, de többen is azt gondoltuk, hogy több benne a csakazértis, mint a valódi rajongás, hiszen jobbára csak Herbert Readnél, vagy valamelyik Skira-kötetben láthatott tőle egy-egy reprodukciót. De a név – Ruffino Tamayo – határozottan tetszett neki, és az is, hogy azért sem kell csatlakoznia a Riverát, Orozcot és Siqueirost istenítők táborához. Neki van egy külön bejáratú Tamayója! Ez kitűnően hangzott, bárki légyen is Tamayo. De, mint később kiderült, nem volt bárki, de mennyire nem!

– Ti persze ezeket a szocialista al-secco festőket szeretik, akiktől én frászt kapok – mondogatta megvetően, még ha nem is volt igaza. Igazából csak Rezek húzta ezekkel a nevekkal, mert kedvét lelte Táncos ugratásában, s itt biztosra mehetett. Rezek, a nemzetközi munkásmozgalom és békeharc szólamainak és közhelyeinek ismert, virtuóz előadójaként, a kiváltott bosszantás mértékében aratta le sikereit. A többi nem érdekelt, csak az ellenkezés, önmagáért, minden más helyett. Különös, magányos fickónak ismertük meg.

Ági, ahogy elmesélte, sosem érzett otthonossággal karolta át Táncos nyakát, kobakjuk gyengéden összekoccant. Hirtelen mindketten meglátták, hogy mi történt odakünn.

– Leesett a hó – dűnnyögte Táncos. Aztán hátra ordított. – Baromi nagy hó esett közben!

– Mi közben?

Táncos hátra nézett. Ki ez az okos? Ott állt, igen, de

nem volt ismerős. Nem ismerte. Sose látta. Mögöttük állt lebiggyesztett szájjal.

– Ki ez? – súgta a fülébe Ági.

– A nagyokos, ő a nagyokos, érted! Aki itt van nekünk. Értünk. Ő majd megmondja a mindent. Mindig, mindent megmond.

Elkezdődött hát egy rövid szerelem. Azaz, így kezdődött el.

Voltak együtt Ági különböző rokonainál, gyerekkori barátainál, évfolyamtársainál. Táncos haverjaival Szentendrén, kiállítások megnyitóin, szilveszteri bulin. Egy évig tartott az egész. Négy évszaknyit. Legtöbbször azért otthon kukoltak Ágiéknál, mert az anyjával és Misike kandúrral lakott egy fedél alatt. Szerették Táncost a háziak. Egy évre futotta szeretetükből.

Lakásuk magán viselte egy fagyos polgári ízlés nyilvánvalóságait és a korán meghalt apára emlékeztető rekvizitumok sugárzó kilátástalanságát. Kész csoda – gondolta sokszor Táncos –, hogy férfiember egyáltalán beteheti ide a lábát. Ági szobája volt csak derűs kivétel, valódi sziget, valódi búvóhely. Telefon is volt a lakásban, szinte hihetetlen, mindenesetre az ismeretlen atya hajdani összeköttetéseinek áldásos következményeképpen. Mert atya a Párt jó embere volt, és nem is melleleg, holocaust-túlélő. Ezt akkor persze nem így mondták, nem is igen mondták sehogy. Vagy ha mégis, akkor, ahogy

Ági mondta Táncosnak, így: hazajött Auschwitzból. Holott valójában Birkenauból jött haza.

Szó sincs róla, hogy tisztán láttunk volna ilyen horderejű kérdésekben. Mással foglalkozó társadalomban éltünk, ahol ezeket a „rég dolgokat” szinte kizárólag címkézésre használták. Nem ezeken múlt, hogy valaki „jó elvtárs, vagy rossz elvtárs”. Az viszont egyáltalán nem érdekelt bennünket, hogy valójában min múlt. Így vallottuk legalább is. Aztán később világosan kiderült, hogy egyesek pontosan tudták már akkor is, hová és hogyan kell bevágódni. Nagyon elevenen izgatta és hajtotta őket ez a dolog. Persze, csak suttyomban, dehogy fecsegték ki hajlandóságukat. Évtizedek múlva derült csak fény a történetekre, tulajdonképp mostanában, mostanára viszont ismét más okokból újra nem érdekelt bennünket, hogy „hogyan mennek a dolgok valójában”. Legfőképp, mind belefáradtunk már a szégyenletes kutyakomédiába.

Az idő számunkra nem bölcsességet és megnyugvást hozott, hanem egyre nagyobb szégyent és egyre megalázóbb szerepeket. Még az sem járt jól, aki legalább nevetni tudott az egészen, mert idővel annak is arcára fagyott a mosoly. Ha nincs közös nyelv, jóízű kacagás sincs.

Hiába az Olimpia! Hiába 10 arany! Hiába Kozma Pici! Hiába „Egy forint a forró lángos!”. Hiába „Bajnok lett a Ferencváros!” Hiába Csehszlovákia lerohanása.

Álmok, álmok.

Szégyen lett belőletek, semmi más. Persze, mindent lehet mentetgetni. „Akkor még nem tudtam”, „akkor még úgy gondoltam”, „akkor még hittem benne”. Nem hangzanak valami meggyőzően, inkább csak kislányosan. Az ember nehezen, vagy sehogy se érti meg, hogyan lesz ilyen sok naiv tévelygőből az idő előre haladtával dörzsölt üzletember és higgadt realista. Valószínű, hogy sehogy se. Gyanítjuk tehát, valami bibi akad történetük

elmesélésében. Mert azt soha senkitől sem halljuk – legfeljebb Shakespeare-től –, hogy „én, uram, kérelhetetlen könyöklő, elszánt karrierista voltam világ életemben!”. Pedig akad belőlük egypár. Ugyebár?

De más álmok is akadnak.

Fontos ez, mert ugyanarra a világra mutat rá, mint az ébrenlét. És egyik mögött sincs semmi, ami értelmet adna. Annál többet, mint a folytonos mozgás.

Elindultak, összekapaszkodva, lefelé a lépcsőn, mert számukra tényleg véget ért a buli, mentek hát, neki a havas hajnalnak. Hogyan is? Táncos hazakísérte volna Ágit? Sosem volt valami nagy hazakísérő pedig, főleg elsőre nem. Most azonban – hát, igen, most azonban hazakísérte a lányt. Pedig ebben az órában az amúgy is csapnivaló közlekedés a mélypontjára ért.

Vékony cipőikben álltak a járdaszélen, csókolóztak, várták a buszt.

– Taxit? – nyöszörgött Táncos, de a másik a fejét rázta. Busszal tehát. Sokára jött, csaknem teljesen átáztak addig. Alig egy-két szakmunkás bágyadozott az üléseken, és egy feltűnően kidekorált szépasszony körömcipőben. Valamicskével múlt hajnali öt. Ki érti ezt?

Ági nagyokat ásított, pedig megszokhatta már az éjszakai kázzát, mint építészhallgató. Persze más ez, és más az. Táncos – átnedvesedett cipője és zoknija ellenére – elemében érezte magát. Sikerült többször is megnevetetnie hazáig az elcsigázott lányt, akinek szeme ettől úgy csillogott, mint a kárbunkulus az Ezeregyéjszaka meséiben. Határozottan boldognak érezte magát. Isten tudja, de bele-szeretett ebbe az elébe cseppent fiúba. És Táncos is öbelé. Lehet ennél, elsőre, többet akarni?

Aztán, hogy később már egymagában baktatott hazafelé, gyalogosan át az Erzsébet-hídon – dolgozott már erre hókotró – a trolivégállomás irányában, amely akkor a Kárpátiával szembeni szűk kis utcában volt fellelhető. Táncos az első járat elérésére aspirált. Sikeresen.

Alvásszerű, rövid kábulatában álmot látott.

Egymagában álldogált a Keleti-pályaudvar csarnokában, várta a miskolci gyorsot. A leszállók egyike, idős asszony, szaténkombinéba öltözötten, aggodalmasan maga elé tartotta nyilonszatyráját, miközben lekászálódott. A szatyor mégis kiszakadhatott valahogy, mert öklömnny paradicsomok gurultak szerteszét. Szeretett volna segíteni az ismeretlen, kombinés asszonynak, de mintha földbe gyökerezett volna a lába. Ráadásul hátulról kapott egy jó nagy pofont, azt se tudta, kitől, mert megfordulni se bírt. A kombinés egész közel jött, eszelős tekintettel az arcába bámult.

– Magának rég Mexikóban kellene lenni. Elkezdődött az olimpiász.

Így mondta, olimpiász. Az ipszilont valahogy másképp ejtve, mint az i-t. De nem értette, hogy csinálta ezt. És azt se értette, amit utána mondott, olyan gyorsan hadart.

– Lassabban, kérem – figyelmeztette.

De a kombinés legyintett s váratlanul előhalászta bal keblét.

– Na, melyik jobb, ez, vagy a paradicsom?

Nem tudott rá felelni. Émelygett. Valaki ordítani kezdett, megint a háta mögött.

– Pattogatott kukoricát! Pattogatott kukoricát!

Jé, gondolta ekkor, ez már Mexikó. Ott esznek pattogatott kukoricát. De hogy ért ide ilyen gyorsan? És nem is a Keletiből megy a mexikói, hanem a Déliből. Itt már minden összekeveredett?

Mit fog itt csinálni? Hiszen megígérte az osztályfőnöknek, hogy nem versenyez, nem indul, bárhogy kérlelik. Kedve sincs hozzá.

– Na, jól van – mondta, és zsebre vágta a kombinés bal keblét, ahogy elhaladt mellette. Azt gondolta, egyenesen a vívócsarnok felé tart, hiszen ott lesz találkája Kozma Picivel. Már, ha ő is megérkezett. Mert ezek után semmi se biztos.

Rálépett egy paradicsomra, de lepillantva látta csak, hogy nem is paradicsom az, hanem veres pófeteleggomba, ami a testsúlyától megrepedt, szanaszét repítve-szórva spóráit.

– Hé – kiáltott utána a kombinés –, adja csak vissza a kebleimet!

– Hogyhogy kebleit? Csak egy van. A jobbik, azaz a bal. De ez kell nekem, mert otthon hagytam a tornazásókat. Üres kézzel mégse mehetek.

– Követelem, hogy adja vissza!

– Menjen a fenébe! Ez Mexikó, fogja már fel! Errefelé csemegének számít az ilyen. Dehogy adom vissza!

A kombinés arca hirtelen megváltozott. Nem csak azért, mert szeplők borították el, fülig ért a szája és kocsányon lógtak a szemei, hanem mert ajkai közt, mint libazsíros vatta, asztráltest bukkant elő, s kanyarodott fel a csarnok levegőegébe.

– Isten veled fiúka! – mond az asztrál.

– Isten vele, nénikém!

Lassan a testtel, nekem még feladatom van itt, gondolta, és körülnézett, már amennyire mozdíthatatlan nyaka engedte. Egy teremtetts lelket se látott, a kombinés szőrén-szálán eltűnt, a pár perce befutott vonat úgyszintén. Ki érti ezt? Csak az öt karika villódzott neonfénnel, alatta VIVA MEXICO, vagy valami ilyesmi. Hirtelen arra gondolt, azonnal haza kell utaznia, nincs itt semmi keresnivalója.

Feje felett, szomorkásan csendült fel a hangszóróból egy rég hallott, kedves orgánus: Hát nem emlékszel, te számár? A Pancho Villa, meg a Viva Zapata, no és aztán az El Lobo taktusaira, a sombrero és ezüstsarkantyú suhanására és pendülésére, a farkas vonításra, az öszvér-, számár-, lónyerítésre, a lasszóra, Colt-ra, Winchesterre, a poros utcákra, homokviharra, kaktuszligetekre, a hegyszorosokra és hegyi ösvényekre, a chilis babra és a peyotl hatására? Nem emlékszel semmire?

Ettől alaposan elzékenyült, és könnyezve ébredt fel.

Otthon volt, saját ágyában, zúgó fejjel, kiszáradt torokkal. Kintről, nagyon halkan, edénycsörömpölés hangzott, de benn teljes csend és szűrt világítás uralkodott, mintha hó fénylene át az ablakon. Hagyták tehát nyugodtan, háborítatlanul aludni. Hiába, gondolta Táncos, és rágyújtott, nincs párja a házi nyugalomnak, az otthoni alvásnak.

Tökös bötlehemesek

Az *Írás* név úgy ragadt rá a Sáriöcsire, hogy nagy strikkező hírében állott. Folyton-folyvást csalt, a földre karcolt vonalat legfőljebb csak álmaiban találta el, mégis mindig ő nyert. Szívlapát nagyságú kezével markolta föl az aprópénzt, azután rázta, rázta. *Fej* vagy *írás*, kérdeztük volna kötelezően, a játék szabályai szerint. De ő ezt meg sem várva, mielőtt földobta volna a sok csicsedlit a levegőbe, előre elkialtotta magát: *írás, írás!* Ám, ha a rázás után több pénz esett a *fej* oldalára, ő addig rázta a maradékot, mígnem az *írás* győzedelmeskedett. Igaz, a rézből készült lukas kétfilléreseket és az alumínium ötfilléreseket hagyta a földön, tessék-lássék, nekünk is legyen rázni valónk. Amúgy, *kuss* volt a nevünk. Aki ellenkezni próbált, arra azon nyomban ráüvöltött: *kuss legyen gyerek, mert úgy megverlek, mint a korpába szart macskát!*

Nem szerettünk vele szemtől szembe állni. Jóval magasabb volt nálunk, legalább négy-öt osztállyal járt fölöttünk. Szőrzete imitt-amott csillogott az állán, de már zsilutpengét használt. Ez a kaparós beretva még ritkaságnak számított akkoriban. Tőlem kunyerálta el, én pedig az apám borbélyműhelyének egyik fiókjából emeltem ki. Az apám nem vette észre, mert Lízi néném legalább tucatnyit küldött Amerikából a mindig megdézsmált csomagban, azzal a levélbeli megjegyzéssel, hogy *Ernő öcsém, küldök neked sok silettet, jó élessek, ezekkel beretvöld a pátkai nipeket, hogy szípek legyenek, mint tinétek a demokráciátok!* Azután az apám el is égette ezt a levelet, mert öregapám szerint be volt rezelve. Aznap este hallottam öregapámtól, hogy *a vinkurva Lízi nénétek fostos-szajúsága miatt még a vígin eevishi az apátokat az ávó!*

Összevont osztályokba jártunk, olyan kevés tanterme volt az iskolánknak, mint szegény Basák Tóni füstölőjében a kolbász. Mindig az *Írás* nyert, mindenben. Akkor is, amikor nem. Kuglizásban, nyilazásban, bodzapuskában, távhugyozásban, csúzlizásban...

És akkor is, amikor az osztálytábla előtti kötelező verekedésre ki kellett vele állnunk. Egyetlen egyszer győzött a Smidt Gyuri, a legjobb barátja. Arról meg tudtuk, hogy bundázás. Gőcze tanító elvtárs előjátszotta a bunyómecscset, pontosan megmutatta, hová szabad a testen ütni és hová nem. Gőcze tanító elvtárs azzal kezdte az óráit, hogy leakasztotta Rákosi pajtás bekeretezett fényképét a falról. A tanári asztalra helyezte, és biztos, ami biztos, három fejesvonalzóval támasztotta ki, nehogy eldőljön a nagy csihi-puhi alatt *mindnyájunk édesapjának* képe. Sohasem felejtette el megjegyezni: *sutyerákok, ha valaki le merészei verni bunyózás közben a képet, annak beláthatatlan politikai következményei lesznek a szüleitekre nézvést, érteve vagyon?* *Igenis, tanár elvtárs!*, válaszolt a kórus. De ez még mind semmi. Szembefordította vele a Mindszenty bíboros fényképét, amit pedánsan vasalt acélkék köpenye alatt csempészett be az órákra, s azt a füzeteinkkel és az osztálynaplóval polcozta föl. Minden számtanóra előtt üvöltözte: *osztályharc van, szarháziak, ezt mindenkinek kötelező nem csak tudomásul venni, hanem meg is vívni!*

De nektek most csak egymással! Egyikőtök a munkásosztály, másiktok a klérikáció! Értve van, kispajtikáim? A herezacskó és a szem kivétel volt, azt nem szabadott ütni-rúgni, viszont az orr, az áll kétszeresen beszámított a pontozásba. A mi osztályunkból csak a Regőczy Gyuszi bírta úgy, ahogy a gyűrődést az *Írással*, meg a melák Bendli. Csakhogy ő legalább háromszor bukott olvasásból, így került le a mi osztályunkba. A Gőcze valamennyi bunyómérkőzés előtt kiosztotta a szerepeket. Az erősebb tanulók képviselték a dolgozókat, vagyis a munkások, parasztok hatalmát. Mi *satnyábbak*, akik általában hittanra jártunk, míg lehetett, és ministrálni is szoktunk, a dologtalan *klérikációt*. Ezt a megkülönböztetést nem értettem igazán gyermekfejjel, de hát elfogadtam, ha már a tanító elvtárs így látta jónak. Öregapám sem tudta nekem elmagyarázni, hogy mit jelent a klérikáció, mert azt mondta, hogy az majdnem olyan, mint a *kutyafasza*, és én ne üssem bele az orromat mindenféle szarba, de főleg a *nagypolitikába*.

Kieséses rendszerben, az első vércsöppig vagy ájulásig tartottak a mérkőzések. A vesztes ráadásul körmöst is kapott, általában a végső győztestől, vagyis az *Írástól*. És az *Írás* nem kímélt senkit. Valósággal kéjelgett, amikor egy-egy nyertes meccs után Gőcze a kezébe adta a fejes vonalzót, vagy kiküldte az iskola hátsó kertjébe, hogy vágjon le a bicskájával friss birsfa husángot.

A Gőcze az ügyeletes hetesekkel eleve kikészített két darab tisztára mosott szivacsot, amit az egészségügyi lavór mellé kellett tenni a stokedlire, hogy vérző orrunkat alkalmasint le tudjuk vele törölni.

Az ötvenhatos forradalom bukása után, a téli szünetben bocsátották el Gőcze tanító elvtársat rövid időre, de azután hamarosan visszajöhetett, mert önkritikát gyakorolt és bocsánatot kért a szülői értekezleten. Viszont soha többé nem volt kötelező verekedés az órai előtt, igaz, a Mindszenty és a Rákosi képei is örökre eltűntek az osztálytermünkben. A falunkban azt suttozták, hogy a bíborost bekasztlították, a vén kopaszt meg magukkal vitték a ruszki Szibériába.

Semmit sem vártunk olyan türelmetlen áhítattal, mint az adventet. A *nagykarácsony* közeledtével elmehettünk ministrálni a hajnali misére, amiért kisgalambokat kaptunk ajándékba az Egervölgyi plébánostól. Az apám ki nem állhatta ezeket a galambokat, többször is élcelődött rajtuk: *baszódna meg plébános atyátok a szaros, fostos galambjaival együtt, hová a radai rossebbe rakjuk őket!* Pedig majdnem lefagytab értük a lábam ujjai a fűtetlen templom kövezetén, hiába adott rám az anyám dupla pamuk zoknit. A ministrálást egyáltalán nem nézték jó szemmél az iskolánkban. Különösebb büntetés ugyan nem járt érte, de a Fogarasi és később a Kovács igazgató elvtárs sokszor nyilvánosan, általában az iskolai ünnepeken, ki szokott gúnyolni bennünket, *aprószenetek*.

Hanem a pásztorozás! Az volt ám az igazi. A pihekőnyű, hársfából készített bötlehemet, amit műbútorasztalos

Karcsi bátyámtól kaptam még ötödik születésnapomra, már advent előtt két héttel lehoztam a padlásról. Ki kellett tisztítanom nedves ronggyal, mert telis-teli volt pókhálóval és apró egérszarral. Friss mohával béleltem, átfestettem a fából faragott Kisjézust és a Szent Családot. Új szalmát tettem a jászolba a kukoricacsuhéból fabrikált barmok elé. Öreganyámtól elkunyeráltam Mária Magdolnás kicsiny szentképét és egy vastagabb gyertyát, ezeket is a helyükre raktam. A törékeny, karsú tornyot kályha-ezüsttel, a kereszttjét sárgával pingáltam ki, mivel arany festékünk nem volt. Még a holdvilágnál is fényesebben csillogott.

Több gyerekbanda járta ilyenkor, sötétedés után a házakat. Elfértünk egymás mellett, hiszen hét kilométer hosszú a mi fálunk, a Főszertől az Újtelepig, ahol Struczer Lajos bátyámék is laktak. Nem mondom, hogy nem voltak összeveszések, néha kisebb verekedések a bandák között. Végül mindig megegyeztünk, melyik banda megy be először a kiszemelt házba. Mert nem mindenhol kérdeztük ám meg, hogy *szabad-e pásztorozni?* Általában ott kopogtattunk be a furkós bottal, ahol *jó mód vót!*

Jaj, de örültem másodikos koromban! Az Írás bevett a csókásiak bötlehemező bandájába. Nem tagadom, másnap már csalódással vettem tudomásul, csak a vadonatúj bötlehememnek köszönhetően mehettem velük. Először elsírtam magamat, amikor az Írás, se szó, se beszéd, leemelte vállamról az én ajándékba kapott bötlehememet. Naná, hogy ő vitte, hiszen ő volt az Öreg pásztor. *Ne bögié má' drága aranyos kisöcsém, az anyád szűz máriáját, majd megnősz te is, aztán cipelheted, ölöget!*

Otthon egyszer azt mondta nekem az anyám, hogy: *ez a melák Sáriöcsi gyerek neked szegről-végről rokonod kisfiam, de azért nem muszáj vele süve-főve bandáznod, mert még a szeme sem áll jól nekije.* Hát ekkor értettem meg igazán, hogy miért szólít engemet állandóan drága aranyos kisöcsémnek. Pedig, hogy utáltam ezt a megszólítást! Nem tudom, miért, szégyeltem a barátaim előtt.

Szezononként összekerestem a bötlehemezéssel és a mendikálással annyi pénzt, amennyiért meg tudtam venni legalább három-négy diafilmet. Villanyáram nem lévén a falunkban, az apám világvevő rádiójának telepéről működtettük a csillogó, ezüstsínű vetítőmasinát. Legelső diám a *Grant kapitány gyermekei* volt, amit rá néhány évre sajnos elnyert tőlem az Írás kuglizáson, mint annyi mást. Még ma is érzem a celluloid illatát, még most is magam előtt látom a film címfeliratát, az első képkockákat: *A Verne regénye nyomán készült szovjet film képeiből összeállította: RUZICKSKA JÓZSEFNÉ...* és akkor elkezdődött az izgalmas történet: *1864. július 26-án egy Duncan nevű angol hajó Skócia partjai mentén járt...*

Bötlehemezés előtt úgy kivikszoltuk egymás arcát korommal, kukorica-üszöggel, hogy a jóanyánk sem ismert volna miránk. Imre bátyám adta kölcsönbe a bundás bekecsét, amit kifordítva illett fölvennem. Csali öregapám szurkos kenderkócból csinált madzaggal fölköthető bajuszt és indulás előtt belehúzta fejembe a bűdös-bagós szagú kucsmáját. Hónom alá nyúlt, fölemelt, majd beleálított kerges csizmájába, azután körbetömkölte a lábam szárát rongyokkal, és egy *eriggy te pásztorok kerála, Isten-*

nek hírivel! elengedett az utamra. A vállamra vett bötlehemnek, a nehéz bekecsnek és az emberes csizmának a súlyát nem is éreztem, valami ismeretlen erő vitt előre, egészen a csókási tejcsarnokig. Itt szoktunk gyülekezni indulás előtt és mindig ide tértünk vissza szétosztani az ősszepásztorozott ajándékokat, a pénzt, amit útközben az Írás megdézsmált, általában a nagyobb címletű aprót. Előfordult olyan is, amikor nem sikerült neki a csöreszolás. Ilyenkor meg képes volt direkt elhasalni a Szent Családdal, csak azért, hogy a bötlehemből szétguruló pénzt fölkapkodhassa. Szívszakadva és sírva vittem haza a letört tornyú bötlehemet, amit még aznap este megpreparált Csali öregapám.

Általában almát, diót, lasponyát, birset kaptunk. A tehetősebbektől házilag kotyvasztott szaloncukrot, diós-, mákos kalácsot, vagy egy-egy szál sodort cigarettát. A cigarettát is az Írás gyűjtötte be, mondván: *nektek aranyos kisöcsém, macskapöcse jár a szájatokba!* Igaz, olykor egy-egy slukkot nekünk is engedélyezett. A boltos Kellermayerék mindig kitettek magukért. Lehetett a rogyásig terített asztalukról választani: a gránátos csokikocka, füge, sósorszeszes cukorka, habcsók, krumplicukor, ánizsos bocskorszój, selyemcukor, marcipános kismackó közül. A selyemtapétás falon puskák és agancsok lógtak körös-körül. A Józsi bácsi vaníliás illatú szivart pőfékelt. Náluk minden olyan volt, mint a mesében. A legtöbb helyen azonban savanyú lőrével vagy marharépból főzött irtózatosan bűdös pálinkával, esetleg otelló borral kínáltak meg bennünket. Mi kisebbek hamar berúgtunk, ilyenkor az árokparton rókáztuk ki magunkat.

Szabad-e pásztorozni? – kérdeztük az öreg Fekete Imre bácsiék ablaka alatt is.

Szabad hát! Kerüljenek kendtek beljebb!

Hipp estét, hopp estét! Szerencsés jó estét! Én volnék Sutton Palkó, az első pásztor az olajfák hegyéről... Merre van a gazda? Jó lenne, ha leterítené az asztalt fehér abrosszal vagy legalább tiszta lepedővel...

Jó estét gazduram! Én volnék a második pásztor, hol van az a retkes, szitykes-szutykos szolgálója? Ha most be nem léptem volna, a kolbász és a sunka odaégett volna...

Pásztorok keljünk fel, ...Betlehem városába siessünk, ne késsünk, hogy még ezen éjjel oda érhessünk,

Kisjézusnak ajándékot vihessünk, mi urunknak tiszteletet tehessünk...

Gyere bé, Öreg!

Jó estét Gazda! Én vagyok az Öreg. Akkorát csetlettem-boitottam kendtek küszöbében, hogy százmázsás lelkem majd' kiszakadt. Ilyenkor az Írás elgáncsolta saját magát, hasra vágódott, majd kisvártatva föltápázkodott. Az első pásztorra bízott bötlehememet körbetáncolta, utána színészkedve felkiáltott. Hát ti most is alusztok? Keljetek föl, mert a gazda kakasa már hármat kukorékolt... Pásztorok, pásztorok keljünk föl...

Sorra felkeltünk és egymást kérdeztük:

Hát te mit álmodtál pajtás?

Hát én pajtás azt álmodtam, akkora egy szűnyogot láttam, hogy egyik lába a sokorópátkai, a másik a szögedéi templomon volt és úgy ivott a Dunából. Háá... te pajtás mit álmodtál?

Hát én pajtás azt álmodtam, hogy a gazda egy nagy marék pénzt adott...

Jó is volna pajtás!

Hát a nagy hordót melyitek hagyta nyitva?

Kis Pista a nagyobbik bojtár...

A legvégén, még néhányszor körbejártuk az asztalt, furkósbotjainkkal döngöltük a tisztaszoba földjét és a Vehrér Pista bácsiéknál ivott sok pálinkától kábultan már óbégatva énekeltük:

*Hurka, kolbász, szalonna,
ha a gazda azt adna,
Pásztoroknak jó volna!*

*Egy liter bort melléje,
ha a gazda töltene,
Pásztoroknak jól esne!*

Hát, az öreg Feketééknél, egy szem dió nem sok, de még annyit sem kaptunk. Természetesen az Írás azonnal „reklamált”. Erre föl Imre bácsi fölemelte a mutatóját, dörge delmeset fingott, majd fennhangon azt mondta a feleségének: *Hogy a franc esne belétek! Eridj anyjuk, ne sajnáld, hozz be nékik a rédliből egy szakajtó sültöt!*

Odakinn kékesfehér színben játszott minden, igencsak kavarta már a havat a szél. Még szerencse, mert a frissen sült, forró tök majdnem kiégette a tenyerünket. Mintha varázsszóra, valamennyien egyszerre dobtuk bele a hóba. Ekkor az Írás ránk parancsolt, szedjük föl azonnal, mit képzelünk mi, majd talán hagyjuk, hogy pocsekba menjen ez a drága sültök! Ezen kicsit elcsodálkoztunk, de senki sem mert ellenkezni. Előkapartuk a hóból az összes sültöt. Mindent úgy csináltunk, ahogyan azt az Írás mondta. Hátba kellett kerülnünk az öreg Fekete házához, de ez csak úgy volt lehetséges, hogy a szomszéd Pöntör Mihályék udvarába lopóztunk. A Pöntörék ablakai sötétek voltak, tudtuk, a tyúkokkal fekszenek, mert a Mihály bácsi mezőőr lévén mindig hajnalok hajnalán kel. Egyszerre ott álltunk a fehérre meszelt hosszú hátsó fal előtt. A sültöt az utolsó falatig fölkenette velünk az Írás a falra.

Aznap már nem pásztoroztunk sehol sem. A tejsarnok-

nál szétosztottuk az ajándékokat és az aprópénzt. Szinte lábujjhegyen sunnyogtunk haza.

Másnap nem volt iskola, mert kiadták a szénszünetet. Tüzelő híján egy héttel korábban is csak úgy mehettünk, hogy minden tanulónak két-két kölönc hasábfát vagy három szem tojásbrikettet kellett vinni. Leó tanár úr, akitnek széle-hossza egy volt, akit ezért csak kiscigányoknak hívtunk, az iskola kapujában gyűjtötte össze naponta a tüzelőre valót. Egyedül őt nem szabadott a tanítóink közül elvtársnak szólítani, azért, mert az a szóbeszéd járta, hogy büntetésből került a falunkba. Egyenesen a győri tanítóképző intézetből, ahol állítólag a kistanító néniket simogatta és molesztálta. Imre bátyám szerint nem más, mint Fogarasi igazgató jelentette ki a községitanácsülésben, hogy *az ilyen szar emberek nem érdemlik meg az elvtárs megszólítást*. Mert: *az ilyenek miatt késik a világbéke, és áttételesen a koreai nép is az ilyenek miatt szenved!* Hát én nehezen tudtam elképzelni, hogy mi köze van a kiscigány Leónak a koreai néphez, hacsak az nem, hogy a koreaiak is olyan apró teremtyük, mint a Leó.

Szénszünet ide, szénszünet oda, nem sokáig aludhattam emeletes dunyhám alatt. Iszonyatos fájdalomra ébredtem. Az apám, mint akitnek elvették a józan esztét, tajtékzott, üvöltött. Hajamnál fogva ráncigált ki az ágyból. *Mi az anyád szűzmáriáját csináltál tegnap este? Majd adok én tenéked bötlemehemézést! Ripityára töröm a fejedet azt a szaros kócerájt! Lenyálatom veled azt a falat...*

Néhány perc múlva már ott térdeltem borbélyműhelyünk olajos hajópadlóján, a sarokban. *Vezekelni, azt muszáj, minden bűnre*, mondta ilyenkor. Ez volt a szokása. Ha rossz fát tettem a tűzre, odatérdepeltetett a sarokba. A köpöcsésze mellé! Nem is a térdepelés fájt, hanem a köpöcsésze közelsége. Undorodtam attól a fehérre zománcozott, rohadt büdös csészétől, amit az apám kuncsaftjai turháztak tele nap, mint nap. Egy ideig csak a falat bámultam, a falon az ötvaros-barna színnel hengerelt mintákat. De ahogyan káprázni kezdett tőlük a szemem, ahogyan fáradt a nyakam a merev tartástól, úgy csúszott tekintetem egyre lejjebb erre a repedezett zománcú akármire. Végül már csak a repedéseket láttam, amelyek úgy hálózta be az egész csészét, mint a vérerek az ember testét. Hányinger gyötört. Nem tudom, hány percet, hány órát térdelhettem ott a sarokban.

Ma már csak arra emlékezem, hogy délutánra megennyhült az apám. Odakinn a bőszen kavargó hó is átváltott szinte langyos, permetező esőre. Néhány napra rá, a karácsonyfa alatt ott fénylett életem első kurbli vaskorcsolyája.

Biciklivel a köldöke fölött

Sóshátú Fiú és Varázsbokájú Lány útnak indultak. Csak a közeli Macskás-tóhoz. A Lány megigazította zokniját csillagos tornacipőjében, felpattant a biciklire és gyerünk.

Sóshátú Fiú előző este izzadta bele sötétszürke pólójába az útvonalat, egy komplett térkép rajzolódott ki a fehér szemcsés vonalak mentén. Egymásra néztek, és egyből tudták, mit kell tenni. Varázsbokájú Lány kimosta a pólót, nem egyszer, nem kétszer, de a térkép nem akart eltűnni. Halványodott valamelyest, össze is zsugorodott, de a Macskás-tó semmivel össze nem hasonlítható képe még mindig tisztán rajzolódott ki. A Lány bal karja csupa libabőr lett, míg jobb karjáról Sóshátú Fiú egyesével csókolta le a parányi búbokat. Mikor a Fiú nyaka köré fonta lábait, varázsbokája összesúrlódása révén csillagfény gyűlt a belvárosi albrétlet kicsiny szobájának sötétjében.

Igyekeztek kikerülni a forgalmat, ami szombat délután nem volt túl nagy, de Sóshátú Fiú nem szeretett autók között cikázni; nem vallotta volna be, de őrült féltékenység gyötörte, mikor az autók ablakain kihajoló férfiak kéjsóvár tekintettel mérik végig a Lány szélben lobogó barna copfját. Elmentek a pálya mellett, a külváros szélén, ahol Rasztás gyakorol mindig, aki Európa- és világajnok BMX-es, jelenleg az Orion-Bajnokságra készül. A gyártelep mellett jobbra fordultak; Sóshátú Fiú minden épülethez kapcsolt egy rövidke anekdotát, hol és mit dolgozott, kikkel kötött életre vagy egy hétre szóló örök barátságot. Néhány száz méter után elértek a Déli Időkapuig. Rajtuk kívül csak egy mákteát szállító kamion robogott az átjáróban, figyelmet sem szentelve rájuk. Kicsit hepehupás volt az út, talán a Nyugatin kellett volna menni, az nincs ennyire elhasználódva, morfondírozott Sóshátú Fiú, de így le tudnak vágni néhány kilométert, a Lány ugyanis régen biciklizett már, a bicikli évek óta a lépcsőházban porosodott, néhány hete vette csak ismét elő.

Még sosem járt az Ó-Ó-Városban. Lenyűgözték a pókhálószerűen egymásba kapcsolódó utcák, az apró mézeskalács házak; ahol az udvarok tele gyümölcsfákkal, kutyaugatással és gyerekcacajjal hajtott hintákkal. Szinte még tekerni is elfelejtett, olyan elemi erővel tört rá a déja vu. Egy „Eladó” táblás ház előtt hirtelen megálltak, a Fiú csak annyit mondott, „Megvesszük”.

Sóshátú Fiú biciklivel a köldöke fölött született. Két centiméter átmérőjű, vörös, málnaszerű anyajegy virított a köldöke fölött. A szülők először megijedtek, az orvosok hiába nyugtatták őket, hogy néhány hónap alatt felszívódik; majd meg voltak győződve róla, hogy bicikli alakú, de megörökíteni nem tudták már, másnapra eltűnt.

Kiértek a tóhoz. A Lány megmozgatta elmerevedett lábait. Kerestek egy nyugodt zugot, távol a zsiliptől, ahol kövér kisfiúk ugráltak a vízbe; csobbanásuk és sikítozásaik hangját tompította a nádas.

Az idő múlását a víz csillogásán érezték leginkább. Ahogy tompultak a fények, úgy fogytak el az emberek. Ők meg csak beszéltek és beszéltek, leheveredve a fübe. Néhány óra múlva a Fiú pisilni ment, otthagya a Lányt a félhomályban, amikor ismerős arc tűnt felt a két egymásra fektetett bicikli mellett. A hófehér tornacipők megkerültek és leültek mellé.

– Hát te, mit keresel itt?

– Látni akartalak.

T-Lovag, aki átjáratos téren és időn, aki megállítja a percek, akinek kék szemében ott van Varázsbokájú szemének barnasága; belesimított a Lány hajába. Gyomra összerándult, keze remegni kezdett, és ismét ott voltak a Hajas-sziklánál, ahol egy éve találkoztak. T-Lovag magányosan kószált téren és időn át, míg egy véletlen folytán megbotlott a Lófej-köd bal sarkában, és a Hajas-szikla peremén meghúzódó kicsiny réten kötött ki, nem messze a Lánytól, aki ott napozott. A Lovag, mikor meglátta a Lányt, ahogy hason fekve rácsált egy fűszálat, miközben barna haját gyöngyvirágtündérek fonogatták, elvesztette egyensúlyát, szemét elhomályosította a Lány bokája körül ragyogó csillagfény, a szíve pedig megtelt egy különös érzéssel, amit már vagy 420 éve nem érzett.

Fűzizegés hallatszott, a Lány a hang irányába nézett, de tudta, hogy Sóshátú Fiú jött vissza, és tudta, hogy mire visszanéz, T-Lovag már nem lesz sehol, eltűnt, ahogy jött, csak a nádas zörrent meg utána.

Nem sokkal napnyugta után gyülekezni kezdtek a macskák a tó körül, hogy éjjelre teljes létszámmal üljék körbe. Minden évben megteszik egyszer. Senki nem tudja, hogy melyik nap lesz a gyülekező, kihez vagy mihez igazodnak. Láthatóan egy hatalmas, vörös cirmos a vezetőjük, aki, ha némi bonyodalom támadna, elég, ha megvillantja sugárzóan zöld prizmaszemét, és a verekedők farkukat behúzza elsunnyognak.

Sem Varázsbokájú Lány, sem Sóshátú Fiú nem látott még ehhez foghatót. Hallottak már ezt-azt a Macskás-tóról, de városi legendának tartották csupán. És most ott voltak, ott, ahol milliónyi villódzó szempár a tó körül; a tekintetek a tó közepére szegezve, mintha várnának valamit, közben izgatott surrogás és dorombolás hallatszik. Megbabonázva álltak a félsziget belsejében, egy pillanatra eggyé olvadtak a Macskás-tóval, majd éjjel után elég volt egy prizmavillanás, és a macskák eltűntek.

Némán tekertek egészen hazáig, csak mosolyuk árulta el, hogy mindketten megértették, miért is kellett ma kijönniük a tóhoz.

Fáradtan dőltek az ágyba. A Lány mélyen belefúrta arcát Sóshátú Fiú mellkasába, a göndörödő szőrök megcsiklandozták az orrát, de nem érdekelte, mert a Fiú csak ölelte és ölelte, mintha soha nem akarná elengedni. Egymás karjaiban aludtak el, mint régen, mint már nagyon régen, és a Lány összesúrlódó bokája körül ismét felgyűlt a csillagfény.

Tolnai-triptychon

Romeltakarítás és restauráció Tolnai Ottó újabb könyveiben

Ez a tanulmány Tolnai Ottó újabb könyveivel foglalkozik. Azt a periódussá (és megjelent formájában triptychont képező) terebélyesedő időszakot szeretném áttekinteni, ami a *Költő disznósírból* kötet óta megjelentetett Tolnai-könyvekből felfejthető. A kiindulópont az *Ómama egy rotterdami gengszterfilmben* lesz, majd *A pompeji szerelmesek* és a *Grenadirmars*¹ áttekintése következik; intertextuális csellengés sem kizárt. Elsősorban azt mutatom meg, hogy a verses forma, illetőleg a hosszú- és rövidpróza (Kurzprose) narratív és poétikai eljárásmodjai miként illeszkednek a Tolnai-oeuvre egészébe. A romeltakarítás és a restauráció általam alkalmazott, bevezetendő fogalmak.

A Tolnai-triptychonról

Egymás mellé állítva e tomosokat, rögtön feltűnik, hogy 2006-os *Ómama egy rotterdami gengszterfilmben*, valamint a 2008-as *Grenadirmars* közrefogja a 2007-ben kötetként megjelent *A pompeji szerelmeseket*. A kiadás időpontjai mintha a linearitás képzetét keltenék bennünk, pedig szó sincs itt hagyományos értelmében vett linearitásról. A koncentrikusan bővülő oeuvre három újabb darabja ez a három kötet; tematikai-poétikai rokonságuk nem véletlen, hanem az életműből, Tolnai írásművészetéből fakadó természetes következmény. Külsőre is jól látható, hogy az *Ómama* és a *Grenadirmars* ugyanakkora méretben készültek, míg közülük kimagaslik (akárha robbanásra kész vulkanikus kúp) *A pompeji szerelmesek* című kötet. Előbbi két könyv a zEtna Kiadó gondozásában jelent meg; a borító is hasonló koncepció alapján készült el.

Az *Ómama* kötet első borítóján egy Vermeer-festmény részleteként egy üllő nőalak látható, míg a hátsó borítón egy keresztelő átvételi elismervénye található, 1940-es évszámmal. Ilyeténképpen a borító egy felületen jeleníti meg a mitikus ómamát és a keresztelő tevékenységet végző hús-vér ómamát. Erről Tolnai *A félreértett kenyérfalat* című versében beszél: „A lyuggatott ólomteknő / a depónián gyűjtött kanülökből fűzött függöny / az elhullott hatyú énekének kottafüzete mellett / csak a sok szerencsenyereket találta / a nyomozó méhés / mint ragyogó zöld-arany kas / zsongott tőlük az almárium / józsef és anna sándor és mária / csak a sok pogány gyereket / akiket ómama kereszteltetett meg”.²

A *Grenadirmars* borítójához Gerhard Richter képét használták fel; ez az a kép, ami Tolnaira Berlinben revelációszerűen hatott, a zentai Tisza képét idézve fel: „De hogyan került ez a zentai Tisza-part most egyszerre oda, Berlinbe? Hosszú idő kellett, hogy észhez térjek, felérjem ésszel, mi is történt. [...] addig a napig úgy hittem, hiper-

realizmus, vermeeri tökély ide vagy oda, valami különbség mégis kell hogy legyen a kép és a valóság között. Igen, itt nem volt különbség, nem létezett határvonal. Bizonyosan tudtam. Ahogyan az a kínai mester is fölment a képre és hátra tett kézzel elballagott, én is fölmentem, és odaültem. Ezt talán maga Richter sem tudta. Mármint hogy sikerült. Nem volt híre róla. Hogy valaki, egy rezge kisgyerek, egy rezge kérész felült a képére, felitatódott annak ezüstolív közegében. Hiszen a képzőművészet, a kritika, az elmélet, mint jeleztem is, más irányba kutáskodott, más irányba tart, nincsenek ilyen instrumentumai, a fénykép feltalálása óta nem foglalkozott igazán ezekkel a kérdésekkel.”³

Az újabb Tolnai-könyvek műfajilag is változatosak, s ez nemcsak azért van így, mert Tolnai nehezen kategorizálható, teljesen egyéni beszédmódot alakított ki. Az *Ómama*-kötet műfaji megjelölése: regény versekből.

A pompeji szerelmesek alcíme – Fejezetek az *Infautusból* – elbeszélésfüzérként, esszénovella-gyűjteményként, középhosszú prózaként értelmezhető. A *Grenadirmars* alcíme nem kevésbé talányos (előrevetítve: találót kellene ide írni, vagy, tovább megyek, telitalálatot) – egy kis ízelt opus –. Ennek a kötetnek a záróakkordja beszéli el tulajdonképpen azt a szándékot, miszerint a *Grenadirmars* az *Ómama*-könyv párjaként, testvéreként funkcionál majd (*Álom egy zentai könyvecskéről*).⁴ Itt Tolnai rövidprózával, sokszor zárlatos, fragmentumszerű szövegekkel dolgozott. Az alcím jól mutatja a szövegszervező szándékát; szelvényekből, apróságokból építkezik, nem megfélemlítve arról, hogy amiről beszél, az élő, organikus: szövegtestesülésében, tartalmában egyaránt.

A triptychon tehát különböző műfaji kódolással operál; alaphelyzetét tekintve viszont érezhetően a balkáni ezredforduló köré szervezi mondanivalóját. A szövegek a felbomló struktúrák rögzíthetőségével, újrakonstruálásával kísérleteznek; a kilencvenes évek jugoszláviai eseményeitől kezdődően (Tolnai figyelme az egész 20. századra kiterjed) a kétezres évekig terjedő időtérre, illetve az a megélt tapasztalat, ami összeköti, triptychonná szervezi a könyveket. Ezzel szoros összefüggést mutat az identitás problematikája; a délszláv állam, a jugoszláv egység megbomlása, s az ehhez csatolható, átszituálódó identifikáció kérdése, a háborús sokk utáni újrakezdés. Ezek a jelenségek az általam triptychonként emlegetett szövegek mindegyikében fellelhetők.

I.

Az *Ómama egy rotterdami gengszterfilmben* ennek megfelelően Vitéz ómama alakja köré szervezi meg magát. Az apácának készülő anyai dédszülő mítosz és valóság között

¹ Tolnai Ottó: *Ómama egy rotterdami gengszterfilmben*. zEtna Kiadó, Zenta, 2006; *A pompeji szerelmesek* (Fejezetek az *Infautusból*). Alexandra Kiadó, Pécs, 2007; *Grenadirmars*. zEtna Kiadó, Zenta, 2008.

² Tolnai Ottó: *A félreértett kenyérfalat*. In: *Ómama egy rotterdami gengszterfilmben*. zEtna Kiadó, Zenta, 2006, 200.

³ Tolnai Ottó: *Grenadirmars*. zEtna Kiadó, Zenta, 2008, 392.

⁴ Tolnai Ottó: *Grenadirmars*. zEtna Kiadó, Zenta, 2008, 379–397.

teremt kapcsolatot. Folyamatos jelenléte egyszerre mutatja fel retrospektivitás, illetve a megidézett alakmás és a kortárs horizont dialógusát; az első ciklusban jól lokalizálható a tér, a kötet további ciklusaiban (különösen *Az argentin arca* című hosszúverstől kezdődően) azonban mindez képlekennyé válik: „Tolnainak megvan az a különleges és leginkább önmagára veszélyes képessége, hogy a napi, a most történő történelmet szinte azonnal, az esemény jelen idejében mítosznak lássa, mítoszként értelmezze, és hogy összekapcsoljon, szinkronba hozzon egymással látszólag összefüggésben nem lévő eseményeket (kergemarha-kór, a németalföldi festészet, a hágai börtön fala, avagy a madár-influenza, Rembrandt, Milosevics boncolása Hágában), és egyetlen, összefüggőnek ható, ráadásul ismétlődni, replikálódni képes mitológémák hálózatává szője azokat.”⁵ Az egyébként is mitikussá emelt női alak hirtelen egy nemzetközi költőfesztiválon találja magát. Tolnai ezzel a szituációval szembesít a címadó ciklusban, és itt jelenik meg az identifikáció problémaköre is: „a fesztivál katalógusában nevem mellé / azt írták hogy Hongerýe / Hungary majd egy emailen azt / kérdezték nem inkorrekt-e ez így / s én válaszolni akartam írják kötőjellel / azt is hozzá még hogy Joegoslavië/Yugoslavia / de végül is nem emilestem nekik / azon tűnődtem mire megérkezik emilem / jugoszlávia talán már meg is szűnik létezni / szerbiát írni meg viszont egyelőre még semmi kedvem / talán már meg sem is tanulom írni / legalábbis nálam már nem fog beidegződni a dolog / noha per pillanat koštunica jugoszláviájával szemben én / éppen őindič szerbiáját támogatom / jóllehet láttam miodrag pavlović neve mellé azt írták / Servië/Serbia Vešovičnál pedig csupán azt Bosnië/Bosnia / gondoltam végre legyen én is az ami mindig is voltam / hagytam a Hongaars/Hongerýe / hiszen emlékszem még gyerekkoromból / szomszédunk volt apámmal druszként szólították egymást / jól emlékszem ungar matyira / mindig irigyeltem ugyanis vezetéknévét / (minket akkor még kracsunnak hívtak).”⁶

A groteszk, szürreális helyzet a ciklus XIII. darabjában ér el tetőpontjára; a szürreális képek, a fiktív dialógus ómama és a lírai én között megfelelő kontrasztot szolgáltat az önmagában is az irrealitást sugalló szituációhoz. Hollandia, mint a Nyugat reprezentatív országa, a hágai nemzetközi bíróság, a rotterdami nemzetközi költőfesztivál, egyáltalában a nemzetköziség, ütközőtérben egy identitásában fel lazított, kilétét megragadni akaró lírai beszédmóddal, ami egy területileg felszámolás/átalakítás/újrendeződés alatt álló terület reprezentánsaként mégiscsak fel tudja mutatni a heterogenitás ellenében azonosságát, mindezt a tapasztalatot azonban a távollévő, ámde megidézett ómama mondja ki, akit a lírai én távollétéből ittlébe generál: „készüljön ómama mondtam kissé felemelve a hangomat / jóllehet ómama nincs / ómama valójában sosem is feküdt az almáriumban [...] / készüljön ómama / az indigó pruszlikot vegye fel / pest fiume ott óceánjáróra emelik és szépen / rotterdamba hajóztatják / ha tengeribetegség gyötri nyugodtan okádjon ki / a fiókból / tán már megint filmeznek kérdezte / igen mondtam egy pesti filmes fiú újraforgatja / 35 milliméteres-

re az egészet / de hiszen nem vagyunk mi filmszínészek / mondta ómama magára öltve a molyok által felzabált / ám most még szebben ragyogó / élő indigó pruszlikot / mi semmis vidéki véglenyek vagyunk / minket szarból tapasztott az úristen / (szarszappannal mosott egész életében) / igen ómama így van / ám mostanság akárha az ilyen szarból tapasztott lények / jönnének dívatba”.⁷

Mikola Gyöngyi az utószóban egyébként eposzról beszél. Olyan szöveggként fogja fel tehát az *Ómamát*, ami magában rejt egy nagyepikai forma lehetőségét. Ez akkor válik izgalmassá, ha a címszereplőben egy olyan hőstípusra ismerünk, aki nem hordozza magán ugyan a sorsfordító cselekedetekhez szükséges erőt, hacsak nem Tolnai magánmitológiájának szintjén. A kulcs, s valószínűleg Mikola Gyöngyi álláspontja mögött ez húzódik meg: a családi mitológia centrális figurája valóban eposzi tulajdonsággal és súllyal bír. Igazán érdekessé és feszültté mégis akkor válik a szöveg, amikor ez a magánmitológia (családtörténet) a múltra vonatkoztatva konfrontálódik: „Az eposz tere továbbra is az otthon, a gyermekkor földje, Ókanizsa mint ősfalu, de ez a hely immár Afrikára és Szibériára, a két végletes, és az otthon perspektívájából nézve *valószínűleg világra* vészesen nyitottá váló térként mutatkozik; időben pedig az egész XX. században, az önmagukat rendre ismétlő háborúk idejében köröznak a szereplők.”⁸ A háború legmegrázóbb rekvizituma a *13 haty-tyúk dala* című hosszúvers, melynek referenciái a szövegben csak (M)-ként jelölt Slobodan Milošević 20 órás boncolása, a NATO-bombázás emlékképei és a palicsi Vértó, ami az utóbbi időszak legfontosabb locusaként időről időre felbukkan az életmű egyes darabjaiban.

Az utolsó ciklus főalakja, Barnabás az, akivel elkezdődik az általam romeltakarításnak és restaurációnak nevezett folyamat. Mikola Gyöngyi észrevétele megint pontos, amikor arról beszél, hogy az ómamába inkarnálódott „hangzó és ragyogó új lény” másokban is fellelhető: „Ómama figurája örök mintázattá is válik, emblémává, melyre ráismerünk más alakokban, más sorsokban, más időkben és más helyeken is.”⁹

Barnabás, az utcaseprő figurája érzékletesen mutatja fel ezt az új(abb) inkarnációt, bár megjelenése nem mentes az óvatosságtól, a feszültségtől, a tragikusságtól: „Mintha álcázná magát / úgy közeledik a kanizsai úton / a helyi infaustusok düldelt békaszemekkel / a vértóból figyelik barnabás mozdulatait / talán már őt is behívták / valami még nem látott / hadgyakorlat vette kezdetét / amelyet maga a körözött tábornok vezényel / mintha álcázná magát / barnabás afféle előrs [...] senki sem akaródzik kimászni a sárból / ha netalán mégis valami nagy hadgyakorlat / és barnabás afféle előrs / lopakodó szomorúfüz...”¹⁰

A kötet utolsó előtti versében jelenik meg legérzékletesebben az, amit magam a romeltakarítás, restauráció kettős fogalompárjával írtam volt fel. Mindez azonban természetesen allegorikusan értendő, mint ahogy Barnabás az újrakezés allegorikus figurája. Mivel az önreflexió Tolnai eljárás-módjainak alapvető szövegszervező metódusa, a restaurációs kísérletet az írás, szövegteremtés aspektusából is olvashatjuk,

⁵ Mikola Gyöngyi: *Utószó*. In: *Ómama egy rotterdami gengszterfilmben*. zEtna Kiadó, Zenta, 2006, 234.

⁶ Tolnai Ottó: *Ómama II*. In: *Ómama egy rotterdami gengszterfilmben*. zEtna Kiadó, Zenta, 2006, 96–97.

⁷ Tolnai Ottó: *Ómama egy rotterdami gengszterfilmben XIII*. In: *Ómama egy rotterdami gengszterfilmben*. zEtna Kiadó, Zenta, 2006, 121–122.

⁸ Mikola Gyöngyi: *Utószó*. In: *Ómama egy rotterdami gengszterfilmben*. zEtna Kiadó, Zenta, 2006, 233.

⁹ i. m. 234.

¹⁰ Tolnai Ottó: *Afféle előrs*. In: *Ómama egy rotterdami gengszterfilmben*. zEtna Kiadó, Zenta, 2006, 181.

nem beszélve a nyilvánvaló alteregó-teremtésről, ami mind az infaustusok, mind Barnabás esetében fennáll. Barnabást nem tekintem egyértelműen infaustusnak; több annál, éppen a fenti inkarnáció miatt. Egyszerre mitikus/transzcendens és referenciális, jelenléte szükségszerű következmény, avagy a véletlen műve: „Ha száll a nyárpehely / barnabás nem várja meg a hajnalhasadást / hisz addig kell tüsténkednie / míg fogja a nyárpelyhet a harmat / aztán jön csak át a platán alá [...] felemeli szomorú sárga söprűjét / barnabás bekattant mondják / a tejutat söpri / a gyilkosok martalócok után / végre valaki söpri / mert senki sem szemetel annyit / mint a gyilkos martalócok / minden fiókot kiforgatnak / felhasználják minden dunyhát / végre valaki söpri / a gyilkos martalócok után / szép ritmikusan a hadak útját.”¹¹

II.

Az Alexandra Kiadó gondozásában megjelent *A pompeji szerelmesek* című szövegegyüttesben Tolnai a restauráció más mintázatait mutatja fel. Ezúttal nem családtörténetre támaszkodik. Sokkal inkább az infaustusok Vértó körül cselengő figuráit szövegezteti meg (magának is meghagyva egy hol erősebb, hol gyengébb beszédpozíciót), akik fokozatosan át is veszik a narrátori vezérvonalat: „Fél füllel hallottam, amikor Szanitter Tibike és Gorotva, Regény Misu barátai, arról vitatkoztak: ideje lenne immár eldöntenie T. O.-nak, mi lesz a kulissza az Egész mögött: a TOLNAI, az Adria, a kisebbségi kérdés, avagy ez a kurva tízéves balkáni háború?! Ki kellene jelölni végre, hol az ajtó, hol jönnek be, hol mennek ki a szereplők. (Szegények erővel színre szerettek volna lépni már. Ami egy műkritikusnál természetesen azt is jelenti, hogy: színt vallani. Elterjedt a hír, szerepelni fognak egy regényben. De a regény sehol sem volt.)”¹²

Az infaustusok mellett rendkívül jelentős szerep jut Tolnai alapkategóriájának, világmetaforájának, az ÚJ TOLNAI Világlexikonának. Több helyütt nevezi magát lexikográfusnak, magyarán szótárírónak, szembesülve azzal, hogy ez a tevékenység egy életre szól. Teljes joggal teszi fel a kérdést Kántor Lajos Tolnai életművével, írásművészetével kapcsolatban: enciklopédia vagy pókháló?¹³ Kántor ezt még a *Költő disznósírból* kapcsán vetette fel, ám ennek relevanciája azóta sem csökkent. Az enciklopédikus tudás olyan absztrakciós végponttá lett, melynek elérésére törekedni lehet (Tolnai esetében kell, imperatívusként is értelmezhető készlet, szükségletnek tűnik, ahogy a legapróbb jelenségre, a legparányibb rezdülésre rácsapva – szinte hallható, tapintható a mohóság, ahogy semmis (mű)tárgyaira rácsap –, beteljesíteni azonban nem lehet. Nem véletlen, hogy Tolnai gyakran emlegeti a kitűnő argentint, Borgest e témával kapcsolatban, elég talán *Az alef* vagy a *Homokkönyv* című elbeszélésekre utalni e helyütt. Az sem véletlen, hogy önreflexióiban egyre gyakrabban említi korunk domináns médiumát, a komputert. Azt is tudjuk azonban, hogy szuperkomputer, egyelőre legalábbis, nem létezik. Pedig komoly realitásnak tűnt, hogy az enciklopédikus tudásra használt lexikon modelljét, amiből mindig hiányzik a kiegészítő kötet, a komputer olyan módon

váltja fel, hogy meg is szünteti ezt a problémát. Jobb híján maradnak tehát a kötetek; a grandiózus vállalkozás tomosai, szócikkenként akár, füzetekbe rendezve, beépítve az életmű egyes darabjaiba.

„E tízéves háború alatt jócskán elhanyagoltam a TOLNAI-t. Magamban. És úgy általában is. Tehát a füzetekben. A BURDON spirálos füzetét például el is veszítettem. Valójában sosem is szoktam meg a spirálos füzeteket. Jobban szeretem a régi, régtől hányódó, a hurcolkodásokat is átvészelt, műrostos, román és orosz füzeteket. [...] A HIT-JÓS-ra pedig (teljesen tönkretéve két kedvenc illusztrációt: Homoktölcsér Oklahomában; Cukrárszok fogait a liszt- és a cukorpor megrontja) a hurcolkodáskor – Újvidékről Jutka szülőhelyére, Palicsfürdőre, a sávba, mind közelebb az anyaországhoz, amelyhez akkortájt kezdtek erős erotikus szálak fűzni-szíjazni, olyannyira, hogy később egyik regényhősöm, akit hajléktalannak nevezek, ugyanis még nincs regénye, csupán egy Regény Misu nevű barátja, már arról mesélt, hogy az a nő, mármint az anyaország, valójában egy még relatíve fiatal, kíváncsi teremtmény (1000 év egy nő életében semmi, magyarázta Misunak) – ráfolyt a benzín. Akkor, amikor a mennyezetig érő legyezőpálma tövére is ráfolyt az a bűzös, akkor már javában szökített folyadék az egyik öt tonna kamionban, a függőlegesen betuszkolt motorbicikliből. Valójában egyfajta identitászavarról volt szó. Egy napon többé már nem tudtam eldönteni: én vagyok a TOLNAIban, vagy a TOLNAI van énbennem.”¹⁴

Ez a dilemma olyan jellegzetességekhez vezet el bennünket, ami Tolnai szövegtévesztését alapvetően meghatározza. Ez a technika működteti egész alkotói univerzumát. Nagyon fontos Mikola Gyöngyi megállapítása, miszerint a „szinte permanens önmegfigyelés és önreflexivitás következtében a Tolnai-művek kijelentéseinek státusa felől sohasem lehetünk egészen bizonyosak, nem lehet megállapítani, hol húzódik a határ képzelet és valóság között.”¹⁵ A határok tényleg képlékenyek; tulajdonképpen nincs is határ, persze ez nem jelenti azt, hogy ez az oppozíció teljes egészében megszűnne, ám kétségtelenül radikálizálódik és egy hangsúlyozottan imaginárius térbe transzponáltatik, ahonnan az önreflexív eljárások segítségével elrugaszkodik a referencialitás irányába. Oszcillációja véget nem érő hullámokat kelt, ugyanakkor láthatóvá teszi a szöveg megírásának fontos vagy lényegtelen mozzanatait: „Nemcsak az ünnepélyesen zárt szerkezetet, a kész művet látjuk, hanem a munkafázisokat, a nyersanyagokat, a dilemmákat is, legalábbis ezeknek egy részét. E komponálási mód révén [...] az olvasó állandóan szembesül a költői megnyilatkozás (elméleti, metafizikai) megkérdőjelezésével, illetve az azokkal az erőfeszítésekkel, melyek a megszólalás alapjainak megteremtését kísérik. A mű, a ház láthatóan homokra épül...”¹⁶

Az infaustus tehát kategóriaként nemcsak személyekhez köthető megszólalásokat takar. Speciálisan megszervezett kronotopikus képződményről beszélhetünk, mely az emlékezet folyamatosan szerveződő, alakulásban lévő hely- és

¹¹ Tolnai Ottó: *A gyilkosok martalócok után*. In: *Ómama egy rotterdami gengszterfilmben*. zEtna Kiadó, Zenta, 2006, 208.

¹² Tolnai Ottó: *Polgár Baba és a függőleges fakir*. In: *A pompeji szerelmesek (Fejezetek az Infaustusból)*. Alexandra Kiadó, Pécs, 2007, 26–27.

¹³ Kántor Lajos: *Tolnai Ottó glóbusza – enciklopédia vagy pókháló?* Korunk, 2005. június.

¹⁴ Tolnai Ottó: *Polgár Baba és a függőleges fakir*. In: *A pompeji szerelmesek (Fejezetek az Infaustusból)*. Alexandra Kiadó, Pécs, 2007, 18–19.

¹⁵ Mikola Gyöngyi: *A nagy konstelláció: kommentárok Tolnai Ottó poétikájához*. Alexandra Kiadó, Pécs, 2005, 58.

¹⁶ i. m. 59–60.

időrelációit modellálja. A modellszerűség epicentrumában a vulkán-metaphora áll; ez a trópus az, ami felbukkan már az Ómama-versekben is, érvényességének határait pedig legfeljebb jelezni lehet, semmint meghatározni.¹⁷

A *pompeji szerelmesek* kapcsán is alapkérdésként tételeződik a műfajiság. A könyv alcíme sokat nem árul el erről; regényfejezetként éppúgy olvashatók a szövegek, mint novellafüzérként. Annyi bizonyos, hogy Tolnai ezt sem tekinti lezárt, végleges korpusznak, az alcím ennyiben pontos; valószínű, hogy ugyanúgy van, ahogy az ÚJ TOLNAI egyre gyarapodó (mind számukat, mind terjedelmüket illetően) szócikkeivel.

Az állandó hintamozgás, a destabilizáció, a decentralizáció egyenes úton vezet a fent citált identitás széttagolódásához, paradoxonok sorozatához. Ehhez társul még a műfajiság eklektikája. Mindez nem pusztán alternatívákat és dilemmákat vet fel, de egyedüli lehetséges megoldásként éppen ezt az állandósuló alternáltságot kínálja fel: „Az egyik változat („én vagyok a műben”) alapformájának az esszé tekinthető, (személyben kifejezve) Montaigne, a másodiknak („a mű van bennem”) a dal, (személyben kifejezve) Orpheusz. Az esszé esetében [...] nyitott személyiség áll szemben a nyitott realitással. Az esszében az esszéista személyisége „univerzális partikularitásként” jelenik meg, a mindenkori aktuális létező példaként tapasztalatainak nem rendszerezett „teljeségével” áll előttünk.”¹⁸ Mikola Gyöngyivel értünk egyet: felesleges eldönteni én és az értelem vitáját, mert ezek valójában egy töről fakadnak, így dilemma sincs.¹⁹ A Tolnai-szövegeket egy folytonosságában (ön)meghatározott intellektus mozgatja, aki terrénjében korlátozhatatlan és megállíthatatlan; nem elégszik meg egyetlen elbeszélői pozícióval, azok sokaságát generálja, néhol teljesen háttérbe szorul, visszahúzódik, hallgat, aztán visszaveszi, szervezi, szálazza a szöveget, egészen a végkifejletig. Az önreflexió pedig sokszoros töréseket eredményez a szövegen belül, ugyanakkor kvázi eltörlődik a különbség valóság és fikció között.

A formák közötti oszcillációt Tolnai is megjeleníti (az önszcenírozás, önkomentálás segítségével), valószínűleg érzékeltetni akarja és meg akarja osztani tapasztalatát, ami a folyamatos keletkezés és elmúlás, a folytonos jelentésképzés és jelentéstörlődés dialektikájában érhető tetten, mitikus figurációként felfogható Léthé és Mnemoszüné történeteként, de akár a dekonstrukció kérdésfeltevésével is megközelíthető. S itt lép be a képbe Pompeji, mementóként és ebből következően analogonként funkcionálva. Ménesi Gábor kimondottan vég utáni látépről beszél; kritikájában írja, hogy Tolnai tulajdonképpen a nagy- és a kisformák közötti változatokat, magát tehát a folyamatot mutatja meg. Építés és rombolás, összerakás és szétszerelés.²⁰ Nemcsak poétikai probléma ez, hanem a világtapasztalásnak, érzékelésünknek, észleleteinknek, ítéleteinknek, döntéseinknek állandó felül-

vizsgálata. Olyan, mintha működne egy szupertapasztalat, ami különféle műfaji kódok szerint elrendezve, különféle alakmások mellé rendelve működtetne egy világot, ami valamikor referenciális volt ugyan, ám mégiscsak egy imaginárius múzeum (még ha kolosszális is) látogatói vagyunk. Erről szoktunk elfelejtkezni persze, amikor Tolnait olvasunk, sokat is tesz érte. Nem elidegenít, hanem újratemet; rekonstruktív eljárásmodjai mögött hatalmas gyűjtőszennvedély lapul. A forma kérdése tehát tulajdonképpen önmagában rejtje a válaszokat, megoldási módozatokat is.

Folyamatként fogható fel persze ez a folytonos teremtés, emlékezés, különbsége annyiban áll csupán, hogy Tolnai gyakorlatilag nem ismeri az eldobás fogalmát. Olybá tűnik, mintha archívuma végtelen lenne (valószínűleg igaz van, a szó nyugtalanító, borges-i értelmében²¹), számára semmi nem felesleges, elvetendő. Mindez azért érdekes, mert a felejtés elleni küzdelemnek jó ideje már hatásos alternatívája a könyv (megjegyzendő, hogy a homokkönyv is), az írás. Harald Weinrich írja Léthé-könyvében Borges-ről, hogy megvakulása után már csak „emlékezetből olvashatott”.²² Ezt megfordítva Tolnai Ottó prózáirására is elmondhatjuk, esetében az alapdilemma: miként lehet olvasni (és olvashatóvá/elbeszélhetővé tenni) az emlékezetet. Láthatóvá, tapinthatóvá tenni, nem megfélemlítve arról, hogy az egyéni emlékezet és a közösségi emlékezet egymástól elválaszthatatlan entitások, ahol bármilyen nyugvópont kijelölése olyan kompromisszum, melynek fundamentuma kérdéses, újra és újra átvizsgálandó terep. „Borges aggasztónak és nyugtalanítóan találja, hogy a felejtés kézzelfoghatóvá teszi az eliramló időt. Utóbbi kedvelt emblémája a homokóra, melynek pergő homokszemcséi a »Léthé varázsos folyamat« idézik. Másfelől viszont a homok »hamuval, a felejtés anyagával« áll analógias kapcsolatban, s rokona a pornak, amivé végül, egy másik Borges-versben, a nagy kvázi-barokk »alkímista« minden földi dolgot átváltoztat: »porrá, senkivé, semmivé, feledéssé«.”²³

Az identitással kapcsolatban az ön-dizájn a másik olyan kérdés, amit érintenünk kell. Mikola Gyöngyi *A nagy konstelláció*-ban részletesen kifejti ennek a prózapoétikai eljárásnak és dilemmának a természetét. Az alapprobléma természetesen az, hogy „állandóan reflektálódik, problémaként jelentkezik saját művész-léte, akárcsak a név, a szerző neve, vagyis általánosabban az identitása”.²⁴ Nagyon fontos Tolnai egyik alapvető szellemi vezérlőjének, Friedrich Nietzsche-nak kontextualizálása: „Tolnai is rendre leleplezi magát mint modern szerzőt, éles vágásai, váratlan önreflexív fordulatai, a véletlen-generátor mind-mind eszközök arra, hogy egyensúlyt teremtsen önmaga és a szöveg között, hogy ne vétse szem elől a Nietzsche-vel is egybehangzó kérdést: hogyan

¹⁷ Erről lásd a *Pompeji* című verset: „Többen puhatólózna barnabásnál / ama könnyű vulkán felől / barnabáshol vihog / könnyű vulkán mondja / hol vinnyog / könnyű vulkán mondja / regény misu gorotva segítségével / [...] másnap hajnalán már nem volt / a kerítés tövében a fiber / milyen jó langyos hamut söpörni [...] barnabás azt álmodta / a szelíd vulkán tövében / lévő kis mediterrán város / pompeji utcaseprőjévé léptették elő.” In: *Ómama egy rotterdami gengszterfilmben*. zEtna Kiadó, Zenta, 2006, 189–190.

¹⁸ Mikola Gyöngyi: *A nagy konstelláció: kommentárok Tolnai Ottó poétikájához*. Alexandra Kiadó, Pécs, 2005, 63.

¹⁹ i. m. 64.

²⁰ Ménesi Gábor, *Vég utáni látékép*. Új Forrás, 2009/2. 51–59.

²¹ Erről lásd részletesen Jorge Luis Borges *Babeli könyvtár* című elbeszélését.

²² Harald Weinrich: *Léthé. A felejtés művészete és kritikája*. Atlantisz Könyvkiadó, Bp., 2002, 302.

²³ Uo. (Weinrich itt Borges felfogását verseiből kiemelt textusokkal erősíti meg.)

²⁴ Mikola Gyöngyi: *A nagy konstelláció: kommentárok Tolnai Ottó poétikájához*. Alexandra Kiadó, Pécs, 2005, 71.

leszünk azzá, amik vagyunk, megragadván »én«-voltunk véletlenül.²⁵

Más oldaláról nézve, a Tolnai-próza felfogható szerző és életműve folyamatos értelmezői tevékenységként; hiszen szövegei rendre felülírják, átírják, hatályba léptetik és érvénytelenítik egymást: „A szerzői fiktív univerzum, a saját opus mint kontextus, az életmű mint szöveg is az *átírás, idézet, és interpretáció* tárgya lehet. A szövegbelső átvétel, az *önidézet* a saját műhöz való értelmezői, átértelmezői viszony eszköze. Az ilyen hivatkozás és ismétlés másfelől arról tanúskodik, hogy az opus elemei, értelemegységei, formai és nyelvi megnyilvánulásai ugyanolyan előregyártott és újrafelhasználható tárgyak, mint a szellemi hagyaték egyéb objektumai.”²⁶

Ezek a szövegszervező eljárások különösen nagy hangsúlyt kapnak *A Pompeji szerelmesek*ben, tágabban azokban a darabokban, ahol az alteregó-teremtés megjelenik; (el)beszélőkhöz, (újabb hangokhoz) kapcsolja az elbeszélések szálait; nagyon nehezen eldönthető, inkább valószínű, hogy ennek a szövegszervezési eljárásnak háttérében a véletlen tematizálásának, illetőleg az én topológiájának kulcsszerepe van: „Kettős, szimultán mozgásról van szó: az egyik során a terminus, avagy szubjektum kiemelkedik a többségből, és a másik irányban a terminus, avagy a médium kiemelkedik a minoritásból. Idegenné teszi magát mind a többség, mind a többséghez való viszonyában elgondolt kisebbség számára. Tolnai nem használja művében a kisebbség vagy a minoritás politikailag erősen áthallásos terminusát, hanem inkább interiorizálva, beteljesítve az állandó úton levés, valamivé válás programját, új terminust, metaforát vezet be, amely éppen ritkasága miatt tud specifikussá és dinamikussá válni, és többek között a kisebbségi helyzetnek vagy sorsnak terminusaként, metaforájaként is képes hatni szövegében: ez pedig az infaustus.”²⁷ Mindez annyiban kiegészítették, hogy az infaustust szerencsésebb lenne allegóriaként felfogni, semmint metaforaként; a szó nietzschei és deleuze-i jelentésmezéjéből kiindulva inkább beszélhetünk a fent citált valamivé válás terminusának térben, időben, művekben, életműben kiteljesedő allegorikus szétírásáról és beágyazásáról a poétikus térbe, mint metaforikus jelenségről.

Nagyon érzékletes az a párhuzam, ami Francis Bacon festészetének Deleuze-elemzéséből indulva kapcsolatba hozza a deleuze-i filozófiát Tolnai írásművészetével.²⁸ Bacon festésze kapcsán elsősorban a deformálásra gondolok, valamint a megjelenített atlétikára; kép és szöveg ugyanazokat a technikai metódusokat mutatják fel. Az analógia továbbvihető; nem véletlen, hogy Deleuze Bacon-könyvének címe: *The Logic of Sensations (Az érzékelés logikája)*. Az a törekvés, ami Bacon festészeténél megfigyelhető, Tolnai prózájával nagyfokú hasonlóságot mutat. Ugyanígy a Deleuze Proust-könyvében írtak (annak tudatában természetesen, hogy Tolnai írásművészetének egyik, ha nem legfontosabb forrásvidéke a proust-i érzékelés- és írástechnika): „az objektivitás egész problémája csakúgy, mint az egységé, oly módon

tolódik el, amelyet a »modernnek« kell neveznünk, és amely alapvető jelentőséget nyer a modern irodalomban. A rend összeomlott: a világ állapotaiban [...] éppúgy, mint a lényekben és az ideákban [...] A világ zűrzavarossá és töredékessé lett. Az objektivitás [...] egyedül a műalkotásokban létezhet [...], csakis a mű jelentéssel bíró formai szerkezetében, azaz a stílusban. Már nem azt kell mondanunk, teremteni annyi, mint visszaemlékezni – hanem azt: visszaemlékezni annyi, mint teremteni, mint *elmenni addig a pontig, ahol a képzetársítások láncja megszakad, kiugrik a konstituálódott individuumból, és egy individualizálódó világ születésére tevődik át* [...] Gondolkodni annyi, mint gondolkodnivalót adni.”²⁹

III.

A *Grenadirmars* megjelenésével vizuálisan is, próza-poétikailag is teljessé vált a Tolnai-triptichon. A zEtna által 2008-ban útjára bocsátott kötet az Ómama-könyv ellenpólusaként, ugyanakkor kiegészítő kötetként szerepel. Hogyan lehetséges ez egy időben? Úgy, hogy míg a 2006-os Ómama-kötet a versekből majdan összeálló eposz képzetével operált, addig a *Grenadirmars* megjelenésével – a Kurzprose (rövidpróza) tematizálásával egy másik epikai végpont felé mutatva – átfogja, s mintegy szubjektív kontextusként globalizálja Tolnai írásművészetét. Míg az epikus nagyforma a maga pszeudo-epiko-lírikus hangvételével kétségtelenül verseskönyvként épp annyira funkcionál, mint narratív térként, addig a *Grenadirmars* rövidprózái (mesterien kimunkált kockák) minden narrativitásuk (szorosabban: cselekményességük) ellenére sem veszítenek poétikusságukból. S most nem azt a triviális kérdést kellene elsőként feltenni, a cím vonatkozásában, hogyan lett a krumplistésztából grenadirmars (eredetileg Grenadiermarsch, azaz gránátosok indulója, avagy a Grenadier szó francia és/vagy német jelen-tésén eltöprengeni, a gránátos katona szemantikáján), hanem inkább arra a folyamatra érdemes figyelni, amit az *Ómama egy rotterdami gengszterfilmben* verses epikájától *A pompeji szerelmesek*en keresztül ez a cím, így, triptichonként szemlélve jelent. A középső kötetben dominánsan érvényesülő epikusság itt szinte mozaikkockaként tűnik már csak elénk. Nem vitás, Tolnai visszatért forrásvidékére; elsőként megjelent kisprózáinak világába, mely visszatérés azonban már magában hordozza az eltelt mintegy fél évszázad valamennyi tapasztalatát: „Az első Tolnai-újságpublikációk 1956–1957-ben rövidtörténetek voltak. *A kavicsra*, a legelsőre utal is egy helyen (336–337.). A *Gogol halála* (1972), a *Virág utca* (1983) a mostani, 33. kötetben érvényesülő intencióval rokon sorozatok – az epikus terjedelmű versek folyamatát meg-törő *interludiumok*.”³⁰

A kötet alcíme mellett sem mehetünk el szó nélkül, ami – egy kis ízelt opus – jól mutatja *A pompeji szerelmesek*hez képest megváltozott prózaírói érdeklődést. Míg a 2007-es kötet inkább a szétírás, a konnotáció, a terebélyesedés, az

²⁵ i. m. 82.

²⁶ Thomka Beáta: *Beszél egy hang. Elbeszélők, poétikák*. Kijarat Kiadó, Bp., 2001, 48., kiemelések az eredetiben.

²⁷ Mikola Gyöngyi: *Ember-alakzatok Tolnai Ottó újabb prózájában*. Pannonthalmi Szemle, 2006/3. 100.

²⁸ i. m. 102.

²⁹ Gilles Deleuze: *Proust*, ford.: John Éva. Atlantisz Kiadó, Bp., 2001, idézi Mikola Gyöngyi: *A nagy konstelláció: kommentárok Tolnai Ottó poétikájához*. Alexandra Kiadó, Pécs, 2005, 85.

³⁰ Thomka Beáta: *Aprózás, kispróza, kézművesség* (Tolnai Ottó: *Grenadirmars*). Jelenkor, 2008/10. 1167.

imaginárius múzeum (el)szövegesítésében volt elsősorban érdekelt, addig a *Grenadírmars* meggyőző módon mutatja fel ennek a rizomatikus szövegszerveződésnek alapvetően redukción alapuló eljárás módjait. Ezek a sokszor zárlatos, rövidre zárt fabulák, elbeszélések, fragmentumok nem terjedelmük miatt válnak el a *pompeji szerelmesek* hosszúelbeszéléseitől; poétikai megformáltságuk az, ami különbözővé teszi őket. Kontextusuk pedig már nemcsak a közép-kelet-európai, balkáni térséghez köthető, hanem egyre hangsúlyosabb szerep jut a nyugat-európai helyszínek bekapcsolásának is. Változatlanul erős maradt ugyanakkor az életrajzi és az imaginárius elemek vegyítése, melyek azonban egészen máshogy viselkednek egy szigorúbban meghatározott, jobban körülhatárolt szövegtérben, mint a hosszúelbeszélésekben. Az ízelt jelző az alcímben megint csak arra figyelmeztet, hogy amiből Tolnai dolgozik, az élő, organikus, s kontextusától mentve szövegesíthető (elbeszélte tehető) ugyan, ám a szelvény attól még szelvény marad. A kimetszések, bevágások (in medias res-ként, akár) ugyanolyan esetlegességet kelthetnek bennünk, mint a hosszabb Tolnai-szövegek (elbeszélések, esszék, poétikus szövegek) látszólag céltalan csellengése a semmisnek nevezett, figyelmünkkel viszont mégis kitüntetett dolgok körül. Azok az alapkategóriák, melyekkel eddig is jellemezték írásművészetét – orális archívum, imaginárius múzeum, elbeszél piktúrák (Thomka Beáta)³¹; deterritorializáció-reterritorializáció, minoritás, mixitás (Virág Zoltán)³² – most is érzékelhetők. Ám ha az általam épített *triptichon* felől nézzük, megállapítható, hogy az a romeltakarítás, ami az Ómama-kötet Barnabás-verseivel veszi kezdetét, s folytatódik a *pompeji filatelista* darabjaiban, a Vértóval, a progresszív metahistorikussággal, a *Grenadírmars*ban újabb magaslatra (de nem nyugópont)ra ér el; az írói mesterség alapjaihoz, alapműfajához visszatérve veszi újra számba, mi az, ami fabulaként egyáltalán a világról állítható. Nehéz persze behatárolni ezen műfajokat, de meggyőződésem, hogy bármiféle kategorizálás csak rontana a helyzeten; Tolnai írásművésze éppen a változó regiszterek oszcillációjaként írható fel, ahogy maga is újra- és újrafogalmazza: „Milyen jó kis sűrűre vert szöveg, mondtam elérékenyülve. Igen, ez az én szövegmodellem. Egyenlő távolságra prózától, esszétől, naplótól.”³³

Az egyes kötetek egymással is állandó kapcsolatot teremtenek, életművön belüli textuális hálót képezve. Ezért érzem igazolhatónak, hogy az általam használt fogalmak (romeltakarítás és restauráció), el-eltolódó hangsúllyal ugyan, de mindhárom kötet beszédmódját alapvetően meghatározzák. Példaként hozható Barnabás újbóli feltűnése a *pompeji szerelmesek*ben, az *Infustus* nyitóelbeszélésében, az *Erőt meríteni* című opusban: „Jonathán úgy mondja, írja is, hogy itt a Balkán-félsziget vérszintjét mérik, s Olivérre, magára, Gorotvára gondol, magukat látja, akárha epruvettával kezük-

ben, jóllehet az igazi mérce, akihez mindenki és ha lehet így mondani, minden igazodik, az mégiscsak Regény Misu, s azt sem volna szabad említés nélkül hagyni, hogy a menekültek, akik a tó körül kóvályognak, sehogyan sem értik, miképpen van az, hogy a vér elől menekülve, a vér elől, amelynek egy részét maguk ontatták, mire ide értek, a vér már itt hullámozott, mint egy különös tárolóban, mérőedényben, a Vértóban, amely azelőtt egy semmis melléktava volt csupán a nagy tónak [...] Illetve hát a fürdőváros utcaseprője, Barnabás által szépen felsöpört homokon.”³⁴ Látható, hogy az Ómama-kötetben megkezdett folyamat hogyan gyűrűzik tovább.

Ennél is érzékletesebb és beszédesebb az a visszatérés, ami Tolnai egyik fő szellemi vezérője, Friedrich Nietzsche értekezéséhez kanyarodik vissza. A *történelem hasznáról és káráról* című értekezés felbukkan a *pompeji szerelmesek*ben: „egy kis filozófiai symposiont tartottunk: Nietzsche *A történelem hasznáról és káráról* című dolgozatát körbejárva. [...] Na már most Nietzsche e dolgozata a káosz megszervezésének szükségességével szóló sorokkal zárul. A káosz megszervezése a dekorációként felfogott étellel, a kultúrával szemben. [...] Ám felénk mintha megfordult volna a helyzet: a háborúk – az első, a második és most az újkori balkáni háborúk rombolásával szemben éppen az a néhány kulissza-szerűen megmaradt részlet, dekoráció, struktúra az a centrum, amely köré a káosz, az élet talán újra megszervezhető lehetne. És én éppen a gyűjtőkben véltem felfedezni azokat a méheket, hangyákat, akik képesek e káosz, szemétdomb, lerakat újrászervezésének első, alig észlelhető mozdulatait megtenni.”³⁵

Ehhez a Tolnai-kommentárhoz újabbat fűzni talán felesleges, talán érdemes; egész tevékenységének eredője, kvázi rövid summája fogalmazódik itt újra meg, az általam romeltakarításnak nevezett folyamat és a restauráció pedig ebben a nietzschei értelmében nyeri el újabb jelentését: „Ez a példázat talán mindnyájunknak szól: mindenkinek meg kell magában szerveznie a káoszt, hogy visszaeszméljen valódi szükségleteire. Tisztességének, derék és igaz jellemének valamikor fel kell lázadnia az ellen, hogy mindig csak utánamond, utánatanul, utánacsínál; akkor kezdi majd megérteni, hogy a kultúra még valami más is lehet, mint az *élet dekorációja*, vagyis alapjában mindig csak álcázás és leleplezés, mert minden díszítés elrejt a díszítettet. Így tanulja meg önnön tapasztalatából, hogy az *erkölcsi* természet magasabb ereje volt az, ami a görögöket minden más kultúra felett győzelemre segítette, s hogy az igazsághoz való hűség gyarapításának kell minden *igaz* műveltség előkészítőjének lennie: még ha ez az igazsághoz való hűség olykor komolyan károsítja is az éppen tiszteletben álló műveltséget, még ha éppen egy egészében dekoratív kultúra bukását segíti is elő.”³⁶

Szeretettel köszöntjük a 70 éves Tolnai Ottót!

³¹ Thomka Beáta: *Aprózás, kispróza, kézművesség* (Tolnai Ottó: *Grenadírmars*). Jelenkor, 2008/10. 1166–1172.

³² Virág Zoltán: *Az azúr enciklopédistája* (Tolnai Ottó írásművészetéről). Forrás, 2003. november, 114–118.

³³ Tolnai Ottó: *A szög*. In: *Grenadírmars*. zEtna, Zenta, 2008, 211. (Tolnai itt egy korábbi elbeszéléssel kapcsolatban állapítja meg ezt, ami viszont erre a könyvére is feltétlenül igaz.)

³⁴ Tolnai Ottó: *A pompeji szerelmesek* (Fejezetek az *Infustus*ból). Alexandra Kiadó, Pécs, 2007, 279.

³⁵ Tolnai Ottó: *Infustus* (Rhém Romul ceruzái). In: *A pompeji szerelmesek* (Fejezetek az *Infustus*ból). Alexandra Kiadó, Pécs, 2007, 323.

³⁶ Friedrich Nietzsche: *A történelem hasznáról és káráról*. In: Friedrich Nietzsche: *Korszerűtlen elmékedések*. Atlantisz Kiadó, Bp., 2004, 177.

Messziről jött mondat

Levél egy ifjú olvasóhoz

„Az író műveket alkot, melyek mindenike egy külön világ. Ki fűz e művekből irodalmat? Az olvasó: nem a néma és magányos olvasó, hanem a vitázó, érvelő, egymásnak felelő. Az olvasó, aki ír.”

Babits Mihály

„Egymásra rétegződő olvasatok: olvasni a szükségszerűt az érzéki észlelet mögött, olvasni a rendet a szükségszerű mögött, olvasni Istent a rend mögött.”

Simone Weil

Kedves Kisasszony,

köszönöm, hogy gondolt rám. S ha még nem: hogy fog. Ha pedig nem fog: köszönöm azt is, mert a hála fontosabb az igazságnál. Tetemes öröm írja hát e sorokat. Ábrándokba mindenesetre ne zárkózzék be *túl* szorosan: egyikőnk öröme sem lehet biztosítéka a másik üdvének. Legfőljebb egy a szívderítően egyszerű feltételek közül.

Szemernyi kétségem sincs afelől, hogy megírt, de még el nem küldött, avagy meg sem írt, de már arkangyali közkézen forgó levelében azt kérdezi: mi teszi oly különlegessé Tóth Krisztina költészetét? Könnyű a kérdés, ha a válasz csak annyi: nem tudom. Ha tudnám, tudná más is; ha pedig köztudomású lenne, titok és tündöklés maradhatna-e egyáltalán?

„A szavak bölcsőbbek a gondolatoknál” – írja a drága Babits. Talán mert a gondolat a miénk, a szó a nyelv. (Vagy fordítva. S akkor azért.) Mikor alszanak a fák? – kérdezek vissza megkésett sietséggel. Dőre gyönyör a tudatlanság. Egyetlen ősz érlelte gyümölcsöt ismerünk; s annak sem tudjuk a nevét. Jobb híján hívjuk szerelemnek.

Magasba írt szavak alkotnák a költészetet, s nyújtózkodnunk illenék utánuk? Aligha. Ha csak úgy nem, hogy ez a magasság – valami kifürkészhetetlenül inverz módon – rendre szakadékos mélységben tárja föl magát. Ámde legalább nincs egyedül, aki a nyelv egeibe veti magát: a napos oldal mélyén együtt állomásozik Pascal, Hölderlin, Rilke és Weil; Orpheusz árnyát követni gyöngye árnyak egytől egyig. S ha nem volna is így, megnyugtathatom (a nyugodt kedély az univerzumnak is legfőbb érdeke): egy anya vagy egy isten mindig velünk marad – őrzőnek? áldozatnak? Mondják, aki nem Krisztus – és a virágok! dűnyögöm hozzá lelkesen – szemével lát: vak. Hát iparkodjunk közös elszánással nézni egészebb világokra: gyónni és gyógyulni boldog betegek tudnak, s ők is csak párban. Vers óvja, Isten áldja, aki másképp hiszi.

Olyan verset írni, amely Istent is meglepi: lírikusi krédónak tűnik föl legártatlanabb mondatunk is, ha egy

pillanatra félretekintünk, s hagyjuk, hogy a nyelv szóljon szegény-magunk helyett. A válaszhoz azonban e sugallat sem tuszokol közelebb, jóllehet kérdésével igazán meghitt konstellációban boronál egybe. Egy tisztesen lehetetlen kísérlet nem halogatható kudarc csábít, amidőn arról a mentségről is lemondok, amely a becsületes szegényhez kell. Ha Bach és a szeptemberi fények együtt sem képesek szavatozni a holnap érdemeiért: lehet-e más választásunk? Tudom, s tudja Maga is: a tölgyfák humanizmusa és a kutyahűség szentsége – úgy is, mint színpompás előlegek az elérhetetlenből – kérés nélkül kész a megmentésünkre. A többi csak tenger (toronyba zárva), csak égbolt (szemhéj alatti); szófia beszéd: költészet.

Amit még józan elmével beláthatunk: Tóth Krisztina lírája tűnékeny s tüntető finomsággal rajzol egymásba metaforát és metafizikát; anélkül, hogy a rajzoló mélyebb szándékai napvilágra kerülnének. Verseinek lírai alánya azokra hasonlít, akik tündérbukfencnek vélik a szellőt, s a talpalatnyi tisztást is tengeröbölnek kijáró derűvel köszöntik. Puhán beszél ez az én, szinte csak a nyelve hegyével érintve a szavakat, mint a szerelmes angyalok vagy a jó franciák. S rímes beszéde mélyén ott suttog a bizonyosság: csak az olyan művészetnek van értelme, amely a kétezer év előtti rabszolgákat is boldogabbá teszi. Ha jól szeretni istendicséret, jól írni: a szeretet nem helytelen módja.

Hadd emlékeztessen: a rímek kancsal metafizikája sok mindent megalapozhat, ha épületes irodalomról van szó. Költőnk kezén is csakhamar az olvasóval incselkedő eszközzé válnak az egymással incselkedő hangok: „Vagy túl / a túl // bonyolult léten, túl ezen / egyszercsak majd megérkezem / s ittlétemet / átlátom ott?!” (*Porhó*); „Ez a szárnyas kulcs valahogy mindig ott van / a táskádban. Olyan zavarba ejtő, / nem bírod felidézni, honnan loptad. / Van valahol egy csukott ajtó” (*Három ajtó*); „fenn a tágas égen elmehetsz messzire, / bárhol is megállhatsz, úgyse elegendő, / sírni fogsz a dombok sárga füveire, / kiszárad a rét, a téged elengedő” (*Felhődal*). (Hogy a „sárga füvek” képe József Attilától rémlik föl? Magam tátottabb szájjal álmélkodnék, ha nem kölcsönvett szavakból szerveződne ez a költészet – és minden valamirevaló költészet.)

Képek, motívumok, metaforák nélkül szöveg még előállhat, ám vers bajosan. Az viszont már járulékos csoda, ha a trópusok és toposzok nemcsak tetszetősek, hanem súlyosak is; nem pusztán elbűvölnek, de le is taglóznak szépségükkel. A „vikingszőke fény” és a „lámpaoltás misztériuma” (*Fogadjunk*), „a test megbomlott éjszakái” (*Éjjél*), a „lépcső nélküli korlát” (*Halkuló futam*), a „tudatmélyi Mariana-árok” s a „felhők szakadt DNS-lánca” (*Vaktérkép*), az anya hajnali „husky-arc”-a s a „mongol / holdon a membrán” rejtelmes képzete (*Sziréna*) vagy a „villámokkal ereszt gyökeret a felhő” (*Felhődöl*) látomásos folklorizmus: mind-mind arra intő jelek, hogy valóban különleges, éppen ezért bizonyítást igénylő, fölfejtésre váró művészet a Tóth Krisztináé.

S ha mindez nem volna elég, jó szívvel ajánlom figyelmébe ama sorokat, amelyek immár közvetlen igyekezettel merülnek alá a mítoszok és hiedelmek vakító ködébe, nemesítik imabeszéddé a líra mívész dadogását, s vonják kérdőre szemérmes pontossággal a pontos kimondás elől elrejtőző létezését: „Ha ki lemerül a szélbe / üres égbolt a beszéde / Ha kiből szól az éjszaka / reggel fekte a foga” (*Regős*); „csak a szerelem celofánja / maradjon ép zörgő egével, / hogy ne lássunk át a túlvilágra / ahol az űr körtéket érlel” (*Készenléti dal*); „huzatos hajlékunkba megtérni fogvacogva / tebenned fáztunk eleitől fogva” (*Évszakok zsoldára*); „Nem kívánok mást e földön / csak nyugvást ez áramlásban / időm hogy mivégre töltöm / mért e forgás végre lássam // Mert megúntam a bujdosást / álmon túlról térő hírnök / a sötétben át talán látsz / rendelj szállást lényeid közt” (*Vers, amelyben az új esztendő köszönti*); „Hol van, ahonnan látni bármit? / Testünkön át az űr világít. / Keresgéljük, hogy hol van Isten: / kontrasztanyag az ereinkben” (*Letölthető csengőhangok*); „testetlen test a mondat, rejtőző, reménytelen remény, / hallgatás löszfalába ázott fénylő titoktartó-edény” (*Esős nyár*). (Nem téved: emez utóbbi rímpár Pilinszky ajándéka – Tóth Krisztinának? Téved mégis csak: nekünk és az angyaloknak – ha nem tévedek.)

Az ember ott van otthon, ahol először szeretett – írja majd egyik levelében. S ahol olvasni tanult – fogom válaszolni. Olvasni a jelekből és az álmokból, a megroggyanó térd erővonalából, a szem körüli ráncok transzcendenciájából, a szirmok és szárnyak illékony rendjéből: abból, ami van; ami azért van, mert olvassuk, megolvassuk és elfelejtjük (hogy másnap újra olvasni tudjuk). Labirintusban botladozik, akit

betűk igazítanak útra. A lelkének kedvezőbb fogalmazás sem áll tőle távol: Isten lábnyomát követi, aki olvas.

Fölapozza-e legalább méla órákon Rónay György munkáit? Meghiheti: érdemes. Hogyne volna az, ha egyszer e művek *etikus esztétikája* olyan tanácsokkal jutalmaz, mint ez a szelíd hermeneutikai útmutatás: „Az irodalom föladata nem az, hogy ilyen vagy olyan világnézetet hirdessen, propagáljon; nem az, hogy a nemzet sorskérdéseit elszánt nekigyürkőzéssel, programszerűen megoldja. Hanem az, hogy ha már nevel, az egyénen át neveljen, s emberré neveljen: hogy magasabbra emeljen önmagunknál, megragadja az élet mélyebb igazságát, magasabb lényegét, ideáit. Fölébressze bennünk, művészi voltával és nem hangosan hirdetett programmal az alvó Mozartot, alvó Beethovent, az öröm és fájdalom anyagtalannul tiszta zenéjét”.

Ébresztő, Kisasszony.

„Messziről jött mondat azt mond, amit akar” – mondja Tóth Krisztina (*Őszi képek*). „Ki dicsekedhetik azzal, hogy helyesen olvas?” – kérdezi Simone Weil.

Mindig, amikor valaki szerelembe esik, előlről kezdődik az örökkévalóság. S nem éppen így vagyunk-e az irodalommal is?

„Szentület van”

(Kalász Márton Összes verse)

„Minden kis rés arra való,
hogy kibújjunk rajta; a tágas mezőnek
könnyű zöldjeit boldoggá nevelni” (Fű)

Semmi sem egyszerű annyira, hogy önmagától értetődőnek tartsuk. Mozzanatok, árnyalatok, áttűnések, mindenféle vonatkozások irányítják tekintetünket, vonzanak feltárandó összefüggések felé. A hétköznapi világban legalább annyi rácsodálkoznivaló rejlik, mint az élet kitüntetett pillanataiban. Ahogy tekintetünket letről felfelé, majd visszafelé hordozzuk, a lét rejtett szövedékének egy szála mentén előbb felfejthetőnek tűnik az egész, majd rájövünk, az is marad; örök feladat. Minden, ami van, látható és láthatatlan; és még a költészet sem képes arra, hogy végérvényesen összekösse az érzékekkel felfoghatót azzal, ami az érzékek előtt el van zárva. De megpróbálhatja, és amíg mindkét világban időzik, ideiglenes átjárót ácsolhat, közös nyelvet találhat az anyagi és a transzcendens valóság kifejezésére. A távolságot azonban a vers csak lecsökkentheti, kaput nyithat, de az olvasóssa kell biznia, belép-e rajta, és főleg, hogy nyitva hagyja-e.

Amíg Kalász Márton verseit olvassuk, „szentület van”. A több mint fél évszázados költői pályája egy kötetbe gyűjtött darabjai nem csak az egyetemes költészetből merítenek (hogy aztán oda is tartozzanak): a létezés egyetemes szféráját fogják át. Az egymást követő kötetek koncentrikusan bővülő életműről tanúskodnak, a látószög egyre tágul, a nézésirány azonban állandó marad. Első köteteiben (*Hajnali szekerek*, *Rapszódiaink évada*) ugyan még a realizmus, az életképszerű, leíró jellegű versalkotási módszer jellemzi, de az életművet visszafelé olvasva kiderül, hogy mindez előkészület volt tágabb perspektívák megnyitásához. Az objektív, leíró nyelv meghaladása a tartalmak gondolati síkra emelését, egy átfogó szellemi horizont megnyitását tette lehetővé. Mindez azonban nem jelentette a mikrovilág, a személyesség felszámolását. A gyerekkor, a természeti környezet, a megélt történelem képei egyre inkább a reflexiók alapjául szolgálnak; viszonyulási és visszanyúlási lehetőségek egy általánosabb valóságtapasztalat, világélmény megjelenítéséhez.

Kalász lírájának differenciálódása, mélyülése és emelkedése a szövegek tömörebbé, szaggatottabbá válását eredményezte. A sajátos szórendiség, archaizmusok, neologizmusok, intertextusok használata sajátossá, mással összetéveszthetlenné teszi versbeszédét. A hiányos mondatszerkesztés, az elhagyott, később újra felvett gondolatstruktúrák egyszerre képezik le a huszadik század és jelenkorunk töredékes világlátását és a sokfelől építkezés igényét. Verseiben hatalmas mennyiségű műveltséganyag szintetizálódik. Az egyes kultúraelemek mellett, hogy jelzik a szerző tájékozódási irányait, az identitást meghatározó értékek és eszmék összefüggés-rendszerére is rávilágítanak.

Kalász Márton költészetére sváb származása, neveltetése okán a német nyelvű kultúra rendkívül megtermékenyítő hatással van. Csak tizennégy évesen, erdélyi bevándorlótól tanult meg magyarul, mindvégig magyar költőnek vallja magát, verseinek német nyelvű vendégköltői, ajánlásai, motívumai ugyanakkor tükrözik identitását nagyban meghatározó orientációját. A második világháború, a kitelepítések tapasztalata nem csak a *Téli bárány* című regény megírására

sarkallta, költészetében is hangsúlyos utalásokat találunk a történelmi sorseseeményekre.

„ti léptetek, akik lobogó tájak erejét,
puhaságát piszkos sakktáblaként hordjátok idegeitekben,
a vagon rácsai halálotokban sem engedték oly közel,
hogy visszaáradhasson, ahol megszületett, szemetekbe”
(*Éjjeli körmenet*)

A klasszikus német líra nagyjai, Hölderlin, Goethe, Rilke lírájának hatása verseinek ritmikájában, „zengezetében”, mondatszerkesztésében van észrevehető módon jelen. A német nyelv szórendiségére utaló megfogalmazás egyszerre mind a gondolkodásnak is formát ad. A megbontott (sőt rontott) szórend lehetővé teszi bizonyos tartalmak kiemelését és elhatárolását, a koncentrált figyelem kikényszerítésével alaposabb értelmezést kíván meg az olvasótól. A szövegek összetett fogalmisága is erősen megterheli a szövegeket, mégsem csökkenti azok líraiságát.

A német kultúra mellett persze sok egyéb volt megtermékenyítő hatással költészetére. A keresztény szellemiség alapvetően határozza meg a versek értékvilágát. A hit, az örök értékek érvényességébe vetett bizalom, a világ sorsáért való aggódás a jelenkori vallásos költészet legszebb darabjait vetteti papírra. A *Rózsafestő* gazdag motívumkészlete is értelmezhetetlen a keresztény szimbolika nélkül. A rózsza mint az égi és földi szerelem jelképe, illetve Jézus, a rózsafestő alakja fejezi ki a két, egymástól elszakadt világ újbóli összekapcsolásának igényét. A hitetlenség, a perspektívesztés, a létezés egyetemesiségének elfelejtése a szövegek töredezettségében, az idősíkok változtatásában, a linearitás megbontásában is kifejeződik. Az értékek abszolút érvényességének, a teodícea igazságának remélése mellett ugyanakkor kemény, kritikus hangot is meg tud ütni, és a felelősségvállalás morális gesztusai mellett a valósággal való számvetéstől sem riad vissza.

„öröklét gyapjú ujj: itt lelkünk kifejtik –
tél jön, a lenyaklottat újjá kötnek.
Új lesz vagy sem; s melegít, se jobban, se másképp.
Megérzik manap a korholt szálát rajta a juhok,
s nem kíváncznak a térdedhez; készségesen
súnyik vissza a falba két patkány a holdas homályban.”
(*Querela pacis* (2))

Az evilági és transzcendens szféra egybekapcsolásának igénye a *Hírek Árgyelusnak* című kötettől kezdve válik egyre nyilvánvalóbbá. A tárgyi-érzéki világ képei gondolati tartalmakkal telítődnek, a bibliai, népmesei, az európai és magyar költészeti hagyomány motívumaiból származnak olyan állandóan visszatérő szimbólumok, mint a mindent eltakaró hazugságot és a nyugalmat egyszerre jelképező hó, amely a *Hozzánk a hóbagoly* című vers mitikus alakjában testet is ölt; vagy a parázs, fűszál és még sorolhatnánk. Jellemző a tájnyelvi kifejezések, archaizmusok használata is. „Fölszállnak / láttamra a galambok, meg sem rebentve gondolatom. Hasznomra még így / foghatom. Izmom nincs, lúgozott gyöpöm fodrain túl a kaszát emeljem. Írhatnám leveleiket, fiaik jobban ékeznak nálam. Sokféleségem jóíze széttört, / töredezik föl bóta elmémmelel elfonnyadva más üzenete.” (*Hírek Árgyelusnak* (21))

Az antikvitás, a folklór, a modern, sőt a kortárs művészet folyamatos párbeszédben van az életműben. Nyitottságára

ékes bizonyíték, hogy Kalász műfordítóként is jelentős munkássággal rendelkezik, és gyakran az általa fordított, főleg német szerzők (pl. Christoph Meckel) mellett például a lengyel költőnő Symborska, vagy Zbigniew Herbert egy-egy sorát használja mottóként, de éppúgy jellemző, hogy magyar költőknek, barátoknak ajánl egy-egy verset. Így fér el egymás társaságában Paul Celan és Tűz Tamás, Jakob Böhme és Nagy Gáspár. Élő kapcsolat van a múlt és a jelen között, szellemi horizontjában szervesen egyesül a létezés faggatásának, megértésének tapasztalata.

A versformák tekintetében is megfigyelhető egy sajátos alakulástörténet. A népies formákat, a dalt, az életképet, az elbeszélő költeményt felváltja a rapszódia (pl. *A szökött ló elégiája*), majd a klasszikus formákkal kezd kísérletezni. A *Viola d'amour* című kötet Balassi-strófákban megírt száz versét a szonett-forma különböző változatai követték, majd egyre inkább fellazította a hagyományos formák kereteit. A szabadversessé alakított tizennégy sorosokban sajátos törvényszerűségek működnek, rokoníthatóvá téve ezeket a Hölderlin himnuszaiival, Rilke elégiáival. A versek átjárhatóvá válnak, a közbevetések, előre-, hátrautalások a kötetek egészét, az életművet, sőt magát a hagyományt mozgatják, állítják újabb és újabb összefüggés-rendszerbe, megmérve mindent az örökkévalóság felől.

Kalász hagyománykezeléséhez közelíthetünk a történelemszemlélete felől is, amelyben a keresztény eszkatologikus felfogás vitatkozik a transzcendentális idealizmussal, az irracionálizmussal, illetve a materialista világképpel. A megváltás, a végidő felől szemlélt történelem (eszkatológia-apokaliptika) gondolata, az idealizmus belső ön-apokaliptizise, illetve az irracionálizmus pesszimizmusa – miszerint a történelmet visszafejlődés, folyamatos torzulás jellemzi – éppúgy megjelenik a versekben, mint a sarkából kifordult, elidegenedett világ értékvesztettsége, végleges eltávolodása az isteni szférától.

„Soha nem ott lett, amint lehetett,
s váltó gondolatunk – rég tűszokon fagyott kövek,
szorongó kútba nézés ez. Vétlen, ha fölfelé, s ha Ő,
maga kútjából – képünkre lenéz? Csak a szellem
[korongja követi
másra kétes tekintetünk. Szó ura s nincs – miért
kell láncként, alánk túrnunk, ülve: bűn, érv-tudatunk.”
[*Van Gogh kertje (egy nap)*]

Az újabb versekben, amelyek a *Veszteségek* cikluscímét kapták a kötetben, leginkább a kiábrándultság, a hiábavalóság, az aggodás érzése dominál, miközben a halál elkerülhetlenségével is számot vet. Az utóbbi kötetre is jellemző tragikus és esetenként ironikus hangvételű szövegek a vesztesébe tartó világról úgy mondanak értékítéletet, hogy közben fel-felvillantják az emberiség által fel nem ismert, bejárni nem kívánt, megoldást jelentő utat. A *csak remeket építő külső* világgal a belső világ, a vers egyszerre valós és hamis menedékét helyezi szembe:

„A költők nem tudják, ma e sötétség,
De tudnák, s túl enyhítenék”
[*Létigény (Románc)*]

Ugyanakkor a költészet társadalomátalakító hatásának, lehetőségeinek elégtelenségét elszenvedve mégis hitet tesz

amellett, hogy érvényes alternatívát a kételkedés helyett a hit kínálhat.

„Azon járj, amelyik út leggyötrelmesebb”? Kétlem, világ,
Művünk pusztán kétség s újra hit menthetné tovább –”
(*Tovább a kút*)

Kalász Márton költészete a kortárs magyar irodalom egyik legnagyobb teljesítménye, összes versének kiadásával egy jelentős, és még nem lezárt életmű gazdagságát csodálhatjuk. Költői nyelve, formakultúrája, az európai és magyar hagyományt megőrző és megújító, a többszöri újraolvasás során újabb és újabb értelmezéseket lehetővé tevő verstartalom, a létezés egyetemességébe vetett hite, emberi mivolta méltán emeli őt a leginkább megbecsülendő szerzőink közé.

(*Magyar Napló*, 2009)
Szalai Zsolt

Szóval és nélkül

(Győri László: A szó árnyéka)

„Amit gondolok, kitárom / sarkig, csikorog, / egymás sarka taposással / jönnek-mennek rajta által / avatatlanok.” Győri László prózai művei után ismét versekkel jelentkezik, az elmúlt időszak költeményeit komponálta egy egységes kötetbe. Bár az egyes versek már megjelentek különböző irodalmi folyóiratokban, úgy gondolom, hogy a szerzői szándékot figyelembe véve, a kötet szerkezete különösen nagy jelentőséggel bír a megértés folyamatában, a költő egy újabb irányt ad a befogadáshoz. Tehát ez esetben már nem az válik fontossá, hogy mit mondanak számunkra az egyes versek, hanem a gyűjtemény teljességének megértésére kell törekednünk.

Bár lírai műveket tartunk a kezünkben, úgy gondolom, a versek lépésről lépésre történeté formálódnak. Kirajzolódnak bennük az elfeledett gyermekkor képei, amelyek hirtelen átsapnak a felnőtt lét nehézségeinek ábrázolásába, ezzel teremtve meg a kötet hangulatának feszültségét. A költő egész életművére jellemzően a harmónia megtalálására törekedett: megteremteni a tökéletes egyensúlyt az alfa és az ómega, a kezdet és a vég, a gyermekkor és az érett kor között. A művekben tetten érhető időszemlélet, a múlt és a jelen folyamatos váltakozása jelentősen meghatározza a kötet alaphangulatát. „Hogy micsoda tél jött, én tudom csak! / Kétséggel, reménnyel a vég. / Újra ősz van. És újra tolongnak / azok az orozva csibék.” Az időkezelésében pedig felesleges lenne bármiféle linearitást keresni, a különböző emlékek, történetek nem kronologikus sorrendben követik egymást. Az emlékezés folyamatának rejtélye nem a megszokott módon tárul fel az olvasó számára: megfosztja magát az idő korlátaitól. A szerző látszólag jelentéktelen hétköznapi eseményeket idéz fel, a családtagjait is ugyanilyen hétköznapi tevékenységek közben ábrázolja. Mindazonáltal éppen ezek a jelentéktelennek tűnő életképek adják a kötet intimitását, mintha versbe szedett naplótöredékeket olvasnánk. „Indultunk: elől apám, anyám, / mögöttük én meg a feleségem. / Már nem megszeppenve, / már nem háborogva, békésen bandukoltunk – debütálni.” A versek sajátossága a leegyszerűsített, már-már csupasz nyelvezet, nyelvi zsong-

lörködés nélkül teremődik meg a kifinomult, szelíd ironiával átítatott stílus.

A kötet első olvasata után egyértelműnek tűnhet, hogy témájának középpontjában a gyermekkor és az érett kor viszonyának problematikája, az idő folyékonyága vagy egy esetleges élettörténet áll. Bár Győri László megannyi emlékképet, életképet vonultat fel, a befogadó helyzete közel sincs rögzítve, többféle módon is értelmezhetjük a szerzői intenciókat. A múlt és a jelen feszültsége nem csak a lírai én mindennapi életében bontakozik ki, hanem körvonalazza eddigi életművét is: a kötet egészét egyfajta ars poeticaként is értelmezhetjük. A gyermekkor, a mindenkori kezdet egyfajta identitástudatot jelent, gyökereink ismeretét és elődeink mindenkori tiszteletét. Ehhez hasonlóan ragaszkodik a magyar irodalmi hagyományokhoz is: „Két költőre hallgattam igazán / fiatalon: Illyésre, József Attilára, / Úgy írni, ahogy ők: a józan és a drága. / Ez ezért, az meg azért a hazám.” A megismerés útján elengedhetetlen a múlt megértése, meg kell értenünk, honnan jöttünk ahhoz, hogy tudjuk, merre tartunk. Győri László elődei nem csak a kötetből megismert apa és anya alakjai, hanem a magyar irodalomtörténet legnagyobb költői is, akik, mint egy gyereknek, a költőnek is irányt mutattak. De mi történik a gondtalan gyermekkor végén? Felnőtté kell válnunk? Úgy gondolom, a kötetben épp az a legizgalmasabb, hogy a költőnek ezeket a kérdéseket még csak körül sem kell járnia. Egy letűnt kor után a 21. századdal kell szembesülnünk. Felnőtté kell válnunk. Úgy gondolom, hogy az örök harmóniára törekvő szerző költői útjában is megtalálta múlt és jelen egyensúlyát. A magyar irodalmi hagyományok követésén túl megtalálta saját modernitását, egyéni poétikai útját. A kötetben vissza-visszatérő járdamotívumot a költői útkeresés szimbólumaként is értelmezhetjük: ahogyan a múltból eljut a jövőbe, hol botorkálva, hol könnyeden lépkedve. A modern irodalom sajátossága pedig a nyelv problematikájában, kifejezőerejében rejlik. Vannak-e a nyelvnek korlátai? A költő használja a nyelvet, vagy éppen fordítva, a nyelv használja a költőt? A gyűjtemény rejtélyes címével kapcsolatban akár még tovább is fokozhatjuk a felmerülő kérdéseket. „Ahogy a részem, úgy élek egészen, / tetőtől talpig nyugodtan. / Ír, aki írhat, nem sért a papírlap, / de a szó árnyéka bosszant” – hangzik az emblematisz mondat a nyitóversben, és azonnal gondolkodásra késztet. Győri László számára a nyelv nem pusztán eszköz, hanem téma is, hiszen a szavakon keresztül létezik. A szó az egyetlen biztos pont a költői létben: a múlt, a jelen és legfőképp a jövő. Szerzőnket nem csak saját élettörténete foglalkoztatja, hanem a szavaké is: „Mi hozta? Miféle patak? / Miféle vékony zuhatag?” A szavak közel sem egyszerűen megfeythető jelek. A nyelv misztériumának kérdése tetten érhető a kötetben is: a fény helyett árnyék, világosság helyett sötétség uralkodik. Stendhal szerint a szavak szerepe, hogy elfedjék gondolatainkat. Esetünkben ez a kijelentés azt jelentené, hogy a szó a tisztánlátás fénye nélkül tart árnyékot? A versgyűjtemény épp ezért izgalmas, indirekt módon szembesíti olvasóját azokkal a kérdésekkel, amelyek már az olvasás során a fejében motoszkálnak.

Győri László könyvét kulcsfontosságúnak tartom az eddigi életműben, mivel, bár egyfajta összegzésként is fel-foghatjuk, egy újabb kezdetet is jelent. A kötet záróversét, *A látvány* címmel, ebből a szempontból különösen kiemelkedőnek találom: bár a szerzői szándék szerint itt lezár, akár a költő következő művének nyitánya is lehetne. „Szenny van

szóban, szenny van járdán, / szívben. / Ó, szabadság, hol az ábránd / innen?” A szerző pedig a múlt és jelen szintézisével találta meg azt az utat, amelyen továbbhaladva érheti el költői önmagát. Új utat nyitott meg, nemcsak önmagának, hanem mindenkori olvasójának is, aki elindulva rajta feltárhathja a mű minden újabb arcát, a szöveg minden újabb jelentését, még azokon a bizonyos szennyes szavakon túl is.

(Kalligram Kiadó, 2010)

Zsurzsán Anita

Érdemes hordalékok

(Háy János: Egymáshoz tartozók)

Vannak az írói létnek olyan hordalékai, amelyek nem illeszthetők be az életműbe a klasszikus könyvpiaci formák, műfajok (verseskötet, novelláskötet, regény) közé, mégis hozzátartoznak az írói önkifejezéshez, és valamilyen módon keresik helyüket. Vannak dolgok, amikről írni kell, de nem írhatók meg versben, drámában, novellában. Háy János *Egymáshoz tartozók* című kötetében ilyen darabokból áll, koncepciózusabb prózaköteteibe nem beágyazható kisebb novellák, tárcák, szubjektív miniesszék, vallozásos írások. Kritikus megközelítésben a kötet legnagyobb tétje az, hogy meggyőzően bennünket, nem a kiadó gazdasági érdekeit szolgálja az alkalmi felkérésekre írott vagy éppen eleddig fiókban várakozó kisprózák összegereblyézése egy olyan kötetté, amely kitölti az olyan kötetek közötti űrt, mint a lehangoló *A gyerek* című regény, vagy legújabb verseskötete, az *Egy szerelmes vers története*. A könyv heterogenitása mindenképpen felveti a kérdést, miként áll össze egésze, kirajzol-e értékelhető ívet, kötetté gyúrása hozzáad-e valami olyan pluszt, ami indokoltá teszi az eggyé szerkesztést, végső soron miként lesznek ezek az írások „egymáshoz tartozók”. Az is kérdés persze, hogy egyáltalán számon kell-e kérnünk ilyesmit jelen kötetben.

A négy fejezet, amelybe az írások sorolódnak, a *Család, Irodalom, Út, Idő* címeket viseli. Az első ciklus darabjai még a szorosan értelmezett széppróza kategóriájába esnek: rövid, önreflexív és önironikus novelláskák ezek a családi élet viszonyosságainak köréből. A nyitó novellát (*Mért akkor és miért akkorát*) máris a kötet egyik legerősebb írásaként azonosíthatjuk. A régi, falusi karácsonyok sajátos nézőpontú elbeszélése, és a vidéki kisgyerek azon felismerése, hogy valahogy a budapesti gyerekeknek mindig picit jobb ajándék jut, és előbb is kapják meg, ráadásul nagyobb karácsonyfa alá hozza a Jézuska, egyszerre alapozza meg a ciklust azáltal, hogy a későbbi darabok apa korú elbeszélője (vagy főszereplője) megmutatkozik saját gyermekségében, másfelől Háy egyik fontos témáját, a „de azért Pesten jobb” sóhajával leírható vidéki komplexust is megvillantja. Másfelől már ebben az írásában szembetaláljuk magunkat a gyerek és a felnőtt közötti kommunikációs szakadék problémájával, a gyermek valóban ártatlan, előítéletektől mentes kérdéseire az apák és anyák minduntalan zavarba jönnek Háynál, és képtelenek értelmes, felnőtt válaszokat adni. Míg a fejezet többi darabjában ezt a helyzetet ironiával kezeli Háy, ebben a darabban komor, megejtő hangulatot képes teremteni. A *Felnőttnek lenni* című írásban a felelősségről mint a felnőttég egyik ismérvéről esik szó, a *Harangvölgy* esetén a felnőtti tudálékosságot mosolyoghatjuk meg, *Az én vágyam*

című darabban a sztereotip gyerek–szülő-vitát követhetünk nyomon, hogy akkor most legyen-e háziállat vagy sem. A *Lefelé délnek* ugyan látszólag arról szól, miként dönti romba a gyerekek iránti kötelesség a szülők tervét, hogy kettesben mehessenek nyaralni, valójában arról beszél, hogy a szülő mindig szülő marad, és akárhogy kapálózik, úgyszólván a gyermeke lesz a legfontosabb életében (tulajdonképpen ugyanezt közelíti meg más oldalról a *Szülői program* című darab is). A *leleményes kempingezők* szellemes karcolat a stiklikbe merevedett magyar családról, a nyaralás tipikusan magyar metódusairól. Jóllehet Háy a *Marci* című írásában azt hangoztatja, hogy „mennyre nem ... rokon a nemzet legendás tréfamesterével”, Karinthy Frigyessel, önkéntelenül eszünkbe jut Karinthy kedves öniróniája, amellyel önnön atyai vagy írói tekintélyét tépázza a Háyéhoz hasonló modorban és indítatásból írott bagatelljeiben. És bár Háy Jánosban *A gyerek* tragikus szuggesztíóval alkotó szerzőjét vagy a *Házasságon innen és túl* keserű szarkazmussal megszólaló íróját tiszteljük, most mégis hálásak vagyunk, hogy humorával élvezhetőre kerekíti le mondanivalóját, de azért a problémákat (szülő–gyerek vagy szülő–szülő közötti felfogásbeli disszonancia, az öregedés kérdése, hibáink bevállása stb.) nem mismásolja el. A fejezetzáró *Apák* is csak látszólagosan (és csak önmagában olvasva) keltheti azt a benyomást, hogy lám, a meg nem értett kisgyerekből is gyermekét meg nem értő felnőtt lesz, azonban a ciklus ívét követve (amely különösen a középtől kezd leplezetlenül önéletrajzi jelleget ölteni) szeretetteljesebb, reflektáltabb kapcsolatot látunk kirajzolódni elbeszélő és gyermekei között, mint amilyet a nyitódarab tételezett. Magyarán: igenis van előrelépés, ha apránként is, a rossz sémák szép lassan csak kikopnak.

Az *Irodalom* című fejezetben azok az írások kaptak helyet, amelyekben Háy laza, keresetlen modorban osztja meg az írással kapcsolatos tapasztalatait, meglátásait. A *Csak el* egy profán hasonlaton keresztül a próza természetét igyekszik megvilágítani a lírához képest, a *Történelem, regény* (címéből kikövetkeztethető módon) a történelmi regény alapproblémáját járja körül, nevezetesen, hogy mitől történelmi egy regény, egyáltalán, mit nevezhetünk már történelemnek. A *Rózsafüzér* című etűd műfaji és műnemi kérdéseket vesz számba, a *Nátriumbenzonát című költemény háta* pedig a poézis működésének demitizált kisparabolája. A *Színházba nem* a drámaíróként is elismert szerző ágálását beszéli el a színház világa ellen, a *Hetedik Gergely és cimborái* pedig sokunk aggályait fogalmazza meg értő módon a történelmi dráma didaktikus műfaja iránt. A *Légy jó mindhalálig* színpadra alkalmazása során az adaptáció problémakörében szerzett tapasztalatait *A nevenre veszek* című darabban osztja meg a szerző. A továbbiakban kedves olvasmányélményeiről, szerzőiről számol be Háy, a *Bovarynéről* (akivel három menetben ütközött meg), Mikszáth-ról és Jókairól, Szorokinról, Szindbádról, Csokonairól, Petőfiről, Weöresről és Szabó Magdáról. Úgy kell tekintenünk ezeket az írásokat, mint a rajongó olvasó írásait, semmi író uras pózt nem találunk bennük, mintha csak egy szótársaság körében hangoznának el Háy János lényeglátó és jó értelemben véve szubjektív reflexiói.

A harmadik fejezet az *Út* címet kapta, és (úti)naplókat foglal magába, ekképpen a kötet legdirektebb anyagaival találkozunk itt, erőltetett fikcionalitásra semmi szükség, a szövegek valóban Háyról szólnak, magánemberi minőségében. A *Budapest* című darab lényegében Háy 2004-es netnaplója, amely a *Litera.hu*-n jelent meg, és a vonatkoztatási

pontot, a kiinduló közeget rajzolja meg. A *Nápoly* abba a keserű lelkiállapotba enged betekintést, amikor a „Nyugat” által teljesen félreértett „keleti” író darabját a túlfűtött és rosszul értelmezett empátia hevében darabokra cincálják és végül kiherélik egy színházi fesztiválon. Az *Olomutzban* egy költészeti fesztiválon tett vendégszereplés során szerzett impresszióit szellemes írásban rögzíti Háy, az *Aranygyűrű* pedig egy 1990-ben történt egyhetes kirándulást elevenít fel, amelyen egy kollégájával közösen vett részt (alcím: *Egy avantgárd költővel Oroszországban*), és valóban, a kolléga mértéktelen természete jól rezonál a brutálisan mértéktelen orosz világra.

A záró ciklus (*Idő*) darabjai (*Az idő fölemelt ujjáról*, *Egy-máshoz tartozók*, *Az aktuális Ádám*, *Marci*, *Az asszimiláns*) az utolsó írástól eltekintve az idő természetéről, az időmúlásról és Istenről szólnak, hol filozofikusan (a Háy-féle profán bölcséleti hangnemben), hol hétköznapi módon, de mindig egyfajta komolyságában is könnyed szarkazmussal. Az *asszimiláns* című záródarab pedig a Háy János egyik vissza-visszatérő témájaként értékelhető, és a korábban már emlegetett kérdéskört járja körül a vidéki születésű ember Budapestre költözéséről, a kulturális sokkról, a Budapest–vidék ellentétéről és természetesen az asszimilációról. De a főváros–vidék ellentétpáron túlmutató módon az asszimiláció lélektanáról általánosságban is tanulságos felismeréseket fogalmaz meg Háy. („*Az asszimiláns persze nem vidéki, nem keresztény, zsidó, szlovákiai magyar, vagy egy fekete, aki az orvosi után maradt egy lány miatt, az asszimiláns jöhet a 13. kerületből vagy Kolozsvárról, érkezhet Miskolcra Budapestre, Budapestre New Yorkba, lehetnek a szülei értelmiségiek, vagy olyanok, akik elhagyták őt gyerekkorában és nevelőotthonban nőtt föl. Az asszimiláns egyetlen átfogó jelzője, hogy kívülről jön [...]*”)

Megérdemelt-e ez a csokornyí írás egy külön kötetet? Nem találunk az *Egy-máshoz tartozókban* olyan írást, amely untatna, netán bosszantana, a legsúlytalanabb darabok is a Háyra jellemző biztos kézzel íródtak, vagyis a maguk módján jók. Ha pusztán praktikus szempontból nézzük, igenis azt kell mondanunk, ez egy kötet, egyenletes színvonalú, érdekes és változatos könyv, és nekünk, olvasóknak szerfelett kényelmes, hogy valaki egybegyűjtötte számunkra ezeket a darabokat, hogy egy kézbe fogva mindet, kellemes órákat tölthessünk el velük, akár egy leleményes kempingezés közben.

(Palatinus Kiadó, 2009)

Falvai Máttyás

Észrevenni a mozdulatlanságot

(Danyi Zoltán: Párhuzamok, flamingóval. Fejezetek egy regényből; Hullámok után a tó sima tükre. Fejezetek)

Danyi Zoltán a *Gyümölcsversek* után a közelmúltban két prózakötettel jelentkezett. Legújabb szépirodalmi szövegei sémákat, esztétikai és teoretikus alapvonalait tekintve nem térnek el jelentősen a korábbi lírai szövegektől. Hiszen prózái a versekhez hasonlóan gyakran meditatív textúrát

hoznak létre, hangsúlyos szerepet kap bennük a rend és rendezetlenség problematikája, a ritmus és a szimmetria kapcsolata. A két prózagyjtemény novellái az érzéki ideák és tapasztalatok ábrázolhatóságát tematizálják, fő motívumaik (áramlás, hullámozás) sokszor visszatérő zenei témákhoz hasonlóan váltják egymást. A zeneiség említése pedig ezeket a novellákat olvasva a megkomponáltság, szerkesztési struktúrák, a témák ciklikus felbukkanásának invenciója miatt is indokolt felvetés lehet. A tapasztalás Danyi szövegeinek kiemelt élménye, működésük terepe elsősorban a látás, amely hol céltalannak tetsző nézelődés, hol koncentrált, nagyon is célulvű megfigyelés, hol valóban szenvedélyesen és türelmesen kontemplatív archiválás formájában válik a szereplők elsődleges életformájává. Danyi történeteinek hősei ebben a teoretikus és kultúrtörténeti aspektusait tekintve erős, sokadik reneszánszát élő világban mozognak. Bolyongásaik közben gyakran teszik témájukká a megfigyelői szerepekhez szorosan kapcsolódó módszereket, közülük is elsősorban a látás fiziológiája iránt érdeklődnek. Az érzékelés módja számukra elsődleges létezési mód, a regényfragmentumokként is olvasható, egymáshoz olykor szorosan illeszkedő rövidtörténetek ezt a tematikát nagyon átgondoltan tárják olvasóik elé. A szemlélődés, bámészkodás életprogramja ebben a prózai világban a teóriákat igazolni akaró kommentárok vagy traktátusok érvelési technikáit idéző beszédmód. Ehhez kapcsolódik a valóban kontemplatív, ráérős elbeszélői hang, amely nagyon lelassítja az olvasás tempóját. A lassítás, lazítás, koncentrált határozott és egyéni ritmust biztosít a szövegeknek, az általuk ellenőrzött térben mozogva olvasók és szerzői alteregók rendkívül nyugodt tempóban járhatják be együtt a tapasztalás útját. Danyi Zoltán szépirodalmi univerzumába, láthatjuk, nem lehet egyszerűen „beugrani”, szövegei a rendezettség és káosz, tér és idő, látható és láthatatlan kézenfekvő módon kínáló alapvonalairól rugaszkodnak el. Az idézett témák általában olyan szenzibilis, a megszólalásmódtól nagyon is függő határvonalon mozognak, amelyben az általánosító megszólalások közhelyességét a valamit mondástól csak momentumok választják el. Nem is beszélve arról, hogy ennek a keleti kultúrák és filozófiák iránti érdeklődéssel megerősített esszéisztikus prózai gondolkodásnak a téma újabb reneszánszával és az ebből eredő olvasói elvárásokkal is számolnia kell. Tudható, hogy az elmélkedő megfigyelésnek ebben a kulturális és gondolkodói horizontban kiemelt jelentősége van. A dolgok tökéletes tapasztalását, a szimmetriában feltárolt gyönyörűséget középpontba állító novellák eszközeiként az egyszerű formákat, cselekvéseket, mozgássorokat használják. Bár szereplőik egyéb motivációi, céljai, kapcsolatai sokszor tudatosan homályban maradnak, a harmonikus életterek kialakításának vágyát sohasem titkolják. Ez az életvezetési program a *Hullámok után a tó sima tükre* felütésében, első novellájában (*A hullámok után*) szépen tematizálódik. Itt a történet narratív váltásait a teaszertartás mozzanatai és kellékei koreografálják, ahogy a *Párhuzamok, flamingóval* egyik darabja (*Köris, tölgy, juhar*) ugyanúgy ebben az atmoszférában találja meg a helyét. A körforgás, áramlás irodalmi ábrázolása, az önmagukba záródó történetek és szemantikai alakzatok költészetté tétele Danyi prózai szövegeinek fontos tétje. Szereplőit, a dolgokba alámerülő szemlélőit gyönyörködteti a látvány, ahogy a tárgyak „lelkének” kutatásában is gyakran lelik örömeiket. Elbeszélői koncentrált figyelmet követelő tevékenységeivel (tai chi, jóga, futás) leginkább a tökéletes szabadság élményét keresik, akcióik a testüket uralni, az időt birtokolni vágyó alakok

kísérletei. A szimmetrikus alakzatok, életterek, közérzetek megszületésének pillanatát rögzítő szerzői alteregók gyakran és kedvvel időznek el és lelnek otthonra az átmenetekben, a flexibilitás fázisaiban. A *Hullámok után a tó sima tükre* ciklikusan visszatérő képe a hajnal órája, a köztesség klasszikus, a képzőművészetben határozott jegyekkel ábrázolt témája. A *Párhuzamok, flamingóval* novellái, amelyeket az alcímben jelzett olvasási stratégiának megfelelően nyugodtan vizsgálhatunk egy regény töredékeiként, ugyancsak gyakran idézik a képlekeny vagy kifejezetten likvid állapotokat. Úgy tűnik, a köztes megtapasztalása az az út, amelyen végighaladva a vágyott harmónia megteremthető. Ahogy ezzel a *Párhuzamok, flamingóval* leíró passzusában időről időre találkozunk: „Figyelte a reggelt. A bizonytalan és rövid átmenetet, ahogy a reggel átváltozik délelőtté.” (*A 147-es visszafordul*, 14. o.) „Azon a hajszálvékony, nehezen meghatározható határvonalon, amelyen az éjszaka eltűnt és kezdetét veszi a nappal...” (29. o.). A *Hullámok után...* novellái ezt a flexibilis közérzetet eszközként használják a likviditás esztétikai tapasztalatá tételeire. Úgy tűnik, ez a motivikus ismétlődés inkább tartja össze, inkább teszi regényszerűvé a két kötetet, mint az egymás történeteit folytató szereplők utáni nyomozás.

Danyi novelláiban úgy tűnik, különös jelentőséget kap a természetes, nem épített környezet. Ez az a tapasztalati tér, amelyben a posztmodern, jellegzetesen urbánus terekkel szemben a dinamizmus és a statikusság szimbiózisa erősen érvényesülhet. A ritmikus körforgás problémái ezekben a meditatív megfigyelésre alkalmas szcénákban könnyebben mutathatják meg természetüket. A *Párhuzamok, flamingóval* egyik írásában például így, az átmenetiség vizualitását hangsúlyozó jellegüket megmutatva: „Könnyű függönyök lebegnek az ablak előtt. Az alacsony felhőkön hangtalan villámlás fut végig, a parkolóban felragyog a kavics.” (*Hóna alatt egy üveg ásványvízzel*, 11. o.) Hozzá kell fűzni, hogy ehhez a szenzibilis módon változó természethez a szereplők, narrátorok újra és újra idomulni akarnak. Kedvteléseiket, életvitelüket a ritmus és a rutint uralja. A *Párhuzamok, flamingóval* talán legérzékenyebben megformált hőse az a tolvaj, aki életformáját filozófiává, teoretikusan megalapozott tevékenységgé teszi. Danyi novelláit a teóriákat vizsgálva egyébként is finom ironia lengi körül. Hiszen a tolvaj történetét elindító novellában (*Hóna alatt egy üveg ásványvízzel*) éppen egy a lélek létezését a logika módszereivel tagadó filozófusról olvashatunk. Ehhez képest a kötet szövegei saját lelkük természetét, rezdüléseit szigorú figyelemmel követő hősök történetei. Az életét ellentmondásoktól mentes teóriák mentén szervező betörő napi rutinját a már említett belső ritmika uralja. A tea, jóga, főzés, lazítás és koncentrált ritmusa az áramlás hinduizmussal is megerősített szellemi bázisát körvonalazza. A semmit nem birtoklásról, a tökéletes pillanattal záruló útról szóló történetek pedig a buddhista szellemi környezetet és az ebben a közegben otthonos életformákat idézik. Danyi Zoltán prózája persze nem az első kísérlet a modern magyar irodalomban, amely a már említett vallásfilozófiai problémákat teszi esszéista elkötelezettségű szépirodalmi univerzuma tárgyává. Bizonyos hasonló felvetések miatt Szentkuthy Miklós vagy Hamvas Béla prózája is eszünkbe juthat. Danyi Zoltán Hamvas prózájának értő ismerőjeként, az életmű egyik rendszerezőjeként jól ismeri ezt a szimbiotikus és több elemében szinkretikus gondolkodási stratégiát. Filozófus tolvajának alakját a nagyon is aktualizálható „magyar valóságban” helyezi el, a szereplő különlegessé éppen az által válik, hogy életformájának eredetét ebben a már több metamorfózist átélő

vallásfilozófiai térben helyezi el. A bölcseledő tolvaj alakja persze nem szépirodalmi előzmények nélküli archetípus. A kidolgozás azonban a kortárs magyar irodalomban egyéni, szerzőjének stílusához védjegyként kapcsolódó stílust hoz létre. A „betörés filozófiája” hajszálpontos érvelésből bomlik ki, így a „tolvajnovellák” (pl.: *Szorítástól fehér ujjak, Kőris, tölgy, juhar, Minden kép megsemmisíthető*) fő témája valójában nem is egy tolvaj pikareszkje, hanem a már körvonalazott teorémák ismertetése. Az egymást finoman kiegészítő szövegekből ez az állapotváltozás szépen bontakoznak ki: „Felfogni, belátni és elfogadni, hogy senki és semmi nem a miénk...” „Nincs semmi, ami a miénk lenne, elfolyik minden, és ebben az áramlásban néha a közelünkbe úszik valami, tapinthatóan közeli lesz, azután megint távolra viszi az áramlat...” „A lopás a koncentráció legmagasabb foka, a lecsupaszított jelenlét, a pillanat teljessége.” (*Szorítástól fehér ujjak*, 25. o.)

A tolvaj paradox módon gyűjtőszenvedélyében is szenvedélymentességre törekszik, egész életét a rítus uralja. A szakrálist vagy talán a transzcendenst keresi, ilyen rituálé, hogy a lelkes kényszerrel gyűjtött leveleket (*Kőris, tölgy, juhar*) később visszahelyezi a fák alá. Miközben célja a rekonstrukció, a visszafogadás, illúziója a változatlanság harmóniája, mégis elkapja a szenvedély, a birtoklás vágya, amikor beleszeret abba a japán csészébe, amely számára az áhitott szimmetria megtestesülése. Mielőtt azonban azt gondolhatnánk, hogy ez a meditatív ritmusú és invenciójú próza csupán buddhista vagy hinduista axiómákkal dolgozik, hozzá kell gyorsan tenni, hogy a birtoklás, szétesés, újrendezés problémái más eszmétörténeti irányzatoknak is fontos kérdései. A szubjektum mélyére hatoló kitaró nézelődés mechanizmusaival a perszonalista filozófiák is gyakran szembesülnek. A létezés és a tárgyi világ immanenciájának problémája Maurice Merleau-Ponty kérdésfelvetéseinek is visszatérő problémája. Az ismert filozófus talán legtöbbet citált munkájában (*A látható és a láthatatlan*) erről a viszonyrendszerrel szólva a következőt fogalmazza meg: „A lét és a dolog tehát csak annak kínálja fel magát, aki nem birtokolni, hanem látni akarja; hanem lenni hagyni, részt akar venni azok folytonos létébe.” Továbbgondolva mindezt a gondolkodás és az érzékelés viszonyrendszerében, Merleau-Ponty úgy véli, hogy „a filozófia és a tekintet a folyamatos kérdezés, kémlelés állapotában van”. Ezzel a felfogással úgy tűnik, Danyi narrátoraihoz és leíró technikáihoz is közel juthatunk. A pillanat ellopása, bekebelezése, birtoklása e próza finom virtuozitással megrajzolt pontja, e rablási kísérletekről szól a *Párhuzamok, flamingóval* néhány írása (pl.: *Minden kép megsemmisíthető*). Az aktfotósorozat negatívjait elcsenő szereplő története kiszámítható csattanóval zárul, mert a meglopott fotós ezután már csak tájakat fotóz. Ez a történetszál a folytatásban (*Helyreállítani önmagát*) mégis váratlan irányba fordul. A szétesés és újraépülés működésének kutatása, „az ember nélküli, tehát a hibátlan rend” gondolata a valódi ok, amely a kétféle életet élő fotóművészt kezdettől foglalkoztatja (51. o.).

A *Hullámok után a tó sima tükre* szövegei néhány kevésbé rejtetten felbukkanó önéletrajzi momentum tárgyalásának ürügyén hangsúlyos problémaként kezelik a látás fiziológiai szempontjait. Az érzékelés ehelyütt a pontos megragadás célélvűségével bír, így a létrejövő kép már nem valamilyen misztikus látvány, az emlékezés sem valamilyen meghatározatlan módon születő érzet. A látvány elvesztése, a felejtés folyamata Danyi szövegeiben nagyon is egzakt, megismer-

hető folyamatnak tűnik. Szépen, már-már programszerűen kibomló stációiról a leíró részekben gyakran olvashatunk. Ez történik az *Ahogy a felhők tükörképe* egyik részletében: „[A] beágyazott kép e folyamat során valóban elhalványul és kihull a szemből [...]” (15. o.) figyeltem, a sejtek emlékezetéből a tükörkép hogyan tűnik el...” „[V]égül kihullott emlékezetemből a fák alatti jelenet, és jó volt így, minden nagyon jó; a lehető legtökéletesebb.” (19. o.)

Úgy látszik, ebben a prózai világban a látványelemek állandósága a pontos észlelés előfeltétele. Tovább lépve innen, a két novelláskötet a csend ábrázolhatóságának is kiemelt jelentőséget tulajdonít, problémáit bizonyításra váró tételekként kezeli. Az egyetlen objektumot szemlélő, annak mikroszkopikus változásait rögzíteni vágyó megfigyelő alakja a filozófiai gondolkodást végigkísérő alaphelyzet. A történetek elbeszélői örömeiket lelik a folyamatok rögzítésében, önreflexív vizsgálódásuk során rutinos tevékenységeiket, mindennapi akcióikat darabolják szét. A *Hullámok után a tó sima tükre* narrátora mániákusan tér vissza szenvedélyes szemlélődése kiinduló közegéhez, a tóhoz (*Egyre csak el, Tenni a szépet, Ahogy bokáig vízben állók*). A tapasztalás tárgyából rendszereket teremteni vágyó kontempláció kísérletét ábrázolja *A tó sima tükre*. A tavat minden napszakban és állapotban rögzítő festő a *Párhuzamok, flamingóval* fotósához hasonlóan foglalja össze a megfigyelés célját. A szövegből kiemelt citátumból is láthatjuk, mennyire izgalomban tartja a novellák szereplőit az alapelemek megtalálásának és újbóli összeillesztésének vágya: „[A] fehér felé törekszik minden szín, mondta a festő: minden szín a fehérből indul el, és ugyanoda, a fehérbe kívánczik vissza...” (75. o.)

Mindkét kötet egymást váltó elbeszélői nézőpontokkal dolgozik, struktúráikba építve néhány érdekes narratív játékot. Danyi egymásba áttűnő történetei tudatosan és ötletesen alkalmazzák a narratológia néhány fontos maximáját. Az egyik ismert és könnyen igazolható tézis szerint az egyes szám első személyű elbeszélő hitelessége, az iránta való bizalom a leg-erősebb. E köré a gondolat köré gazdag teoretikus háló szövődött, említhetjük itt mások mellett Mieke Bal vagy Borisz Uspenszkij tárgyhöz fűzött megállapításait. Danyi Zoltán szövegei, úgy látszik, mindig készenlétben tartanak egy, az eseményeket határozottan kézben tartó, erősebb hangú elbeszélőt. A legújabb kötetben (*Hullámok után...*) ez a hang egy határozott vonással egészül ki. Hiszen főszereplője, a kortárs osztrák novellistákat fordító narrátor létező, éppenséggel Danyi Zoltán által teremtett szövegeket applikál saját sztorijába. A fiktív műfordítások beépülése a műhelynaplóhoz vagy egy ennél is személyesebb konfesszionális jellegű műfajhoz közelíti a kötetet. A szerzők nevének feltüntetésével „közreadott” novellák ilyen módon a szerző-elbeszélő összemosásának klasszikus alaphelyzetét és a műfordítás-eredetiség szintén sokszor tárgyalt problémáját is fricskával illetik. Bár a „regénybe” „szerkesztett” szövegek néhány témájukban és főként atmoszférájukban valóban elütnek a többi novellától, jól illenek a szerző-narrátor kapcsolat bekebelező természetéhez. A hatások kölcsönösségéről sokat elárul, hogyan viselkednek egymás mellé helyezve ezek a szerzőség tekintetében kétségessé tett történetek. Az *Apró örömök* (Fabian Bernstoff) című novella például „hátsó ablak” tematikájával a kukkolás, a látványban elmerülés kultúrtörténeti hagyományára reflektál, és valóban ez az a szemlélet, amely a fordító „saját” történeteit is uralja. *A mályvaszín folt* (Louise Kerstin-Theel) mintha a már vázolt, ellentmondásos kapcsolatrendszer programadó szövege lenne. A füzetbe cseppenő,

a saját tintától elűtő idegen folt valóban meghatározhatja a később belekerülő szövegek jellegét. Arról nem is beszélve, hogy az *Egy halványkék derengés* című történet elbeszélője egy víztisztító központ hivatalos fordítójaként életvitelében is az általa fordított osztrák próza világához idomul. Élettelei, motivációi pedig az osztrák irodalom ikonja, Thomas Bernhard prózáját idézik, hiszen erről a helyzetről Bernhard legismertebb regényalakja, Konrad, *A mészégető* hőse is könnyen eszünkbe juthat. Konrad látszólag motiválatlanul, homályba vesző előzmények után él évtizedekig a címben idézett helyen, miközben a hallásról szóló tanulmányán dolgozik. Gondolatai, megfigyelései valójában meddő felkészülésnek bizonyulnak egy olyan tanulmányra, amelyből aztán egy szót sem tud leírni. A *Hullámok után a tó sima tükre* egyik fejezetében, az *Egy halványkék derengés*-ben a víz és a levegő moccanásait hallgató hős Konradhoz hasonlóan él az érzékelés ígézetében. „[H]amarosan azonban azt vettem észre, hogy a levelek tisztogatása közben halványabbá és fakóbbá válnak az emlékek...” (51. o.)

Az örökös hullámozás sokoldalú ábrázolása Danyi prózáját zeneiséggel, a zenei témák visszatérésének tartalmával is erősíti. A *Sem az erdőt, sem a fűt* (Ulrich Hochgatter) alaphelyzetében a hullámozást és a ritmust tanulmányozó, számsorokat összeadó szereplő mintha valóban Danyi fordítójának alakmása lenne. Bizonyítva, hogy a látszólag több forrásból származó intertextusok valóban szimbiózisban létezhetnek együtt.

Danyi Zoltán egymásba olvasható, a korábban elhagyott szálakat olykor váratlanul felvevő rövidtörténetei egy jól átgondolt kirakós játék darabjai. A fragmentumok összeillesztésének erős vágyát alakítják ki olvasójukban, elbeszélői mégis mintha kedvesen meg is mosolyognák ezt a törekvést. Ezek a szövegek végeredményben az áramlás, lebegés megragadásának esztétikai kísérletei, bennük az áttetszés állapota teremődik meg, világába építve az áttűnés esztétikai tapasztalatát és annak különböző vizuális megoldásait. Narratív váltásai hirtelen vágások helyett inkább egy sajátos fade in-fade out technikát követnek. A *Hullámok után a tó sima tükre* rutinos meditatív mozgássorai (futás, japán teaszertartás) pedig mintha a harmónia után kutató „keresők”, alteregók bemelegítő gyakorlatai lennének. Danyi Zoltán utolsó két kötete „ráérős” prózák gyűjteménye, esztétikum és irodalom kapcsolódási pontjait szívesen vizsgáló, vallásfilozófiai, szubjektumelméleti problémák mellett elidőző olvasóknak jó szívvel ajánlható.

(zEtna, 2009 – Timp Kiadó, 2010)

Kovács Krisztina

Tisztaság, Egész-ség

(Cseke Ákos – Tverdota György:
A tisztaság könyve)

Stílszerűen puritán külsőt mutat *A tisztaság könyve*, melyben egy tudós szerzőpáros tanulmányait olvashatjuk a filozófia és a művészetelmélet tisztaságfogalmáról, illetve tisztaságeszményéről, ezek elméleti összefüggéseiről, valamint szemléltetési és megvalósítási kísérleteik szépirodalmi és kritikai gyakorlatáról. Hőféhér borító a legszükségesebb alapinformációkkal, s hozzá kis méretű reprodukció Bot-
ticelli *Angyali üdvözlete*, mintegy jelképes gesztusként a

későbbiekben több alkalommal is hivatkozott keresztényi példakép megidézésére. Kiadói ajánlás és fülszöveg híján csak a szerzői nevek sugallhatnak tematikus irányultságot, de valószínű, hogy ezt a kötetet amúgy sem a polcokat bön-gésző alkalmi olvasónak szánták, még ha tartalma nem kis részben akár népszerű ismeretterjesztésként is felfogható (a kultúrtörténeti érdekességek a nagyközönséghez – vö. a *Világfalu* c. televíziós sorozattal –, a verselemzések az iskolai társadalom minden érintettjéhez szólhatnak), de nyilvánvaló, hogy elsősorban ínyenc irodalomértők és böl-celetkutatók számára készült, szakmonográfiának.

Esztéta és irodalomtörténész alkotókról lévén szó, nem lenne meglepő, ha a választott cím alapján, még a fella-pozás előtt egy karakteres Kassák Lajos-kötet (*Tisztaság könyve*) részletes vizsgálatára számítana itt egyébként a művelt érdeklődő. Az már inkább, ha mondjuk – főként a nyitó biblikus illusztrációhoz képest – a klasszikus taoista szentírástörredék (*Csing-csang-king*, azaz *A tisztaság köny-ve*) értelmezését várná. A két szerző közül annak ellenére is a József Attila-életmű egyik legkiválóbb interpretálójának, Tverdota Györgynek a neve a biztosabb tájékozódási pont, hogy Cseke Ákos személyében szintén egy olyan tudós gondolatait olvashatjuk, akinek a tisztaság-problematika és a József Attila-művek tárgyalása terén egyaránt számottevő kutatásai és publikációi ismeretesek (csak a legfrissebbek közül néhány példa: *A szenvedés fogalma – József Attila: Nagyön fáj*, in: Kortárs, 2007/2; *A szép fogalma a skolasz-tikus bölceletben*, in: Vigilia, 2007/9.; *A tisztaság fogal-ma József Attila kései verseiben*, in: Kortárs, 2008/7–8.; *Plótinosz a tisztaságról*, in: Vigilia, 2009/3.). A hazai szakirodalomban hiánypótlónak tekinthető kötet elképesztő nagyságrendű filológiai háttérmunkán alapszik, széles körű rálátással szemléli, illetve gazdag kapcsolatrendszerrel feltár-va, sokirányú kitekintéssel és bőséges (a Cseke-tanulmá-nyokban olykor túlbujánzó) jegyzetapparátussal kiegészít-ve szemlélteti mondandójának tárgyát.

A szerzőtársak mindegyike két-két nagyobb terjedelmű írást közöl a könyvben. Cseke Ákos eszméletörténeti áttekin-tése azt kíséri figyelemmel, hogy a tisztaság fogalma külön-böző korokban és kultúrákban, illetve filozófiai eszmerend-szerekben miként jutott szerephez. A kultúranthropológiai, vallásbölceleti, etikai, esztétikai, lételméleti-ismeretelmé-leti összefüggések tárgyalását alapvetően kronologikus megközelítéssel végzi, s közben folyamatosan kiemeli, egymásra vonatkoztatva hasonlítja és különbözteti az irány-adó gondolkodók nézeteit. Tverdota György első írása arra vállalkozik, hogy aprólékosan feltárja és összeszikráztassa a tiszta költészet, a költészeti purizmus századelős fény-
korának elméleti-kritikai koncepcióit és vitáit, beleértve a magyar irodalom korabeli reakcióit is. Nem véletlen, hogy szerzőink József Attila költészetében találják meg azt az ide-ális vizsgálati alapanyagot, amely egyrészt arra nyújt kiváló lehetőséget, hogy a tisztaság-fogalom lírai-bölceleti érvé-nyesülését, az elemi tisztaságvágy líranyelvi megnyilatkozásait érdemben vizsgálhassák (l. a második Cseke-tanulmá-ny), másrészt arra, hogy kötet zárásaként a „poésie pure” metodikai elveinek példaértékű gyakorlati megvalósulását elemző módon tegyék szemlélhetővé Tverdota versciklus-elemzésében.

Az elméleti áttekintések mindkét esetben elfogulatlan objektivitásra törekszenek, a szerzők tartózkodnak a köz-vetlen véleménynyilvánítástól. Egyetértés vagy cáfolat minden esetben tényszerű alátámasztásra épül, emellett

azonban figyelmük irányulása, kiemeléseik, az összefüggések hangsúlyviszonyainak differenciálása egyértelművé teszi, hogy megközelítés és tárgyalásmód egyszersmind személyes motiváltságu is. Cseke Ákos időben és kapcsolatrendszerében is egyaránt szerteágazóbb vizsgálati corpussal dolgozik, s ebből is adódhat, hogy a demonstrált lexikális adattömeg, a név szerinti hivatkozások, a kiegészítő ismeretanyag komplexebb rendszerré áll össze, melyet gyakori árnyalással pontosít és részletez, ismétlésekkel segít összefogottabbá, követhetőbbé tenni. Lehetséges névjegyzéke és tényleges jegyzetkiegészítései kétszeres nagyságrendet képviselnek a könnyedebb tárgyalásmódú, bár szintén maximálisan szakszerű Tverdota-tanulmányhoz képest, mely egyébként szintén gyakorta él a finomító keresztivatkozások eszközével. Esszéyszerűbb tárgyalásmódra a verselemző írások kínálnak jó lehetőséget, melynek szabadabb, mégis fajsúlyos megnyilatkozásaiával elsősorban a Tverdota-szövegekben találkozunk. (Csak érdekességképpen említem meg, hogy amíg Cseke két fejezetnyi mondandójához 240 oldalon mintegy 600 lábjegyzet – német, angol, francia és latin nyelvű is – csatlakozik, addig a Tverdota-írások vonatkozó irányszámai egyformán a kétszázas nagyságrendet képviselik; Cseke az Óda-központú életművizsgálatban 65 egyéb József Attila-versre tekint ki, Tverdota a Medáliák-ciklus aprólékos elemzéséhez csupán a közvetlen verselőzményeket és néhány szövegváltozatot vesz hivatkozási alapul, s míg a társszerző saját nézetei mellett 38 különböző személyiség véleményének tükrében szemlélteti költő és műve eddigi megítélését, addig ő ennek kevesebb mint felével is megelégszik és célba ér.)

Amennyire gazdag a magyar nyelv szinonimákban, annyira sokszínű a latin szókészleti alap és a belőle származó kultúrnyelvek tisztaságfogalmának polivalenciája. A latinban a purus melléknévi jelentései: tiszta, hótiszta, makulátlan, ragyogóan tiszta, büntelen, finom, idegen anyagtól mentes, igazi, vegyítetlen, pusztá, nyers, szeplőtelen, szűzi, valódi; a tisztaság főbb szinonimacsoportja pedig: claritas, purismus, puritanismus, *sanctimonia*. A franciában a költészetelméleti terminológiában a konkrét stílusírányzat megnevezésére állandósodott a speciális *poésie pure* szószereket, a modern angolban a pure jelentése kevés kivétellel lefedi a latin előzmények teljességét. Mindez az összetettség azt is előrevetíti, hogy a fogalmi megközelítésű történeti áttekintés igen sok mindent magában foglalhatna, de Cseke Ákos nyitó értekezésében (*A tisztaság akarása*) természetesen a bölceleti-eszmetörténeti vonatkozások kapják a főszerepet. A tisztaságfogalom korok és kultúrák szerinti értelmezésének folyamatát abból kiindulva követi végig, hogy a tisztaság iránti vágy és törekvés mindig is lényeges világszemléleti problémaként foglalkoztatta és ösztönözte az emberiséget. A kulcsfogalomhoz kötődő értékszemléletek etikai, esztétikai, pszichológiai és filozófiai vetületeit sorakoztatja egymás mellé olyan módon, hogy a gondolkodástörténet főbb irányzatait és azok képviselőit állítja a középpontba, s miközben elemző módon tárja fel a szellemi örökségek továbbélésének gazdag viszonyrendszerét, hivatkozásaiban folyamatosan megidézi a kutatási terület külhoni szaktekintélyeit is (Hadot, Douglas, Foucault, Caillois, Jankélévitch). Az összevetésekben a preferált platonikus-neoplatonikus, skolasztikus, karteziánus, fenomenológiai bölcelet képviselői, illetve Cassianus, Ágoston, Kant, Schopenhauer, Edit Stein mellett szerzőnk leggyakrabban Plótinosz eszmerendszerét tekinti viszonyítási alpnak, ami

az európai gondolkodástörténetben betöltött szerepe, korokon átívelő hatása okán is indokolt, de ez a fajta kiemelés mintha azt is sejtetné, hogy Cseke tisztaságproblematikai vonatkozásában nemcsak alapvetően meghatározónak, hanem személy szerint is inspirálónak tartja a 3. században élt filozófus-esztéta nézeteit. Az áttekintő rendszerezés teljességre törekszik és e szándéknak alapvetően meg is felel, de talán furcsa, hogy az angol puritanizmus kultúrtörténeti és eszmetörténeti szerepét elhanyagolja. Sajátos az is, hogy a freudi tisztaságnézetek főbb elemeinek és összefüggéseinek (pl., hogy nincs lélekemélyi, eredendő tisztaságvágy bennünk, csupán kompenzációs jellegű lelki nárcizmus, s hogy a tisztaságra törekvés az ösztönkielégítés elfojtásával jár együtt, mely paradox módon önmagában is eredményezhet kielégülést) áttekintése a vártnál nagyobb terjedelmet kap, s hogy részben ugyan heideggeri és wittgensteini észrevételek alapján, de mégis szubjektíven, erősen kritikus véleményt formál e ma már merevnek, erőszakoltnak, sőt tudománytalanoknak is minősített állításokról. (Ugyanakkor persze nem tagadja, hogy ezek provokatív-inspiráló szerepe, erős kontraszthatása nagyon fontos volt az elvont, életszerűtlen fogalmiságba belemerevedett korabeli bölcsleti gondolkodás frissítésében csakúgy, mint az utókor számára.) Különös jelentőséget kap itt a mélyfeltáró lélekelemzés, a pszichoanalitikus katharizisélmény szerepére való kitekintés már csak azért is, mert később mindkét szerzőnk bevonja József Attila-elemzéseibe ezek biografikus és irodalmi összefüggéseit. A költő esztétikai nézeteiről és műveiről szóló tanulmányokban aktuális hivatkozások tekintenek vissza mindemellett a keresztényi kultúrkörben egyébként is meghatározó Szűz Mária-i, illetve Jézushoz kötődő tisztaságélményre, a tiszta tudás és a tiszta líraiság problematikájának lírai kérdésfelvetéseire, s újra fókuszba kerülnek a kulcsfogalom, a tisztaság líranyelvben is felbukkanó szimbólumai (víz, fény, szerelmi megtisztulás, eggyé válás, mindenség, transzcendens Egy stb.) és szinonimái.

A múlt század húszas-harmincas éve a költészeti purizmus fénykorának tekinthetők. Az irodalomelméleti-kritikai érdeklődés elsősorban ekkor állítja középpontba a tisztaságot mint esztétikai értékfogalmat. A kutatók érdekes módon inkább a kizárásos megkülönböztetés oldaláról közelítették meg a problémát, vagyis többnyire azt határozták meg inkább, hogy mi minden nem fordulhat elő a tiszta költészet eszköztárában. Elméleties megállapításaik olykor szöges ellentétben álltak egymással, személyeskedéstől sem mentes, harcos vitákat indukáltak, ezek nyelvfilozófiai megalapozottsága azonban alapvető hiányosságokat is mutat (egyik tábor sem volt képes egységes nézetrendszert vagy terminológiát kialakítani). Tverdota György első tanulmányában (*Egy talált tárgy megtisztítása*) ismerteti és véleményezi is a *poésie pure*, illetve a *poésie raison* főbb zászlóvivőinek líraelméleti nézeteit, részletesen áttekinti a több hullámban megélénkült vita fejleményeit. Meghatározó szaktudósok (Bremond, Souday, illetve Paulhan és Maclaclair), valamint tanítványaik-követőik (Thibaudet, de Souza, Claudel, Gaultier) véleményét ütközteti, a korabeli megállapítások szerinti többszörös tükröben tekint vissza a költészeti purizmus elődjeire (Racine, Poe, Flaubert, Balzac, Renan) és kortárs képviselőire (Mallarmé, Valéry). Segít közvetíteni és értelmezni a kulcsfontosságú tanulmányok lényegi terminusait és szimbólumait (pl. nyelvi redukcionizmus, transsubstantiation, verbális alkímia, orfikus nyelvállapot, claudeli Animus-Anima példázat), és rámutat

azokra az ars poeticus és metodikai párhuzamokra, amelyek korábban érvényesülő vagy szinkron stílusteremtésekben a poésie pure elveivel és költői gyakorlatával rokon természetűek (pl. l'art pour l'art, szürrealizmus).

Rövid kitekintés taglalja a puristák vitájának egyidejű külföldi reakcióit, köztük a magyar reflexiókat (Kosztolányi, Gyergyai Albert, M. Pogány Béla), melyeknél Németh Andor komoly felkészültségének méltatása azért is lényeges, mert az többszöri hivatkozási alapként szolgál a később elemzett tisztaságelvű József Attila-versek kortársi megítélésének számbavételekor. Zárásképpen Tverdota kissé ironikusan kommentálja a szemellenzős pengeváltások történetét, a néhol öncélú elméletieskedést, az engedmények útvessztőjébe tévedt értékrendi radikalizmust; kételyeket fogalmaz meg azzal kapcsolatban is, hogy mennyi mindent kéne a puristák szerint száműzni a prózaiságtól mentes igazi költészetből, de mindemellett elismeri az új metódusok termékenyítő hatását, melyet a nyelvi intenzitás növelésében fejtettek ki, s helyesli – helyesen – az idejétmúlt romantikus szubjektivizmuson való túllépés előremutató törekvését.

Tverdota később helyesen mutat rá arra is, hogy a poésie pure integrált programjának József Attila-i lenyomatait eddig figyelmen kívül hagyta, vagy legfeljebb felületesen, érintőlegesen vette figyelembe az irodalomtudomány a művek elemzésénél, a filológiai háttérinformációk felhasználásakor. Ezt az aránytévesztést igyekszik helyesbíteni előbb Cseke Ákos azáltal, hogy részletes áttekintést ad újabb, hét tételből álló értekezésében a tisztaságelvű költészet kulcsfogalmainak, etikai-bölcseleti inspirációinak az egész életművet behálózó szerepéről, majd pedig Tverdota György prezentálja az újszerű megközelítés összbemutató módosító-pontosító szükségességét a Medáliák-ciklus mikrofilológiai hitelességű, mindemellett kreatívan inspiráló, minden rezdülésre figyelmes újraértelmezése által.

A Cseke-dolgozat (*Egy tiszta költő. A tisztaság fogalma József Attila költészetében*) 1923-tól datálja a versekben a tisztaság-problematika tudatos, hangsúlyos megjelenését. Már a fiatalkori művekben is elsődleges motívumként azonosítja a szerelmi katarzisz általi megtisztulásvágy elemi szükségérzetét, a magasabb létig, tisztább ismeretig eljutás célképzetét. Rámutat, hogy a költő az egyetemes világértésről való líranyelvi megszólalás programja kapcsán összeegyeztethetőnek tartja a didaktikus, küldetéses, osztályszemléletű bölcsélet hangoztatását is a tisztaságelvű költészettel. Érdekes párhuzamokra hivatkozik a *Bibliai*, a *Nem én kiáltok* és a *Tiszta szívvel* kiemelése mellett a Vágó Márta-féle levelezés filozofikus fejtegetéseinek megidézésével. Az *Óda* részletes elemzése során – több pszichológizáló megközelítéssel ellentétben – a tisztaság-bölcseleti koncepció elsődlegességére hívja fel a figyelmet, főként plótinuszi és skolasztikus hatások azonosítása nyomán, s a szövegösszefüggés alakulását követve szemlélhetővé teszi az érzelmi-tudati folyamatok versbeli letisztulásának stádiumait is. Az *Ódát* a tisztaság-szinonimák kulcsgyűjteményeként állítja eléln. A *Nagyon fáj* aktualizált vizsgálata által követhetővé válik itt az a folyamat is, ahogy a költő eljut a szerelemélménytől remélt tisztuláshoz elvesztésének tudatosulásáig, melyet még rövid időre a Flóra-versek és a hozzá írott levelek megváltásreménye ellenpontoz, majd pedig a kései töredékekre való hivatkozások bizonyítják, hogy miként véglegesedhetett az illúzióvesztések nyomán az Egésszel, a legmagasabb rendű Eggyel, Tisztasággal való egyesülés vágya a halálkatarzisz pietas-képzetében.

Bár ebben a tanulmányban is sok a külső hivatkozás, mégis alapvetően személyes motiváltságúnak tekinthető Cseke gondolatsora, vélekedése. Elfogult elfogulatlanságát jelzi, hogy míg az *Óda* értelmezésekor szembeszáll Beney Zsuzsa koncepciójával, a Flóra-versekről beszélve már mint kiemelten ajánlott elemzőt említi, s hogy ő maga teljes egészében ráhangolódik a vizsgált szövegek hangulatára is, az tetten érhető a néhol már pátoszközeli megnyilatkozásokban.

A Tverdota-féle interpretációs fejezet (*A Medáliák mint a tiszta költészet magyar mintapéldája*) Cseke Ákoshoz hasonlóan a József Attila-kortársak közül Németh Andor, Gáspár Endre, Ignótus Pál, Szabolcsi Miklós észrevételeit tekinti a legfontosabb viszonyítási alpnak, a mai elemzők közül pedig elsősorban Gertraude Wanausek vélekedésére tér ki (elismerő gesztusaihoz érdekes módon itt nem társul könyvészeti hivatkozás). Dekonstruktív módszertani alapvetésben hangsúlyozza, hogy kísérletei nagyrészt hipotetikusak, s hogy túlzottan labilisnak tartja a biografikus háttérinformációk másoknál tapasztalt hangsúlyos figyelembevételét, de azért ha felbukkannak életrajzilag azonosíthatóknak minősülő motivikus-kontextuális kapcsolatok, azok esetleges együztzsemlélésére is sort kerít. Aki ilyen mélységig ismeri és érti a költő életművét, mint Tverdota, attól az olvasó fenntartások nélkül veszi, hogy az interpretáció olykor felszabadítóan inspiráló játékká változik: a tizenegyedik *Medália* elemzésekor például szerzőnk maga készít variánsokat improvizatív-tudatos szövegeképzési megoldásokkal, a költő saját eljárás módjait és a közvetlen verselőzményeket imitálva, hiteles komolysággal.

A keletkezési előzmények számbavételekor Tverdota hangsúlyozza, hogy a párizsi tartózkodás közvetlen hatása inkább a poésie pure-vitákra való gyors és fogékony reagálásban érhető tetten, s a szürrealista stíuselemek megjelenése József Attilánál ehhez képest csak másodlagos – igaz, időben jóval hosszabb kihatású, még annak ellenére is, hogy az 1927-es próbálkozások és a *Medáliák* egy évvel későbbi szintézisre törekvő csúcsteljesítménye mellett a legtisztább purista opusnak a Németh Andor számára ajánlott, 1933-as *Ballada* című egysoros (l.: „Vízcepp az ég, viszi a szél”) tartja, s azzal együtt is, hogy a *Nagyon fáj*, valamint a kései töredékek az ő látókörében szintén kiemelt fontossággal jelennek meg. A *Medáliák*, mely „radikális homályosságával élesen elüt a többi remekműtől”, Weöres Sándor-i tehetségről tanúskodik rendezettségében is inspiráló formatechnikája által, töredéktermészete ellenére is a szemléleti világegész leképezésére kész nyelvi leleményeivel, s így a Valéry-féle aszketikus-eliminatív, a közlés helyett a kifejezésre törekvő költészetmodell legjobb gyakorlati reprezentációja a magyar költészetben – állítja és bizonyítja Tverdota, majd pedig szembeállítja vele az *Eszmélet* tizenkét tételét, melyekre már inkább a baudelaire-i lirizált-átlényegített, retorikusabb fogalmiságot tartja jellemzőnek.

Szerzőnk nemcsak a *Medáliák* alkotói módszereit szemlélteti tipizáló leírással, de befogadóként is igyekszik feltérképezni a lehetséges olvasói reakciók jellemző változatait. Vajon mit tudunk kezdeni a képgazdag, pontos érzékelésműdű, gazdag asszociációs bázisú, konkrét tematikát nélkülöző, kihagyásos-sűrítéses nyelvhasználatú, hallatlan gazdag és szerteágazó háttérismereteket integráló, strukturálisan puzzle-technikájú, relativizált jelentésvilágú textusokkal? Tverdota tárgyalásmódjának nagy pozitívuma, hogy nemcsak beavat, hanem együtt is játszik olvasójával. Hangvétele többnyire könnyed, s amennyire lehet, közvetlen. Saját

példáján pedig közvetve arra is ösztönöz, hogy folyamatos nyitottsággal olvassuk újra és újra József Attila költeményeit, illetve azok értelmezéseit. S ha be is látja, hogy a tárgyalt jelenség relatíve szűk hatókörű, egész mondandójával azt igazolja, hogy minden újabb tudományos, alkotói és befogadói kísérlet közelebb vihet bennünket a teljesebb, tisztább megértéshez, a „minden Egész”-t tovább aprító korban egy költői mű-egész, életmű-egész, világkép-egész teljesebb befogadásán keresztül én-egészünk, világ-egészünk árnyaltabb, lényegibb megismeréséhez.

(Universitas Kiadó, 2009)

Juhász Attila

„Egy darabka vegytiszta idő”

(Marcel Proust és *A megtalált idő*)

„Csakis a művészet révén léphetünk ki magunkból, Tudhatjuk meg, mit lát valaki más abból a világmindenségből, amely nem ugyanolyan, mint a miénk, s melynek tájait ugyanúgy nem ismernénk, mint a holdbelieket. A művészetnek köszönhetően ahelyett, hogy egyetlen világot látnánk, a miénket, világok sokaságát látjuk, ahány eredeti művész születik, annyi világ áll előttünk...”

(Marcel Proust: *A megtalált idő*)

Milyen különös érzés felépíteni egy világot, egy elképzelt világot, s ennek hangulatához ragaszkodva irányítani a hétköznapi lépéseket. Ebből kitörni nem lehet, elfelejteni sem lehet, csak új és még újabb képeket, hangokat, szagokat, illatokat, pillantásokat, érzéseket, benyomásokat lehet hozzággyűjteni, mellyel szép lassan egy olyan burkot építünk magunk köré, mely szinte áttörhetetlen, vagy inkább rugalmas hátraként lebeg körülöttünk, és amelyről mindenki, aki megpróbál felkapaszkodni rá, lepattan. Néha csak egy dallam, máskor egy kép a normandiai partvidékről, egy madeleine, egy fehér napernyő, egy gyötrelmes féltékenységhullám – Proust regényének elmélyült olvasása után hirtelen mindenről eszünkbe jutnak regényének bizonyos momentumai, s egy idő után beivódik a bőrünk alá, a tudatunk legmélyére, hogy aztán már soha ne szabadulhassunk tőle. Egy-két párizsi út után a rue Royale sarka a Boulevard Malesherbes felé, a Boulevard de Courcelles a Monceau park mellett, vagy a kis sétány a Champs-Élysées parkjából a Concorde-tér felé, mind-mind mitikus helyé válik, s szinte megszállottként keressük a nyomát, pedig ha figyelnénk regényének szavaira, nem a Père-Lachaise-ben keresséink, hanem csakis magunkban, bárhol is vagyunk.

Képtelenség volna megszámolni, hány író ihletett meg, és hányat némitott el örökre Proust halhatatlan műve, az *A la recherche du temps perdu* (Az eltűnt idő nyomában). A regényfolyam utolsó kötete, a *Le temps retrouvé*, A megtalált idő, Jancsó Júlia kiváló fordításában végre magyarul is olvasható. Túl sokat kellett rá várni, hiszen franciául 1927-ben jelent meg, és ha valamiről, akkor erről nyugodtan állíthatjuk, hogy a korábbi hat kötettel együtt átírta az irodalomtörténetet. „Ez egy kivételes mű, én legalábbis annak szántam” – írta Proust Robert Dreyfus-nak abban a levelében, melyben a regény visszhangja miatti aggodalmait ecseteli. Bár minden ismerőse a finomságot és a törékenységet említette meg Proust alkatával kapcsolatban, ebből a levélből kiderül, hogy mennyire nem kedvelte ezeket

a jelzőket, s legszívesebben megakadályozta volna, hogy bárki is használja őket a regényét elemezve. Betegségéből, gyermekkorban felismert és egyre súlyosbodó asztmájából adódó törékenysége legendássá vált, talán túlságosan is, mert évtizedekig tartó szenvedéseit idősebb korban már nem is vették komolyan – amolyan örök haldoklónak számított. Elemző technikájának finomságait pedig szinte minden rajongója a regény különlegességei között tartja számon. Olyan érzésekre döbbsent rá bennünket, amiket legszívesebben talán inkább eltemetni szeretnénk magunkban. Túl sokat veszítünk az idő múlásával. „Bennem is sok minden összeomlott, amiről azt hittem, hogy örökké tart, és sok olyan új dolog épült, ami még akkor előre nem látható új örömöket szült és fájdalokat, mint ahogy viszont a régi-eket ma már nehezen, vagy sehogy sem értem. Annak is jó ideje már, hogy apám nem mondhatja többé anyámnak: »Menj be azzal a gyerekekkel.« Ezeknek az óráknak még csak a lehetősége sem fog újjászületni” – írta regénye első kötetében, a *Swannban*.

Ő a szemlélődő életvitel huszadik századi megtestesítője, az ember, aki a szépségben találja meg élete értelmét – legalábbis ez az egyik oldala. S éppen a kettőssége teszi oly különlegessé, mert nem lehet csak a jófiút, az anyát és a nagymama kedves gyermekét szeretni benne, látnunk kell a férfit, aki beteljesületlen szerelmei miatt gyötördik, vagy éppen azoknak a férfiaknak okoz szenvedéseket, akik közel állnak hozzá. A megcsalt szeretők, a „fogoly” férfiak, a szexualitás gyötrelmei ugyanúgy életének részei, mint a művészet és az imádott szülők. Húszas éve elején járt, mikor egy interjúban, arra a kérdésre, hogy milyen tulajdonságokat kíván meg egy férfitől, azt felelte, hogy a női báj. Charlus báró, Robert de Saint-Loup, vagy Morel alakja nélkül Proust nem érthette volna el azt a hatást, amit általuk elért. Olvasói végigasszisztálják e három férfi szerelmi életének legapróbb mozzanatait is, egymás iránti vonzalmaikat, gyűlöletüket és félelmeiket. Proust ebben is a legerősebbek közül való. Nőalakjainak történetei is valószínűleg férfiakból építkeztek: Albert és Albertine, André és Andrée, Gilbert és Gilberte – milyen találóak a francia nevek, hogy egyetlen betű megváltoztatásával felcserélhetők a nemek. Proust egyik legismertebb szerelme Reynaldo Hahn, a kitűnő zeneszerző volt, aki rövid ideig tartó kapcsolatuk után életének talán legfőbb bizalmasává vált. Neki vallotta meg sófőrré, Alfred Agostinelli iránti rajongását is: „Nem elég annyit mondani, hogy szeretem. Imádom. – írta egyik levelében. Agostinelli váratlan halála a kétségbeesés szélére sodorta és mindent elkövetett, hogy a fiatalember halálának évfordulóján, minden évben friss virágok kerüljenek a sírjára. Reynaldo pedig csak látogatta és vigasztalta. Látogatásai alkalmával először a zongorához ült le, hogy egy kedves dallammal köszöntse barátját. Számtalanszor eljátszotta Proustnak Saint-Saëns d-moll szonátáját, s a feltételezések szerint ebben van az a „kis frázis”, ami „Venteuil-dallam”-ként a regény visszatérő motívuma lett. Kutatók százai szentelték magukat Marcel világának, hogy minden elképzelhető szempont alapján kielemezzék. Ezekből azonban senki sem fogja közelebb érezni magát a regényhez, vagy egyáltalán ahhoz a hangulathoz, amit a regényfolyam áraszt. Csak ráérezni lehet az ízére, s ha hatni kezd, kitörölhetetlen nyomokat hagy, életeket, világképeket lesz képes megváltoztatni. Ez a munka az ő élete volt és az emlékműve lett.

A megtalált időben fogalmazódik meg a regény egyik

legfontosabb gondolata, a boldogság konzerválásának lehetősége. Egy-egy analógia csodája ragadta ki a jelenből, ezek vezették vissza a hajdani napokhoz, az eltűnt időhöz és ezek képezték a dolgok leglényegét, amiket ha sikerült kimerevítene a tudatában, úgy érezte, hogy megragadta – „egy darabka vegytiszt időt”. Az időn kívülség, az időből kivont létezés megízlelése vált számára lehetővé. Az örökkévalósághoz kötő szemlélődés öröme töltötte ki élete napjait, miután felismerte, hogy „a műalkotás az egyetlen mód, amelyen az eltűnt Idő megtalálható”. *A megtalált idő* című részben mondja ki, hogy „a valóságban lehetetlen leírni azt, ami mélyen” bennünk van és a „félhomályban” megbújó gondolatok előhívásának is egyetlen módja a műalkotás lehet. Megértette, hogy „az irodalmi alkotás összes nyersanyaga” az addig leélt élete lesz. Műalkotássá formálta az életét, mintha csak egész életében erre készült volna. Richard Rorty amerikai filozófus *Esetlegesség, irónia és szolidaritás* című könyvében Proust az „önteremtő, autonóm emberi élet” mintapéldája. Rorty számára ő a „tökéletes értelmiségi”, olyan ember, aki szerencsés, mert elegendő szabadideje és pénze van, templomokat, színházakat, múzeumokat látogat és főként, sok könyvet olvas és műve által egy új világot teremt. A fiatal Proust Renouvier, Boutroux, Darlu és Henri Bergson gondolatain nevelte fel magát. Darlu vezette rá az érzékelhető világ irrealitására, valamint az emlékezet és idő jelentőségére, de gondolkodásának egyik legmeghatározóbb formálójá mégis inkább talán John Ruskin. „Ruskin iránt érzett csodálatom olyan jelentőséget adott a dolgoknak, amelyeket megszerettetett velem, hogy nagyobb értéket láttam bennük, mint akár az életben” – írta fiatal éveire emlékezve. Maurois közvetítő szellemnek nevezte Ruskint Proust-életrajzában, aki a művészetet keresztül kapcsolta rajongóját a valósághoz. Mennyire képtelen dolog valóságról beszélni egy ilyen volumenű regény

kapcsán, s főleg egy olyan szerző esetében, aki maga is így vélekedett: „Képtelen voltam ... meglátni olyasmit, ami iránt nem valamely olvasmány ébresztett bennem vágyat, amit nem rajzoltam meg előre vázlatként, hogy azután ezt szembesítsem a valósággal.” Proust nagysága abban rejlik, hogy képes volt megragadni az emberi psziché egy olyan bugyrát, amelynek feltérképezésére korábban senki nem vállalkozott. Lehet-e úgy élni, hogy az ember folyamatosan bizonyos helyzetek elemzésével és lehetséges következményekkel bajlódik? Lehet-e állandóan gondolkodni és gyötrődni a múlton, a jelen leghétköznapibb eseményein, s a jövőn, mely egyértelműen a boldogság és a biztonságot nyújtó szeretet elvesztésével fenyeget? Nem rontja-e el a jelent a félelem, nem teszi-e elviselhetetlenné az életet a tisztánlátás kényszere? S lehet-e átélt és át nem élt múltbéli élmények varázsára építeni? Ha elgondolkodunk a regény narrátorának szavain, rájövünk, hogy mindannyian külön világban élünk, a saját világunkban. Kicsit mindannyian idegenek maradunk a hozzánk legközelebb állókhoz is, hisz múltunk és asszociációink hálózata megfeythetetlen rejtvényé tesz bennünket. „Én nem ugyanazokat az utcákat jártam, mint a sétálók, akik aznap a szabadban voltak, hanem egy akadálytalanul sikló, szomorú és kedves múltat. Amely egyébként annyi különböző múltból tevődött össze, hogy nehéz volt rájönnöm, mi okozza a mélabúmat...” – írja *A megtalált időben*.

Regényét olvasva mindannyian magunkat kutatjuk. „Az író eszköze csak optikai eszköz, melyet azért kínál az olvasónak, hogy az így kivehesse, amit e könyv nélkül talán nem látott volna meg magában.” Ezért örökké hálásak lehetünk neki.

(Atlantisz Kiadó, 2009)
Horváth Nóra

Számunk szerzői

Acsai Roland 1975-ben született Cegléden. Költő, műfordító, kritikus. Budapesten él. Legutóbb megjelent kötete: Két ég satujában (versek, 2008).

Ayhan Gökhan 1986-ban született Budapesten. Költő. Édesapja török. Szülővárosában él. Önálló kötete: Fotelapa (versek, 2010).

Czilczer Olga 1940-ben született Szegváron. Költő. Szegeden él. Legutóbb megjelent kötetei: Világjáró – Versek Bobó könyvéből (2007); Bobó könyve – Történet egy kisfiúról, aki felfedezte Akiremát (2008).

Deák László (1946–2009) Budapesten született. Költő, író, szerkesztő. Legutóbb megjelent kötete: Fogadom ajándékozni, idő. Válogatott versek (2010).

Detvay Jenő 1956-ban született Budapesten. Képzőművész.

Evellei Kata 1988-ban született Budapesten. Az ELTE BTK magyar főszakos hallgatója.

Falvai Máttyás 1984-ben született Győrben. A győri Czuczor Gergely Bencés Gimnáziumban érettségizett. Író. Jelenleg az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán tanul. Önálló kötetei: Allegro barbaro (novellák, 2006); Gépindák (novellák, 2010).

Fehér Renátó 1989-ben született Szombathelyen. Költő. Budapesten él. Az ELTE BTK hallgatója.

Győri László 1942-ben született. Költő, könyvtáros. Legutóbb megjelent kötete: A szó árnyéka (versek, 2010).

Halmai Tamás 1975-ben született Pécsen. Verset, prózát, kritikát, esszét publikál. Legutóbb megjelent kötete: Takács Zsuzsa (monográfia, 2010).

Horváth Nóra 1978-ban született Győrben. Filozófus. Szülővárosában él és tanít.

Juhász Attila 1961-ben született Téten. Költő, kritikus. A győri Révai Miklós Gimnázium tanára. Legutóbb megjelent kötete: Eszkimószín (versek, 2009).

Karádi Márton 1985-ben született Budapesten. Az ELTE BTK bölcsész szakos hallgatója.

Koosán Ildikó 1937-ben született Szikszón. Költő, műfordító, ny. ig. főorvos. Szombathelyen él. Önálló kötetei: Létezés fűszálva fűzve (versek, 2006); Indexre tett tévelygésem (versek, 2007).

Kovács Krisztina 1976-ban született Békéscsabán. A Szegedi Tudományegyetem magyar–történelemrégészet szakán végzett. Jelenleg a Modern Magyar Irodalom Tanszék doktorandusza. Kutatási területe: térelméleti szempontok a '30-as évek prózájában.

Ladik Katalin 1942-ben született Újvidéken. Színművész, író, költő. Budapesten és Hvaron él. Legutóbb megjelent kötete: Élhetek az arcodon? Regényes élettörténet (2007).

Mechiát Zina 1991-ben született Győrött. Költő. Az ELTE magyar szakos hallgatója. Versei a Hús és sakk című antológiában jelentek meg.

Nagyatádi Horváth Tamás 1974-ben született. Agrármérnök. Zámolyon él. Verseket, esszéket, novellákat ír.

Necz Dániel 1989-ben született. Budapesten él. Az ELTE hallgatója.

Pátkai Tivadar 1947-ben született Sokorópátkán. Költő. Győrött él. Legutóbb megjelent kötete: A kőrisha árnyéka (2008).

Plótár Noémi 1984-ben született Keszthelyen. Prózát ír. Pécsen él.

Sári László 1950-ben született Budapesten. Filozófus, keletkutató, a Magyar Rádió szerkesztője. Legutóbb megjelent kötetei: A Himalája arca (2001); Reggeli beszélgetések Lin-csi apát kolostorában (1999); Az ifjú Lin-csi vándorlásai (2004).

Sebestyén Ádám 1992-ben született Szekszárdon. A győri Kazinczy Gimnázium tanulója.

Solnay Dénes János 1970-ben született Budapesten. Tanár, a Magyar Borok Háza tulajdonos-igazgatója.

Sütő Csaba András 1979-ben született Győrben. Költő, kritikus. Szülővárosában tanít. Legutóbb megjelent kötete: Disintegration (versek, 2008).

Szalai Zsolt 1979-ben született Győrben. Költő, kritikus. Szülővárosában tanít. Legutóbb megjelent kötete: idetett valaki (versek, 2009).

Szoboszlai-Kiss Katalin 1973-ban született Szilágysomlyón (Románia). Filozófus. A győri Széchenyi István Egyetem tanára. Önálló kötete: Poszeidóniosz – Töredékek és kommentár (2009).

Varga Bálint 1992-ben született Sátoraljaújhelyben. A miskolci Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskolában tanul jazz–dob szakon. Széphalomban él.

Zalán Tibor 1957-ben született Szolnokon. Író, dramaturg. Budapesten él. Legutóbb megjelent kötete: Göncölszekér (kisprózák, 2010).

Zsurzsán Anita 1988-ban született Zilahon (Románia). Kritikus. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem esztétika–művészettörténet szakán szerzett diplomát. Jelenleg Budapesten él, az ELTE BTK hallgatója.

A MŰHELY MEGVÁSÁROLHATÓ AZ ALÁBBI KÖNYVESBOLTOKBAN:

Győr:

Antikvárium (Kazinczy u. 6.),
Koncert Zenemű- és Hanglemezbolt
(Arany J. u. 3.),
Puedlo Könyvesbolt (Aradi vértanúk útja 8.)

Budapest:

Írók Könyvesboltja (Andrássy út 45.),
Gondolat Könyvesház (Károlyi Mihály u. 16.)

Debrecen:

Sziget Könyvesbolt (KLTE)

Hódmezővásárhely:

Petőfi Könyvesbolt (Andrássy u. 5.)

Nyíregyháza:

Kötet Könyvesbolt (Hősök tere 9.)

Pécs:

Zrínyi Miklós Könyvesbolt (Jókai u. 25.)

Sopron:

Cédrus Art Klub (Fő tér 6.),
Fekete Cédrus Könyvkereskedés
(Bunker Rajnárd köz 2.),
Vörös Cédrus Könyvkereskedés
(Mátyás király u. 34/F.)

Szeged:

Bálint Sándor Könyvesbolt (Aradi vértanúk tere 8.),

Folyóiratunk megrendelhető a szerkesztőség címén:

9002 Győr, Pf. 45.

Honlap:

www.gyorimuhely.hu

E-mail:

szerkesztoseg@gyorimuhely.hu

M Ű H E L Y KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta
2010. XXXIII. évfolyam, 6. szám

Főszerkesztő:
VILLÁNYI LÁSZLÓ

Szerkesztők:
HORVÁTH JÓZSEF,
MÁRTONFFY MARCELL, SZAKÁL GYULA

Arculat:
KURCSIS LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár:
SZIKONYA GABRIELLA

T Á M O G A T Ó K :

nka
Nemzeti Kulturális Alap
Nemzeti Kulturális Alap

Győr Megyei Jogú Város Önkormányzata

Győr-Moson-Sopron Megye Önkormányzata

Széchenyi István Egyetem, Győr

Pannon-Víz Zrt. Győr

Hungaro-Len Kft. Komárom

Index: 25975 HU ISSN 0138-922 X. A szerkesztőség címe: 9022 Győr, Rákóczi u. 1. Levélcím: 9002 Győr, Pf. 45. Tel./fax: (96) 326-845. E-mail: szerkesztoseg@gyorimuhely.hu. Honlap: www.gyorimuhely.hu. Kiadja: a Műhely Folyóiratkiadó Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság. A kiadásért felel: Villányi László ügyvezető. Budapesten és vidéken terjeszti a Magyar Lapterjesztő Rt. és a Könyvtárellátó Kht. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Üzleti Ügyfelek Üzletág, Központi Előfizetési és Árusmenedzsment Csoport, 1900 Budapest. Előfizethető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, valamint e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu. A befizetéseknek kérjük minden esetben feltüntetni: Műhely c. folyóirat.

Előfizetési díj 2010. évre: 2400,- Ft

Szedés: Szikonya Gabriella • Tördelés: VISIONEXT Vizuális Stúdió, Győr

Nyomás, kötés: PALATIA Nyomda és Kiadó Kft. Győr • Felelős nyomdavezető: Radek József ügyvezető igazgató

MŰHELY

---

nka

Nemzeti Kulturális Alap

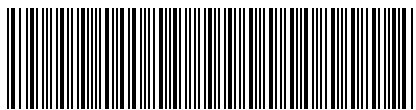

KULTURÁLIS

500,- Ft

FOLYÓIRAT

9770138922000 10006
